

OKRUGLI STO "FAŠIZAM U SAVREMENOSTI"

NA POGODNOM TLU - UVEK OPASAN VIRUS

Posle dužih priprema a u organizaciji Saveza antifašista Srbije i Fakulteta političkih nauka u Beogradu, na ovom fakultetu je 25. oktobra održan okrugli sto "Fašizam u savremenosti".

Razmatranjima ove problematike prišlo se na osnovu konceptualnog okvira koji je pripremio predsednik Saveza antifašista Srbije i profesor Fakulteta političkih nauka dr Radoslav Ratković. U tom podsetniku za raspravu, pored ostalog, naglašeno je:

● Fašizam je poražen u II svetskom ratu, a svetski poredak izgrađen na fonu pobede antifašističke koalicije. Stoga je razumljivo da obnovljeni fašizam ne prihvata da se tako zove. Fašizam i fašistoidne pojave obuhvataju se pod nazivom "desni ekstremizam". Pod "desnim" se podrazumeva konzervativno, nazadno, što zadržava postojeće i teži vraćanju nazad, a pod "ekstremizmom" - upotreba nasilja da bi se to postiglo. Ovako širok obuhvat uključuje u "desni ekstremizam" veliki broj pokreta i poredaka u savremenom svetu. Tu su "desno ekstremistički" pokreti u zemljama tranzicije koji prate društvene krize izazvane raspadom dosadašnjeg sistema birokratskog etatizma. Ali, tu su i pokreti i poreci iznikli na podlozi verskog fundamentalizma različitih vrsta, koji su najkarakterističniji izraz dobili u islamskim zemljama gde su, pomešani sa divljim nacionalizmom, proglasili i primenjuju terorizam kao glavno sredstvo u političkoj borbi i održavanju vlasti.

● U zemljama evropske civilizacije, stabilnih institucionalnih sistema i moguće demokratije, pojave fašizma našle su se na rubovima društva i javljale se kao tragovi prošlosti, ili sa novim akcentima kao ksenofobično ispoljavanje netrpeljivosti prema prisustvu i useljavanju afro-azijskih doseljenika.

● Istraživanje fašizma i fašistoidnih pojava podrazumeva, pre svega, njihovo razotkrivanje iza semantičkih kamuflaža, a zatim njihovu analizu i praktične mere njihovog ostranjenja iz savremenog društva. Težište je na fenomenu fašizma u našem društvu, a osvrst na istovrsne ili slične pojave u savremenom svetu čini se u komparativne svrhe.

Posle uvodnih reči dekana Fakulteta političkih nauka dr Milana Podunavca i obrazloženja projekta koje je dao dr Radoslav Ratković, na skupu su govorili: akademik Branko Pavićević, Radoslav Đerić, Petar Atanacković, Milenko Marković, dr Aleksandar Sekulović, dr Miljan Radović, dr Dragan Veselinov, Zoran Patakov, Vitimir Sudarski, Goran Despotović, Nebojša Dragosavac, Živan Berisavljević, Sead Hadžović, Simeon Pobulić, Milan Karagaća, dr Ljubisav Marković, Pavle Radić i Srboljub Manojlović.

Ukupnom učinku okruglog stola doprinos je dat i priložima izvesnog broja pozvanih koji su bili sprečeni da se neposredno uključe u raspravu.

Na stranama od 12 do 18, "Glas istine" objavljuje izvode iz izlaganja koja su, do zaključnja lista, bila pristupačna u pisanoj verziji.

ZAJEDNIČKO PISMO PRESEDNIKU REPUBLIKE ZA OBNOVU MEMORIJALNOG CENTRA "JOSIP BROZ TITO"

Predsednici Saveza antifašista Srbije, Saveza udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata Srbije i Društva za istinu o NOB-u i Jugoslaviji uputili su, u ime svojih organizacija, pismo predsedniku Republike Srbije Borisu Tadiću, izražavajući uverenje da će on, kao predsednik svih građana, podržati brojne predloge da se sačuva i obnovi Memorijalni centar "Josip Broz Tito".

U pismu se podseća da se na ovom izuzetno vrednom istorijskom i kulturnom kompleksu nalazi preko 200 hiljada eksponata neprocenive vrednosti koje treba učiniti dostupnim najširem posetilaca. U tom kontekstu navodi se da je kompleks, iako od osam objekata sveden na Kuću cveća i manju muzejsku postavku, samo u toku prošle godine posetilo više od 150 hiljada ljudi iz zemlje i inostranstva i da je za strane goste to najatraktivnija turistička lokacija u Beogradu.

U ime tri organizacije traži se obnova u NATO-bombardovanju oštećene Titove rezidencije i uklanjanje neprirodno postavljenog zida koji dobar deo kompleksa čini nepristupačnim za posetioce a eksponate ostavlja u skladištima.

Ističe se primer opštine Savski venac koja je podržala grupu studenata i profesora Arhitektonskog fakulteta da izrade više idejnih projekata za revitalizaciju ovog kompleksa, pri čemu je grad Beograd obezbedio sredstva za glavni projekat, a sve to je naišlo na odobravanje javnosti i u Srbiji i u drugim državama na prostoru nekadašnje

Savez antifašista Srbije skreće pažnju da se sve više nameće destruktivan pristup razmatranju Statuta Vojvodine. Veoma su uočljiva nastojanja da se Vojvodina, poznata kao sredina visoke nacionalne i verske tolerancije, pretvori u žarište novog sukoba i da se rasprava skrene sa glavnog koloseka a to je pitanje suštinske decentralizacije države Srbije.

Visokocentralizovana država zaostali je segment Miloševićevog režima koji je, na spoljnjem planu doveo do tragičnog sukoba najpre sa susedima a potom i sa čitavim svetom, a na unutrašnjem ukinuo autonomnost pokrajina i praktično poništio lokalnu samoupravu. Time je dovedeno u pitanje dostojanstvo građana u osnovnim celijama života i rada, podstaknuto stvaranje koruptivnog državnog aparata koji se nekontrolisano širi poput kanceroznog tkiva i, suprotno načelu narodnog suvereniteta, izmiče kontroli nosilaca tog suvereniteta, pretvarajući se u puki servis političkih stranaka. Ova neodgovornost prema građanima do apsurnih razmera ispoljava se i u ponašanju poslanika u Skupštini Srbije.

Povike na Statut Vojvodine, usvojen velikom većinom u Pokrajinskoj skupštini, motivisane su težnjom da se zadrži centralistički organizo-

POVODOM RASPRAVA O STATUTU VOJVODINE ODBRANA CENTRALIZMA PODSTICANJEM SUKOBA

vana država a na platformi histerične antivojvođanske kampanje okupljaju se parlamentarne stranke antievropske desnice u sprezi sa uporištima ekstremnog nacionalizma poput Sinoda SPC i delova SANU. Pravo da se učestvuje u raspravi o suštinskom pitanju državne organizacije ne sme se tumačiti kao pravo na ultimativno arbitriranje.

Pod velom povike na navodni vojvođanski separatizam, ispoljavaju se isti metodi kojima se nekada bitno doprinosilo razbijanju Jugoslavije. Pritom se ne uvažava čak ni aktuelni Ustav Srbije koji, inače, na referendumu nije dobio podršku većine građana Vojvodine. A panični strah od regionalizma i njegove nakaradne interpretacije samo su dodatna potvrda o otporu koju divlji i demagoški konzervativizam pruža evropskim vrednostima i približavanju Srbije ulasku u Evropsku zajednicu.

Stoga Savez antifašista Srbije poziva demokratske snage i celokupnu javnost da se učini konstruktivan napor koji bi rasprave povodom Statuta Vojvodine sveo u racionalne okvire primerene demokratskom

OBELEŽAVANJE MEĐUNARODNOG DANA ANTIFAŠISTIČKE BORBE

SMRT FAŠIZMU - I DALJE AKTUELNO!

Savez antifašista Srbije pridružio se Savezu jevrejskih opština u obeležavanju 9. novembra - međunarodnog dana borbe protiv fašizma, ksenofobije i antisemitizma.

Na akademiji koja je održana u prostorijama Saveza jevrejskih opština Srbije govorili su Aleksandar Lebl, Miroslav Ribner, protosinđel Jovan Čulibrk, Rajko Đurić, Jovan Mirković i član Glavnog odbora Saveza antifašista Srbije Ranko Bugarčić.

Danas u svim gradovima Srbije u kojima deluju organizacije Saveza antifašista Srbije, zajedno sa članovima jevrejskih opština, obeležavamo Međunarodni dan sećanja na holokaust i borbu protiv fašizma - podsetio je Bugarčić i u nastavku rekao:

- Klanjamo se svima onima koji su mučeni i ubijani samo zato što su bili druge vere, nacije ili pogleda na svet. Hoćemo da se naš glas čuje što jače i češće kao glas opomene da se takvo zlo više nikada ne ponovi. Činimo to uz zalaganje da nas u antifašističkoj akciji bude što više. Nažalost, sada još nije tako.

- Okrećemo se mladim pokolenjima da bi edukacijom ojačali njihov antifašistički identitet. Već više od petnaest godina pozivamo vlast da nam pomogne. Ne tražimo mnogo i nemoguće, već samo da se na ovaj dan u svim osnovnim i srednjim školama posveti jedan školski čas sećanju na holokaust i borbu našeg naroda protiv fašizma. Tražimo da se kaže ko je u Srbiji pomagao da se Jevreji, naše komšije i prijatelji, "uspešno" pohapse i upute u logore smrti. Da se u školskim udžbenicima otvoreno kaže ko je vodio borbu protiv fašista i njegovih pomagača iz redova srpskog naroda. Opominjemo da za neofašizam, to jest nedemokratiju, ne može biti slobode ni u kakvoj demokratiji, pa ni u našoj. Ukazujemo da je takav stav politički temelj zemalja udruženih u Evropsku zajednicu. Snažno podsećamo da je Srbija svojim antifašističkom borbom, kada je u Evropi bilo najteže, bila Evropa!

- Voleli bismo da se pogleda program Saveza antifašista Srbije Sve što je u njemu zapisano kao naše zalaganje nalazi se u Povelji Ujedinjenih naroda o ljudskim pravima. A sve protiv čega smo - može se naći u ideologiji neofašizma i neonacizma.

- Na našim, jugoslovenskim i srpskim prostorima, nekada se pozdravljalo sa: "Smrt fašizmu!" Vreme i godine prolaze, aktuelnost ovog pozdrava - ne bleđi.

NA POPRIŠTU II ZASEĐANJA AVNOJ-a JUGOSLOVENSKI SUSRET U JAJCU

Na svečanosti povodom 65. godišnjice održavanja II zasedanja AVNOJ-a i otvaranja obnovljenog Muzeja AVNOJ-a u Jajcu Savez antifašista Srbije predstavljali su Radovan Pantović, Radoslav Đerić i Goran Despotović. Bile su prisutne i delegacije svih Saveza boraca bivših republika SFRJ. Svečanoj akademiji prethodio je razgovor predstavnika boračkih i antifašističkih organizacija o međusobnim odnosima i unapređivanju saradnje. Usvojena je i deklaracija koja usmerava antifašiste kako da u savremenim uslovima brane vrednosti AVNOJ-a.

Zvanični program otpočeo je polaganjem venaca od strane svih delegacija na spomenike koji podsećaju na NOB i poginule dalmatinske parizane. Otvaranje Muzeja kombinovano je sa "konferencijom za štampu" sa ciljem da se razjasne pitanja vezana za razaranje Muzeja i njegovu obnovu. Svečana akademija bila je centralni događaj proslave. U kulturno-umetničkom programu, pored lokalnih izvođača, učestvovali su slovenački hor iz Trsta, operski pevača iz Sarajeva i dva dramska umetnika iz Beograda. Masovnim dolaskom u Jajce i učešćem u manifestacijama isticali su se Slovenci koji su u hotelu na jezeru, gde su odseli, u kasne sate prvoga dana, organizovali, za sve otvoreno, dodatnu proslavu.

Drugi dan bio je rezervisan za razgledanje prirodnih lepota i drugih znamenitosti Jajca, zbog kojih je ovaj grad kandidovan za UNESCO-listu svetske kulturne baštine.

Jajce je bilo prepuno ljudi iz svih krajeva Jugoslavije. Bila su to dva izuzetna dana, kojima su se Jajčani dostojno odužili uspomeni na II zasedanje AVNOJ-a, koje je, nesumnjivo, jedan najznačajnijih događaja antifašističkog narodnooslobodilačkog rata naroda Jugoslavije.

Kada su Storm front i srodne neonacističke grupacije za 11. oktobar prošle godine najavile marš po Beogradu, više organizacija mladih antifašista pozvalo je građane Beograda da se istoga dana okupe na antifašističkom mitingu.

U to vreme, štampan je letak koji se završava poklikom: "Neće proći"! Potpisali su ga - borbene antifašisti i antifašistkinje. U njemu se, pored ostalog, ističe:

"Mi ne pozivamo na policijske zabrane već predlažemo samoorganizovanje društva koje će fašistima jasno staviti do znanja da nisu dobrodošli u našem komšiluku, školi, na radnom mestu, ili bilo gde drugde gde pokušaju da javno istupaju. Jedino na ovaj način, radom na širenju antifašističke kulture među stanovništvom, možemo stvoriti atmosferu u kojoj se desničarski na-

PODRŠKA ANTIFAŠISTIČKOM SKUPU

NEĆE PROĆI!

silnici neće osećati slobodnim da šire mržnju i ugrožavaju narod. Suprotstavimo se fašizmu bilo kad i bilo gde! Aktiviraj se!"

Među govornicima na ovom mitingu bio je i član Izvršnog odbora Saveza antifašista Srbije Radoslav Đerić. Predstavljen kao učesnik narodnooslobodilačke borbe u II svetskom ratu, Đerić je topla pozdravljen. Obraćajući se mladim antifašistima, prvenstveno im je pozeleo da ne dođu u situaciju da se protiv fašizma bore sa puškom u ruci, kao što su on i pripadnici njegove generacije to morali da čine.

DEKLARACIJA ANTIFAŠISTA SLOBODA I MIR - JEDINA IDEOLOGIJA

"Antifašisti ostaju vjerni izvornim idealima i načelima na kojima je evropski antifašizam izrastao u oslobodilačku snagu svoga vremena. Naša jedina ideologija jeste ideologija slobode i mira" - ističe se u deklaraciji koja je 29. novembra 2008, na skupu u Jajcu povodom 65. godišnjice II zasedanja AVNOJ-a, usvojena od strane predstavnika antifašističkih organizacija iz svih delova nekadašnje SFRJ.

Pošto se podseća na dostignuća NOB-a i Jugoslaviju, članicu pobjedničke antifašističke koalicije, malu zemlju koja je postala planetarno nezaobilazni činilac borbe za demokratizaciju međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa, svojevrstni most između Istoka i Zapada, zemlju koja se od stratišta preobrati u zemlju slobodnih i ravnopravnih naroda i građana, konstatuje se da te istorijske činjenice obavezuju antifašiste da civilizacijsko nasleđe AVNOJ-a brane od današnjih pokušaja falsifikovanja i ciničnog omalovažavanja. U rezoluciji se navodi da će to postići:

- što će složno reći "Ne" svim naknadnim krivotvoriteljima povijesti koji fašiste izjednačavaju s antifašistima, a kolaborante i ratne zločince proglašavaju patriotima i herojima;

- što će njegovati uspomenu na djelo svojih članova u II svjetskom ratu, izražavati

POVODOM HAPŠENJA RADOVANA KARADŽIĆA KOME TO SMETA DISTANCIRANJE OD ZLOČINA?

Hapšenjem i izručenjem Radovana Karadžića država Srbija jasno je pokazala da se distancira od zločina za koje je on optužen. To je sa olakšanjem i odobravanjem dočekala ogromna većina građana Srbije. Način na koji se tome suprostavlja ultrakonzervativne snage ekstremne desnice, ne prezajući od verbalnog i grubog fizičkog nasilja, neprimeren je demokratskom društvu. Reč je o napadu na ustavni i pravni poredak u celini, o ugrožavanju stabilnosti zemlje i bezbednosti njenih građana, što se ne sme tolerisati.

Savez antifašista Srbije i ovoga puta skreće pažnju da se u pozadini klerofašističkih, neonacističkih i sličnih grupa i organizacija, kao neposrednih militantnih agresora koji, i ovim povodom, beskrupulozno prete i šire govor mržnje, nalaze dublje situirane političke snage sa anticivilizacijskim, pa i neofašističkim stremljenjima protiv demokratije zasnovane na ljudskim pravima.

POVODOM NAJAVE NEONACISTIČKOG MARŠA POZIV NA ANTIFAŠISTIČKI OTPOR

Povodom neonacističkog marša po Beogradu, najavljenog za 11. oktobar, iz Saveza antifašista Srbije gradonačelniku Beograda Draganu Đilasu upućeno je sledeće pismo:

Poštovani gospodine gradonačelnice,

Sučeni sa činjenicom da Storm front i slične neonacističke grupacije najavljuju marš po Beogradu koji neodoljivo podseća na nekadašnji Musolinijev pohod na Rim, demokratski opredeljene građane Beograda pozivamo na antifašistički otpor a Vas da se stavite na čelo tog otpora.

Verujemo da kao najodgovorniji predstavnik slobodarskog antifašističkog Beograda najavu pomenutog marša doživljavate kao grubu provokaciju i zbog toga što se zakazuje za oktobarske dane u kojima se podsećamo na herojsku odbranu Beograda 1915. i legendarnu zapovest majora Gavrilovića, a uoči 20. oktobra - Dana oslobođenja Beo-

grada u II svetskom ratu.

Pozivom na antifašistički otpor i stavljanjem na njegovo čelo doprinećete i reafirmaciji 20. oktobra kao istorijskog dana za Beograd, datuma koji se u poslednje vreme neopravdano zapostavlja kao da Beograd treba da se stidi svog antifašizma i svojih oslobodilaca od fašističkog okupatora.

Ovu priliku kao i pripreme za obeležavanje 9. novembra - Međunarodnog dana borbe protiv fašizma, koristimo i kao pravi povod da Vas upoznamo sa programskim opredeljenjima i aktivnostima Saveza antifašista Srbije, te molimo da primite predstavnike Saveza kako bi Vas informisali u neposrednom razgovoru.

Pismo gradonačelniku upućeno 1. oktobra - ostalo je bez odgovora.

Istovremeno je istim povodom upućeno pismo i Ivici Dačiću, ministru unutrašnjih poslova Republike Srbije:

Poštovani gospodine ministre,

Povodom neonacističkog marša, najavljenog za 11. oktobar u Beogradu, zalažemo se da Vaš resor tu provokaciju, koja neodoljivo

Strahovanja da će jučerašnji protest Srpske radikalne stranke, pretenciozno nazvan svesrpskim sabora, biti događaj vrlo velikog rizika - pokazala su se kao potpuno opravdana. Okončan je na veoma žalostan način- bezobzirnim napadom više stotina huligana na policiju, sukobima sa više desetina povređenih policajaca i civila i rušilačkim vandalizmom u centru Beograda, što zaslužuje najoštriju osudu.

Besumučnim napadima na Predsednika Republike, na druge ustavne institucije, kao i na saradnju sa Evropskom unijom, ne može se nadoknaditi ono što su samozvani patrioti izgubili na izborima. Maske su pale - do kraja ogoljeno političko koristoljublje ne uvažava ni pravni poredak, ni vitalne interese države i njenih građana, a kamoli elementarnu pristojnost.

Koliko je ekstremizma, haosa i nasilja potrebno da bi se neobuzdana divljanja u pokušajima da se nelegalno ruši legalna vlast - nazvala pravim imenom i proglasila za neofašističku opasnost, što nalaze da se prema jurišnicima mržnje i nasilja, ali i prema onima koji ih, čak i sa skupštinske govornice, podstiču i napajaju bezumljem, postupilo onako kako se postupa prema krivičnim delima a u odbrani državnog poretka, ustavnog sistema, mira i sigurnosti građana. U suprotnom, ne mali deo odgovornosti poneće i oni koji sve to tolerišu. (30. jul)

podseća na nekadašnji Musolinijev pohod na Rim, ne tretira kao uobičajeni javni skup, već kao deo kampanje protiv demokratije, pravne države, pravosuđa i organa javnog reda. Ta kampanja, već duže prisutna u našoj sredini, sada je dobila najgrublje forme u vidu odbrane huligana osuđenog zbog vandaliskog nasrtaja na život i dostojanstvo pre svega čoveka a potom i pripadnika snaga javnog reda.

U svemu tome uočavamo pokušaje da se ulično huliganstvo i takozvani navijači koriste poput nekadašnjih ozloglašanih nacističkih i fašističkih jurišnih odreda za rušenje demokratskih društvenih institucija. Verujemo da i organi unutrašnjih poslova to imaju u vidu, te da će se, u skladu s tim, adekvatno postaviti i prema najavljenom neonacističkom maršu u Beogradu.

Kao što je poznato, posle izvesnog dvoumljenja, pri čemu su u jednom trenutku stavljeni u isti koš marš neonacista i protesni antifašistički skup, resor ministra Dačića zabranio je neonacistima da marširaju po Beogradu.

Ovim povodom Savez antifašista Srbije pridružio se većem broju nevladinih organizacija i prihvatio zajednički zahtev upućen Sekretarijatu unutrašnjih poslova beogradske opštine Stari grad. To pismo glasi:

Pojedine pronacističke i rasističke organizacije najavile su u Beogradu organizaciju skupa 11. oktobra 2008. s očiglednom namerom širenja rasne, verske i nacionalne mržnje, netolerancije i izazivanja napada na državne organe, nevladine organizacije i građane Srbije koji zastupaju suprotne stavove i koji se mogu podvesti pod pogrdne nazive koje takve organizacije upotrebljavaju, kao što su "izdajnik", "Jevrej", "komunist", "neprijatelj srpstva", "šljama", "peder" itd.

Uvidom u web-sajtove ovih organizacija, može se bez dvoumljenja utvrditi njihov rasistički i nacistički program. Na primer, na sajtu organizacije "Krv i čast" mogu se naći svi

DEKLARACIJA

SLOBODA I MIR -

ANTIFAŠISTA
JEDINA IDEOLOGIJA

poštovanje prema njihovim doprinosima u poslijeratnoj obnovi i izgradnji zemlje, starati se o održavanju i obnovi spomeničke baštine te velike epopeje, i nastojati da istinu o sebi i svom autentičnom obliku borbe za pravdu, slobodu i jednakost svih naroda i država, učine prisutnom u znanosti, literaturi, školskim udžbenicima i umjetničkim sadržajima svih vrsta;

- što će svagdje javno i jasno prokazivati idejnu tendencioznost ispravljanja tobožnjih grešaka i zablude iz vremena II svjetskog rata koja vode ka otvaranju žarišta međudržavnih, međunacionalnih i međuvjerskih sukoba;

- što će bezrezervno, jasno i glasno osuditi antiavnojevsku prirodu i etnoekspanzionističku politiku etničkog čišćenja i genocidnih ratova 1991-1999;

- što će predano raditi na razvijanju civiliziranog suživota građana, naroda i novonastalih država i na čuvanju mira vođenog principima tolerancije i uzajamnog uvažavanja unutar i između modernih demokratskih društava i

- što će uvijek biti spremni na osudu svih etno i neofašističkih pokreta koji streme i prijete novim krvavim neredima u ime velikodržavnih planova i etnoideologija.

AKTIVNOSTI I REAGOVANJA SAVEZA ANTIFAŠISTA SRBIJE

Hitlerovi govori, materijal koji pohvalno govori o radu okupatora i kvilinga u Srbiji u toku II svetskog rata, s tim što članovi ove organizacije, između ostalog, ponosno govore o svojim proslavama Hitlerovog rođendana i o nasilničkim istupima prema neistomišljenicima i svima onima koji se razlikuju od njih.

Čl. 317 Krivičnog zakonika Srbije zabranjuje izazivanje i raspirivanje mržnje - za osnovni oblik ovog krivičnog dela nije potrebno pozivanje na nasilje, ni da je ono učinjeno javno ili putem medija. Zaprećena je kazna zatvora od šest meseci do pet godina. Teži oblik ovog dela postoji kada je radnja učinjena putem prinude ili izlaganjem poruzi, ili je delo izvršeno oštećenjem stvari, kao i da je došlo do nereda, nasilja ili drugih težih posledica. Takođe, u članu 387. Krivičnog zakonika zabranjuje se rasna i druga diskriminacija i to tako što se kažnjava kršenje osnovnih ljudskih prava i sloboda zajemčenih opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i ratifikovanim ugovorima od strane SCG, a na osnovu razlike u rasi, boji kože, nacionalnosti, etničkom poreklu ili nekom drugom ličnom svojstvu.

Skup zakazan za 11. oktobar 2008. predstavlja poziv za izvršenje ovih krivičnih dela.

Prema preporuci Saveta Evrope R (97) 20, govor mržnje podrazumeva sve oblike izražavanja koji šire, raspiruju ili pravdaju rasnu mržnju, ksenofobiju, antisemitizam ili druge oblike mržnje zasnovane na netoleranciji.

Sasvim je očigledno da se ovaj skup organizuje u želji da njegovi učesnici, skloni učestvovanju u svim oblicima nasilja, isprovociraju građane koji se suprotstavljaju obnovi na-

cizma u našoj zemlji i Evropi i da tako izazovu sukob u kome bi izvežbani nasilnici povredili svoje građanske oponente i policijske organe, koji bi neminovno morali da se umešaju.

Od Vas očekujemo da u opštem interesu i u skladu s pozitivnim pravnim propisima ovaj skup zabranite i da se ne ponove greške kada se ovakvim elementima dozvoljavalo da dovode u opasnost život i telo drugih građana i javnu imovinu i da tako još više ugrožavaju ugled Srbije u svetu.

Molimo Vas da nas obavestite o merama koje ste ovim povodom preduzeli.

.....

**POZIV ČELNICIMA SRBIJE
DOSLEDNO I
ORGANIZOVANO
PROTIV NEONACIZMA**

Povodom inicijativa za donošenje zakonskih propisa kojima bi se oštrije sankcionisalo neonacističko organizovanje i delovanje, Savez antifašista Srbije uputio je pismo čelnicima Srbije - predsedniku Republike Borisu Tadiću, predsednici Skupštine Slavici Đukić-Dejanović i predsedniku Vlade Mirku Cvetkoviću, u kome se ističe:

Savez antifašista Srbije pridružuje se zahtevima i inicijativama da se dođe do preciznije pravne regulative i oštrijeg sankcionisanja profašističkih delatnosti u našoj sredini, čiji su protagonisti Storm front, Nacionalni stroj, "Obraz" i slične neonacističke i klerofašističke formacije. Na to, uostalom, obavezuje i činjenica da su ovakve aktivnosti protivustavne jer izazivaju i podstiču neravnopravnost, mržnju i netrpeljivost na rasnoj, nacionalnoj, verskoj, polnoj pripadnosti, drukčijem svojstvu ili opredeljenju građana ili delova stanovništva, te su grubi nasrtaj na zajemčena ljudska ili manjinska prava.

Mada i postojeća zakonska regulativa omogućava efikasniju akciju, opravdano je da se ovakva delovanja konkretnije sankcionišu dopunjenim pa i novim zakonskim odredbama, ali to samo po sebi neće doneti odgovarajuće rezultate ako se istovremeno u svim segmentima društva ne stvara odgovarajuća politička klima u kojoj će se svako ispoljavanje neonacizma i profašizma doživljavati kao našoj sredini neprimeren i nepodoban čin i ako se u svim društvenim institucijama svestrano ne razvija svest o opasnostima i pošastima nacifašizma.

Otuda se Savez antifašista zalaže se da se adekvatnim pravnim sankcionisanjem, ali još više odgovarajućim društvenim ocenama, podvrgnu svi nacifašistički i profašistički pojavnici, bez obzira da li je reč o organizovanju, manifestacijama, izdavaštvu, ili bilo kom drugom obliku delovanja. Ako je jasan odnos prema idejama ugrađenim u programe i javno delovanje neonacističkih i klerofašističkih organizacija i grupacija, blagonaklon stav prema njima uvijen u priče o "poštovanju sloboda svih i nepristajanju na cenzuru" samo su znak pritajene solidarnosti.

Nije, naime, demokratski prećutkivati, tolerisati ili čak opravdavati i podržavati ugrožavanje tuđih sloboda, zloupotrebu javne reči i nasrtaje na ustavne principe, a u ime navodnih prava i slobode zastupnika najmarčnijih ideja i zlodela u istoriji čovečanstva.

Savez antifašista Srbije smatra da su dobar putokaz principi i kriterijumi koji važe u demokratskoj Evropi. U Nemačkoj, na primer, do pet godina zatvora može da bude kažnjen onaj ko huška protiv delova stanovništva ili poziva na nasilje protiv njih; do tri godine onaj koji vređa dostojanstvo žrtava, odobrava ili poriče nacistička nedela. U Francuskoj je predsednik Nacionalnog fronta Žan Mari L'Pen, inače i dalje počasni građanin Zemuna, od 1987. više puta pravosnažno osuđivan zbog rasističkih i nacističkih tvrdnji, a slični primeri mogu da se nađu širom udružene Evrope, jedinstveno opredeljene protiv neonacizma i profašizma. (28. novembar)

.....

**PISMO PREDSEDNIKU USTAVNOG
SUDA SRBIJE
ZAŠTO SUD
GODINAMA ČUTI?**

Pismom upućenim 28. novembra Savez antifašista Srbije podsetio je predsednika Ustavnog suda Srbije da je ova visoka institucija zahtev za preispitivanje ustavnosti zakona kojim su izjednačeni četnici i partizani - propratila višegodišnjim ćutanjem. U ovom pismu se kaže:

Savez antifašista Srbije, pod tadašnjim imenom Društvo za istinu o antifašističkoj narodnooslobodilačkoj borbi u Jugoslaviji (1941-1945), obratio se Ustavnom sudu Srbije sa **zahtevom za ocenu ustavnosti Zakona o izmenama i dopunama Zakona o pravima boraca, vojnih invalida i članova njihovih porodica.**

Zahtev je predat neposredno na prijavnici Suda 10. februara 2005. godine, a do danas, dakle **gotovo četiri godine od predaje zahteva, nije dobijen nikakav odgovor.**

Uvažavamo činjenicu da je Ustavni sud dugo bio blokiran zbog isteka mandata i procesa imenovanja sudija i predsednika, ali ne možemo da prihvatimo da značajno pitanje koje smo postavili tako dugo nailazi na ćutanje Suda.

Istovremeno smatramo da je Ustavni sud dužan da obavlja svoju funkciju tumačeći zakone isključivo pravnom logikom ne povodeći se za trenutnom političkom klimom.

Urgirajući po našem zahtevu, do konačne odluke Ustavnog suda, očekujemo informaciju u kojoj je fazi postupak po našem zahtevu.

Prilažemo:

- Kopiju zahteva iz februara 2005. godine
- Kopiju rešenja o registraciji na osnovu koga se vidi da je Savez antifašista Srbije pravni naslednik Društva za istinu o antifašističkoj narodnooslobodilačkoj borbi u Jugoslaviji (1941-1945)

PORUKA PREDSEDNICE ŠABA

Predsednica Saveza antifašističkih boraca i antifašista Hrvatske dr Vesna Čulinović-Konstantinović uputila je glavnom i odgovornom uredniku "Glas istine" pismo sledeće sadržine:

"Poštovani gospodine uredniče,

U "Glasu istine" br. 44/45 posvetili ste respektabilan prostor zbivanjima u okviru Saveza antifašističkih boraca i antifašista Hrvatske i Saveza društava "Josip Broz Tito" Hrvatske. Na objektivnom prikazu naših aktivnosti želimo vam ovime najljepše zahvaliti. Posebno zahvaljujemo što podržavate jedinstvenu proslavu glasovite i važne bitke na Sutjesci. Mi također smatramo da se proslava borbe u kojoj su ginuli članovi svih naših naroda iz nekadašnje Jugoslavije, nikako ne smije podrediti nikakvim političkim utjecajima. Tih davnih dana bratstvo i jedinstvo je bilo izraženo ne samo u međusobnom pomaganju boraca, nego i u zajedničkom polaganju života za slobodu svih nas. Drago nam je da i borci iz drugih sadašnjih samostalnih država, naših susjeda, misle jednako kao i mi.

Čestitamo vam na vašem listu "Glas istine" i želimo vam još mnogo uspešnog rada i buduću našu saradnju."

REČ POTPREDSEDNIKA SAVEZA ANTIFAŠISTA NA TJENTIŠTU

NE DOZVOLIMO DA NAS FAŠIZAM ZATEKNE

NA SPAVANJU!

Kao što je "Glas istine" obavestio u prošlom broju, svečanosti povodom obeležavanja 65. godišnjice bitke na Sutjesci, prisustvovala je i delegacija Saveza antifašista Srbije. Tom prilikom skupu se obratio i potpredsednik Saveza antifašista Radovan Pantović, čije je izlaganje više puta propraćeno aplauzom.

Pantović je rekao:

Dragi prijatelji,

Čast mi je što, u ime Saveza antifašista Srbije, mogu da pozdravim ovaj svečani skup antifašista i boraca NOR-a BiH i sve vas koji ste došli da se poklonite senima palih boraca na Sutjesci. Pre 65. godina na ovom mestu su ispisane najsvetlije i najčasnije stranice istorije jugoslovenskih naroda, koje obavezuju buduća pokolenja da budu sastavni deo njihovog kolektivnog sećanja.

Ovde, na tromeđi Crne Gore, Bosne i Hercegovine i Srbije, u odsudnoj i veličantvenoj bitki, Titove divizije i brigade onemogućile su nameru fašističkih sila da unište Vrhovni štab NOB-a i glavninu njegovih snaga i odnele pobjedu nad elitnim jedinicama Hitlerove

soldateske i njegovih saveznika. Posle te bitke, borba za oslobođenje Jugoslavije bila je u stalnom usponu do konačne pobjede.

Ovde, na Sutjesci i oko nje, u sudaru sa fašističkim snagama, ostavilo je svoje živote sedam i po hiljada mladića i devojaka - partizanskih boraca, pripadnika svih naroda Jugoslavije i tako se svrstali u svojevrstu "mrtvu stražu", koja podseća na visoku cenu kojom je plaćena sloboda i koja upozorava da se u budućnosti pošast fašizma nikada ne ponovi.

Teško mi pada, dragi prijatelji, što moram baš na ovom mestu i ovom prilikom da ukažem na zapanjujuće uporno nastojanje nekih političkih snaga i pojedinih istoričara da se bitke i pobjede nad fašizmom, kakva je bila na Sutjesci, i žrtve koje su u tim bitkama podnele, svesno potiskuju u zaborav ili se prikazuju u falsifikovanim varijantama, a hvale i veličaju otvoreni saradnici i saveznici okupatora na poslu da se naši narodi drže u ropstvu.

U poslednjih 20 godina na području Jugoslavije, negde manje, negde više, kao posledica neodgovorne, pre svega, velikonacionalističke politike, javile su se raznovrsne profašističke manifestacije, koje su podstakle razbijanje SFRJ i zapretile da ponovo ugroze osnovne ljudske slobode i elementarna prava čoveka na rad i život u slobodnom društvu.

Pitamo se: ako se pogone i ubijaju ljudi zato što pripadaju drugoj naciji; ako se likvidiraju ljudi drugačijeg političkog i ideološkog opredeljenja; ako se ubijaju novinari što ne prihvataju cenzurisano izveštavanje i pisanje, ili političari koji svojim ugledom mogu biti "nezgodni" politički protivnici; i ako se zarobljenici u ratnim sukobima, razoružani, masovno ubijaju a zločinci veličaju i hvale - šta je to, ako ne fašizam na delu!

Samo to je dovoljan razlog da apelujemo na sve razumne i demokratski orijentisane građane da se blagovremeno suprotstavljaju pojavama oživljavanja šovinizma, međunacionalne mržnje i ekstremnog nacionalizma, da ne nasedaju na podmetanja lažnog patriotizma i da po principu "svako u svom dvorištu i u svojoj sredini" pruži odlučniji otpor pomenutim pojavama.

S pravom očekujemo od državnih organa i svih demokratskih i pozitivnih društvenih snaga da ne potcenjuju pomenute negativne pojave i da se blagovremeno i odlučno protiv njih angažuju. Svi, a posebno država, moraju se organizovati da nas fašizam ne zatekne na spavanju.

Država, organi vlasti i sve demokratske snage moraju shvatiti da se brže uključivanje u evrointegracije može ostvariti ako se odlučnije i efikasnije borimo protiv profašističkih, antidemokratskih izgreda i prakse. Sa antifašističkom legitimacijom bićemo mnogo brže i sa dobrodošlicom prihvaćeni u evrointegracijske tokove. Sa nacionalističkim i radikalističkim barjacima, sa ratničkom muzikom i pretećim parolama - ostaćemo na koloseku zaostalih i siromašnih.

Savez antifašista Srbije se zahvaljuje Savezu antifašista i boraca NOR-a BiH i svima koji su ovaj skup organizovali, na pozivu da prisustvujuemo današnjoj svečanosti. Shvatamo to kao poziv na dalju i veću saradnju na liniji antifašizma, slobode i demokratije, na pravcu ostvarivanja proverenih društvenih vrednosti narodnooslobodilačkog antifašističkog rata u Jugoslaviji, kao što su bratstvo, ravnopravnost naroda, tolerancija i miroljubivo ponašanje i odlučno odbacivanje sile u rešavanju problema u međusobnim odnosima. U svemu tome centralno mesto treba da ima politika mira i razumevanja među narodima i državama.

Slava i hvala herojima Sutjeske!

IZ DRUGIH LISTOVA

"ČASNI SUDE", DA LI PRAVO SUDIŠ?

"Politika" i drugi listovi objavili su informaciju da je Okružni sud u Šapcu rehabilitovao dvojicu žandara koji su poginuli 7. jula 1941. u Beloj Crkvi. Obrazloženje - ubijeni su iz "ideoloških razloga".

Čitaocima će sigurno biti zanimljivo da pročitaju kako se taj događaj odigrao, prema svedočenju komesarske (prookupatorske) Aćimovićeve uprave u Srbiji (prethodnice Nedićeve vlade) i prema okupatorskim dokumentima.

U Aćimovićevoj "Pregledu" partizanskih dejstava u Srbiji za 7. jul, zapisano je: "7. 7. 1941 - ubijeni su Lončar Č. Bogdan, žandarmerijski narednik i Branković K. Milenko, srez Rađevski..." U "Pregledu" dalje stoji da je na seoski vašar došla grupa od petnaestak ljudi, da je jedan od njih održao govor i pozvao narod da se prihvati oružja i da im se pridruži...pa su napustili vašar. Zatim, da je kratko vreme posle toga naišla žandarmerijska patrola koju je predsednik opštine obavestio da su tu doskoro bili naoružani ljudi i šta su rekli narodu. Utom su se vratila dvojica naoružanih ljudi: "Odmetnici su viknuli na žandarme i pozvali ih da odlože oružje. Žandarmi su hitno uzeli puške na gotovs i opalivši po jedan hitac pozvali bandite da polože oružje, ali su ovi to iskoristili te su iz revolvera i puške pripucali na žandarme smrtno ih ranivši u grudi i trbuha..." (Izvor: Nedićev arhiv, K.52, reg. Br. 3/1).

O tom događaju postoji i izveštaj Feldkomandanture 816 Šabac od 10. jula 1941. upućen vojnoupravnom komandantu Srbije (dokument se čuva u Nacionalnom arhivu u Vašingtonu). U njemu je zapisano: "U ponedeljak 7. 7. pojavilo se u Beloj Crkvi 16-20 ustanika naoružanih automatima, jednim mitraljezom, pištoljima i puškama... Pokušali su da stanovništvo navedu na oružani otpor protiv nemačke posade i na razaranje nemačkih tvornica... Dva srpska žandarma koja su se tu našla ubijena su, što je stanovništvo primilo sa simpatijama..."

Žandarmi su dobili oružje od okupatora i postali njegova predstraža. O žandarmima u nemačkoj službi opunomoćenik Ministarstva spoljnih poslova Nemačke u Srbiji Feliks Bencler, u izveštaju svojoj centrali od 23. jula, napisao je i: "Po instrukcijama nemačkih okupacionih vlasti, srpska žandarmerija je u cilju represalija do sada streljala već mnogo više od 100 lica..." (Original izveštaja čuva se u Bonu).

Svako iole objektivna, ne mora da bude pravnik, oceniće da su ustanici u samoodbrani pucali na žandarme - čuvare okupatorskog režima! Žandarmi su pucali na partizane i - promašili, a partizani odgovorili na vatru i - pogodili žandarme. Kao čovek, novinar i istoričar, pitam Okružni sud u Šapcu: "Časni sude" - da li pravo sudiš? I da odgovorim negativno ("Politika, 5. februar 2009).

Jovan RADOVANOVIĆ

REHABILITACIJA ILI IGRA BEZ GRANICA

KAD KRIVCI POSTANU NEVINI, NEVINI POSTAJU KRIVCI

U poslednje vreme, na razne načine, pokreće se pitanje rehabilitacije žrtava takozvanog komunističkog režima i njegovih protagonista. Već u samom pristupu primetna je velika doza isključivosti - sugerise se da su ljudska stradanja produkt samo tog režima i njegovih nosilaca, te da su sve žrtve tog režima u principu nevine. Ni jedno ni drugo nije tačno.

Niko razuman ne može da bude protiv rehabilitacije nevinih, bez obzira kako su, od koga i pod kojim okolnostima stradale. No, tu mora da dođe do izražaja apsolutna doslednost baš da se ne bi povredili najneviniji među nevinima. Donošenjem zakona kojim su pravno izjednačeni četnički i partizanski pokret u principu su već rehabilitovani četnički čelnici, a sada se vodi akcija da se rehabilituju i predsednik kvislinške vlade u Srbiji Milan Nedić pa i srpski fašistički vođa Dimitrije Ljotić, što, samo po sebi, nameće mnoge nedoumice i logična pitanja.

Ako se, na primer, Draža Mihailović smatra nedužnom komunističkom žrtvom, znači li to da su i deca u kolevci iz Vranića opravdano zaklana kao nedvosmisleni krivci, te da je četnička akcija u Drugovcu, direktno proizašla iz Mihailovićeve naredbe, bila čisto humanistički čin i kao takva apsolutno poželjna i opravdana? Da se i ne pominje Dražina instrukcija potčinjenim komandantima od 20. decembra 1941. o "čišćenju od nacionalnih manjina i nenacionalnih elemenata", a posebno od "muslimanskog življa", kao i njene posledice, što je eklatantan primer genocida, utoliko pre što su sa istim motivima, i pola veka kasnije, ista nedela počinjena na istim lokacijama.

Rehabilituje li se Nedić, htelo to da se prizna ili ne, logički proi-
zlazi da su, pored ostalog, Banjički logor i Jajci, realizovani od strane njegovog izvršnog aparata i pod okriljem njegovog zakonodavstva, ispravna stvar te da su krivi stradalnici na tim stratištima a ne njihov krvnik. To važi i za kragujevačke žrtve pred egzekutore direktno dovedene od predstavnika nedićevsko-ljotičevske vlasti. Rehabilituje li se vrhovnik, koji je zločine naredivao ili se s njima saglašavao, znači li to da su automatski postali nevinini i svi sitniji ili krupniji izvršioc i oni koji su skupljali nesrećne Kragujevčane i predavali ih Nemcima?

Primeri se mogu ređati unedogled, suština ostaje ista: rehabilitacijom saradnika okupatora i onih koji su svesno nastojali da, po uzoru na nacifašizam, Srbiju "očiste" od nepodobnih, uključujući i Jevreje - kompromituju se nevine žrtve jer se podvode pod isti imenitelj sa onima koji, uvažavaju li se materijalne činjenice, nevinini nikako ne mogu biti. U tom kontekstu, nije naodmet podsetiti da je Nedić našao za shodno da se pohvali Hitleru kako je među prvima rešio "jevrejsko pitanje". Možda su se baš zato predstavnici naše države ustručavali da odu na jubilaru komemoraciju u Aušvic gde se, na stratištu nevininih, okupio sav antifašistički svet...

Pri svemu tome, Nedić, Ljotić i njima slični - nisu čak ni najbitniji. Ne samo zbog toga što ih ni neka formalna rehabilitacija ne može da oslobodi istorijske odgovornosti za ono što su bili i što su učinili, za zločine protiv čovečnosti koji nikada ne zastarevaju, za ibermenš-ideologiju kojoj su se predano, a ne samo po okupatorovoj zapovesti, priklanjali. Bitniji su oni koji se danas za takve rehabilitacije zalažu, njihova ideološko-politička polazišta i motivi. Zaobilazno, na mala vrata, oni Srbiji u 21. veku poturaju vrednosni sistem, politiku i ideologiju štitićenika za čiju se rehabilitaciju zalažu. Uz to ide i nastojanje da se relativizacijom starih zločina, politika i ideologija u čije su ime počinjeni, opravdaju i oslobode odgovornosti i njihovi sledbenici, nosioci nedavnih zločina izvršenih navodno u ime srpskog naroda.

Zato ne iznenađuje što iza toga stoje udruženje "Dveri" i Srpska liberalna partija, čiji čelnici vode i Odbor za odbranu Radovana Karadžića; to je spiritus movens njihovog postojanja. Za čuđenje je, međutim, što to potpisuje i Udruženje književnika Srbije koje je, valjda, kao predstavnik staleža privrženog svestranoj slobodi stvaralaštva i ljudskih sloboda, trebalo da bude iznad svakog ideološkog i političkog jednodužja, "izvan svakog zla", kako, doduše u drugom kontekstu, davno reče dobro poznati srpski pesnik.

Sve ovo nastavak je procesa koji već duže traje i iza koga, direkt-

no ili prečutno, stoje i najviše nacionalne institucije. Pri kanonizovanju vladike Nikolaja Velimirovića, olako se prešlo preko činjenice da je sadašnji 77. srpski svetac tvrdio da je Hitler svetosavlje u novim okolnostima utkao u nemačku sredinu: "Mora se odati priznanje sadašnjem nemačkom Vođi, koji je kao prost zanatlija i čovek iz naroda uvideo da je nacionalizam bez vere jedna anomalija, jedan hladan i nesiguran mehanizam. I evo, u XX veku on je došao na ideju Svetoga Save, i kao laik poduzeo je u svom narodu onaj najvažniji posao, koji priliči jedino svetitelju, geniju i heroju" (izlaganje u Kolarčevoj zadužbini 1935). Danas se previđaju i antisemit-
ska, antizapadnjačka, antimodernistička opredeljenja Nikolajeva za koga je kultura "zbir svih zala" i "nula ispod jedinice". Ne čini se to slučajno već u okviru težnje da se reafirmiše "organska nacionalistička ideologija", onakva kakvu su zagovarali Dimitrije Ljotić i istomišljenici tvrdeći da je "fašizam obogotvorenje države, a hitlerizam obogotvorenje rase, jer rasa za Slovene, uporedno s državom, ima veliki značaj". I dok su na tim osnovama Nikolaj i Ljotić nastupali prvenstveno kao ideolozi, Nedić je, kao predsednik kvislinške vlade u okupiranoj Srbiji, njihove poglede pretvarao u praksu.

Sve to je i platforma na kojoj se u Srbiji okupljaju pristalice antievropske orijentacije. S obzirom da je savremena ujedinjena Evropa sazdana na tekovinama antifašističke borbe i pobeude u II svetskom ratu, teško je očekivati da će se u njoj naći razumevanje za onog ko se stidi svog antifašizma i to manifestuje na širokom frontu: od masovnog uklanjanja antifašističkih pojmova iz naziva ulica, proglašavanja četnika za antifašiste i njihovog zakonskog izjednačavanja sa partizanima, veličanja kvislinga i kolaborata, kanonizovanja nesumnjivih starih zločinaca, pa do prikrivanja i opravdavanja nedavno počinjenih zločina i njihovih protagonista... Kako, na primer, očekivati da Englezi uvažavaju Nedića kad preziru svog Moslija i njegov Britanski fašistički savez; kako to očekivati od Francuza kada se zna njihov odnos prema Šarlu Morasu (koji je, inače, inspirisao Ljotića) i Petenu; ili Norvežana koji ni danas ne praštaju Kvislingu. A pošto oni ne praštaju ni svom nobelovcu Hamsunu koji je podržavao fašizam, verovatno neće moći da shvate da se Slobodanu Jovanoviću, nesporno velikom naučniku, "gleda kroz prste" što je, kao predsednik izbegličke vlade u Londonu, dosta dugo "pokrivao" četničku saradnju sa okupatorom, pa i zločine izvedene adekvatnim priručnim sredstvima pod zloglasnim slovom "Z". Svim ozbiljnim legalistima biće, pritom, još čudnije što je, postavljanjem na novčanice, Jovanović rehabilitovan mnogo pre zvanične sudske odluke.

Sve u svemu, olako se prelazi i preko činjenice da je nacifašizam u određenim društvenim okolnostima latentna opasnost. Nije, doduše, ono što je bio juče, ali se u našoj sredini danas pod nacifašizam može i mora podvesti svako opravdavanje zločina protiv čovečnosti, svako zamagljivanje suštine antifašističke borbe u II svetskom ratu ali i nedavno minulih zbivanja, svaka zaštita i veličanje ideologa, podstrekača i protagonista nasilja i mržnje protiv pripadnika drugih naroda, vera, rasa... Otuda bi zvanični državni organi, a posebno pravosuđe, morali da imaju jasno opredeljen stav. Ne može se isticati proevropsko opredeljenje uz istovremeno koketiranje sa retrogradnim shvatanjima i ponašanjima koja je Evropa odavno odbacila. Ne mogu se izbegavati odgovori na pitanja koja se akutno postavljaju. Nedopustivo je, na primer, ćutanje Ustavnog suda Srbije kome se, sa zahtevom da se preispita ustavnost i pravna zasnovanost zakona o izjednačavanju četnika i partizana, Savez antifašista Srbije, uz ubedljivu argumentaciju, obratio još 12. februara 2005. godine. Da je de jure ili de facto ovaj zahtev bio neosnovan, sigurno je da bi, za toliko proteklog vremena, bio odbijen. A pošto nema valjanog osnova za odbijanje, ali ni političke klime za na materijalnim činjenicama zasnovan odgovor, Ustavni sud mudro ćuti. Dokle?

U ovoj našoj sredini, kako je nedavno na jednoj tribini rekao profesor Dragoljub Mićunović, mnogi govore i ponašaju se profašistički, ali bi se naljutili ako bi im se to reklo. No, mora im se reći, pa i više puta. Bolje je da se oni ljute danas nego da svi, još jednom, kukamo sutra... (Neznatno skraćeno, objavljeno u listu "Danas")

Nebojša DRAGOSAVAC

Javljam se povodom intervjua dr Dušana Batakovića o knjizi "Istorija Srbije od 19. do 21. veka" nemačkog istoričara Holmsa Zundhausena. Valja podsetiti da se dr Bataković, od raspada Jugoslavije, meteorski uzdiže prvo kao istoričar, a onda kao političar i diplomata. Uveren sam da će istorijska nauka na pravi način utvrditi da li je neka od ove dve discipline kod ovog autora bila podređena onoj drugoj.

Moja je glavna primedba i povodom pomenutog intervjua da dr Bataković, kad govori o skorijoj prošlosti (NOB i socijalistička Jugoslavija), ne može da smiri svoj ideološki (antikomunistički, antititoistički) pristup, što u značajnoj meri ograničava primenu istorijskog naučnog metoda. To smo već mogli da vidimo i u njegovoj TV-seriji "Crveno doba".

Određujući se prema Zundhausenovoj knjizi u kojoj se, navodno, srpska istorija prikazuje u "preovlađujućim fenomenima nasilja, ksenofobije i zločina", na pitanje novinarku odakle te predrasude - dr Bataković, ne trepnuvši, odgovara da one potiču iz "dvodecenijske demonske slike o nama u svetu koja je izašla iz šinjela zvanične Hrvatske i njoj prateće austrijsko-nemačke mašinerije" (Dobro je što nije određen za ambasadora u Nemačkoj!) Ovo je stara, dobro poznata ideja o svetskoj antispskoj zaveri i austrijskom podmetanju Srbiji ideje o "velikoj Srbiji". U tom duhu, dodaje da je "žalosna činjenica što je zvanično hrvatsko tumačenje uzroka raspada Jugoslavije postalo svojina i dela naše stručne javnosti.". Zbog kojih gledišta je to "žaloso" i koja bi to gledišta trebalo da su ispravna - nema ni reči. I, daleko važnije pitanje: zar dr Bataković doista misli da žalosnoj slici o nama nisu nimalo doprineli sami Srbi, preciznije - njihov režim u vreme raspada Jugoslavije?

Dr Batakoviću očigledno najviše smeta to što Zundhausen "amnestira titoizam" koji je po njemu "pokretač raspada Jugoslavije". Za dr Batakovića, Jugoslavija nije drugačije postojala već samo kao "bajka evropskih levičara", a sada i Zundhausena (dr Bataković je ne samo antikomunistički već i antilevičar): oni su, navodno, dopustili sebi da veruju u propagandu o samoupravljanju i uspešno rešenom nacionalnom pitanju, u vreme u kojem je titoizam ukinuo političke slobode, uskratio demokratsku kulturu, sveo nacionalizam u okviru republika itd. Ne smeta, naravno, negativno mišljenje o jugoslovenskom socijalizmu. Ali, autor sa naučnim pretenzijama mora da ga uzdigne na nivo ozbiljne kritike a ne da se bavi ideološki jednos-

"ISTORIJA SRBIJE OD 19. DO 21. VEKA"
I INTERVJU DUŠANA BATAKOVIĆA

AMBASADOR ILI ISTORIK, POLITIČAR ILI NAUČNIK?

tranim presuđivanjem. Svako zna ograničenja jednopartijskog sistema, ali svetu nije ostalo nepoznato da se u Jugoslaviji bolje i slobodnije živelo nego u zemljama Varšavskog pakta, da je jugoslovenska kultura, uz sve nedostatke i ograničenja, dostigla evropski nivo, da se zemlja u pogledu federalnih odnosa između naroda približila sistemu Evropske zajednice...

Kod dr Batakovića postoje samo osude ali i podmetanja. On, na primer, izriče tvrdnju, iako nije jasno na čemu je zasnova, da je titoizam, ne dopuštajući sporazumni razlaz država bivše Jugoslavije, odveo tu zemlju pravo u građanski rat. To je potpuna neistina. Ustav iz 1974. godine, nije, doduše, ustanovio izričite mehanizme razlaza, ali iz toga se ne može izvlačiti zaključak da je zabranjivao sporazumni razlaz. Naprotiv, poznati zvanični stav o samoopredeljenju koji uključuje i otopljenje naroda -više odgovara mirnom rešavanju sporova u jugoslovenskoj federaciji. Zato smatram da dr Bataković, kao istoričar, čini dve krupne greške: optužuje titoizam za nešto što je učinio Miloševićev režim i, drugo, što jedan eklatantno nacionalističko-osvajajući rat za proširenje državnih granica Srbije, kvalifikuje kao građanski rat za koji su, po njemu, svi podjednako krivi.

S obzirom šta sve krupno zamera Zundhausenovoj knjizi (da Zundhausen sugerira kako Srbija nema demokratski kapacitet, da Srbima imputira kolektivnu krivicu), nezaobilzno je i pitanje: otkuda Batakovićevo ime u uređivačkom odboru, njegovog pogovor u ovoj knjizi, kao i recenzija, kad se toliko ne slaže sa njom. Ne nalazili se njegovo dvojstvo (istoričar i ambasador i bivši savetnik Predsednika Republike) u sferi sukoba interesa? Zar je moguće i korektno da se autor jednog opsežnog historiografskog dela pohvali samo zato što je pisao o statistici Srbije u 19 veku? Za očekivati je da će naša historiografija verovatno dati objektivniji sud i o pomenutoj knjizi ali i o našoj bliskoj prošlosti, nego što to čini dr Bataković.

Milenko MARKOVIĆ

BORAC U RATU, PREGALAC U MIRU

Na poslednjem ispraćaju Nikole Kmezića, u oproštajnoj reči u ime Saveza antifašista Srbije, rečeno je:

- Naš drug i saborac Nikola Kmezić od rane mladosti do kraja života izražavao je osećanje socijalne pravde, privrženost ravnopravnosti ljudi i naroda, antifazišizam.

- Rođen u Lici, stasao je na severu Bačke u sredini kolonista - solunskih dobrovoljaca koji su, stigavši sa raznih strana, u novoj sredini, u stvaranju osnovnih pretpostavki za život, krenuli od samog početka. Svojom slogom, upornošću i hrabrošću selo Žednik, bližu odrednicu novog zavičaja, uzdigli su među istorijske pojmove.

- Nikola je jedan od pripadnika mlade generacije koja je, uz podršku roditelja, koristila blizinu Subotice, tada jednog od najvećih i najrazvijenijih jugoslovenskih gradova, za masovno i temeljno obrazovanje. Tu, gde su još živo bile prisutne ideje revolucije Bele Kuna, gde je već bio razvijen sindikalni pokret, gde su bezzemljaško seljaštvo i seoska sirotinja vapili za socijalnom pravdom, uz školsko, sticalo se i ono drugo - revolucionarno obrazovanje.

- Kuća Kmezića jedno je od središta naprednog pokreta. U tom središtu su i Nikola, i njegova buduća supruga Anka. Či-

tava se monarhija trese kada Žednik, svi kao jedan, ispraća Bosu Milićević koja je umrla od zadobijenih rana, kada je u predvečerju fašističke najezde, 14. decembra 1939. u Beogradu, policija pucala na demonstrante koji su tražili mir, rad i hleb

- Kada je fašizmu i s puškom u ruci tre-

NIKOLA KMEZIĆ (1919-2009)

balo reći "Ne!", ljudi iz Žednika postaju ustaničko jezgro širom tadašnje Jugoslavije. Đoko Jovanić u Lici, braća Morača u Bosni, ostali u Vojvodini i Srbiji. Razume se, i Nikola je među njima

- Onako kako to Žedničani umeju, on je u miru mnogobrojne odgovorne dužnosti obavljao manjom pravog domaćina. Vreme kada je bio predsednik Pokrajinskog izvršnog veća Vojvodine mnogi označavaju kao "zlatno doba vojvođanske istorije". U knjizi "Politička istorija Vojvodine" poznatog publiciste Dimitrija Boarova, konstatuje se da je, sa agilnim predsednikom svog Izvršnog veća Nikolom Kmezićem, pokrajina, u periodu 1974-1982, povećala društveni proizvod za dva i po puta, a investicije za tri

i po puta. Današnja Privredna komora Vojvodine, označava ga kao "najvećeg privrednika u novijoj istoriji Vojvodine".

- Savez antifašista Srbije ponosan je što je Nikola jedan od osnivača Društva za istinu o NOB-u - preteče sadašnjeg Saveza antifašista. Bio je među onima koji su videli kuda se srlja, i, ukazujući na vrednosti iskovanе kada je bilo najteže, iskazane pobedonosnim ishodom antifazišističke narodnooslobodilačke borbe, pokušavali da zaustave put u sunovrat. Malo je bilo spremnih da čuju. U međuvremenu smo se, nažalost, suočili i sa činjenicom da dugotrajna društvena kriza stvara uslove za povampirjenje zla za koje smo verovali da je jednom zanavek pobeđeno. Otuda smo, zajedno sa Nikolom, došli do uverenja da nije dovoljno boriti se samo za istinu o onome što je bilo. Treba se boriti protiv neonacizma i neofašizma, ovde i danas.

- I u poznim godinama, Nikola je toj borbi davao neprocenjiv doprinos. Njegovo ogromno iskustvo bilo je dragoceno za akcije i aktivnosti našeg Saveza. Njegov autoritet otvorao nam je mnoga vrata. U našu organizaciju ličnim primerom ugrađivao je metod koji ne priznaje male i velike zadatke; svaki je, dok se ne izvrši, najveći i najpreči. Do kraja života iskazivao je revolucionarnu doslednost, zračio skromnošću i ljudskim poštenjem...

PARTIZANSKE BAZE I RADIONICE U SREMU

SNAGA JEDINSTVENOG NARODA

Pored radionica za izradu partizanskih bombi u Stejanovcima i drugim mestima u Sremu, polovinom 1942. partizanskih radionica bilo je više i bile su raznovrsnije: za popravku oružja, krojačke, obučarske... Zbog značaja koje su imale za narodnooslobodilački pokret, a posebno za partizanske jedinice, one su kasnije, zbog ponosa koje su izazivale kod ljudi u sredinama gde su postojale, a pomalo i u šali, nazivane zvučnim imenima: "Fabrika oružja", "Partizanski metalni kombinat" i slično.

Stalnim narastanjem Fruškogorskog partizanskog odreda narastale su i potrebe da neke radionice budu "pri ruci", te su najneophodnije formirane u Fruškoj gori. To je bio slučaj sa Rohalj-bazama, gde se nalazila 2. četa, kao i u središnjem delu Fruške gore, oko Letenke, gde je, uglavnom, bio teren 1.

POMOGLI SU SAVEZU I "GLASU ISTINE"

U međuvremenu, između dva broja "Glasa istine", svojim prilozima Savez anti-fašista Srbije podržali su :

Batric Žarković, Goran Despotović, Toni Lah, Radovan Pantović, Hamdija Doksan, Ante Damić, Martin Košir, Zdravko Krvina, Silvo Gorenjc, Tomaž Ertl, Marjan Orožen, Ljubo Jasnić, Miloš Rutar, Ilija Radaković, Branko Pavićević, Azra Ljubomirović, Zorica Tomašević, Jela Kadenić, Alojz Govednik, Mihajlo Brajović, Ljubinka Mitrović, Đorđija Strunjaš, Miodrag Đorđević, Joža Daljević, Judita Stambolić, Erne Erdei, Jadranka Badurina, Milenko Marković, Josif Strunjaš, Miljan Radović, Zarija Stojović, Aleksandar Orlandić, Milka Jakić, Sidonija Krajnović, Sava Knežević, Mara Naceva, Mina Kovačević, Tugomir Džalto, Vera Marković

čete Fruškogorskog odreda. Tako je, na primer, od juna 1942. na Rohalj-bazama intenzivno radila radionica za izradu sve boljih i savršenijih partizanskih bombi. Radilo se "udarnički", kasnije i u smenama, tako da je proizvodnja rasla od 15 do 20 pa do 40 komada dnevno. Naravno, u nastojanjima da se proizvode sve bolje bombe, koje se, kao i fabričke, aktiviraju kapislom, udarcem o tvrd predmet, vršene su i probe. U jednom od eksperimenata, bomba je eksplodirala u ruci Milenka Vuksana Mike, koji je nešto pre toga postavljen za političkog komesara 2. čete, umesto Stanka Radulovića Maksima. Prilikom eksplozije poginuo je komesar Vuksan i jedan od konstruktora, Mitar Belić iz Divoša.

U tadašnjim uslovima nije bilo jednostavno organizovati ishranu svih pet četa Fruškogorskog partizanskog odreda sa preko 300 boraca. Zato su, pored hrane koju je narod iz okolnih sela svakodnevno donosio, organizovane kuhinje, jedna na Rohalj-

bazama u 2. četi, a druga u 1. četi. Da bi ishrana boraca svih četa bila što urednija i sigurnija, svakodnevno su bile potrebne velike količine hleba. Zato je, u julu mesecu, jedan mlin iz Stare Bingule prenet na Rohalj-baze. Motor mu je radio na naftu, a dnevno je mogao da samelje 10 do 12 metričkih centi pšenice. Međutim, zbog racionalnijeg rada i snabdevanja, mlin je, po naređenju štaba Odreda, premešten na teren 1. čete i montiran na mestu zvanom Kurjačke rupe. Istovremeno je tu sazidana i pekara, koja je radila u smenama, iz koje su snabdevane 1, 3. i 4, a kasnije i 6 četa kada je formirana.

U borbi za žetvu, njive sa pšenicom na obroncima Fruške gore, i u blizini Rohalj-baza, nisu paljene. Znatno deo te pšenice seljaci iz Divoša i okolnih sela zaprežnim kolima preneli su na Rohalj-baze. Takođe je tamo, uz dosta muka, prevučena iz Šišatovca jedna vršalica koja je danonoćno radila dok sva pšenica nije ovršena.

Fruškogorski partizanski odred u borbi protiv okupatora i drugih neprijatelja, a deo te borbe bila je i bitka za žetvu, morao je da vodi računa i o nekim "strategijskim" rezervama, pa i kada je hrana u pitanju. Zato je odlučeno da se u Fruškoj gori iskopaju baze u kojima će se smestiti pšenica ovršena na Rohalj-bazama. Bio je to, naravno, zadatak koji je trebalo obaviti u strogoj konspiraciji, a izvršili su ga šestorica skojevaca iz 2. čete. Jedan od njih, Gavra Okanović iz Divoša, o tome kaže:

"Nas šest skojevaca: Branko Okanović, Triva Okanović, Stanko Prokić, Vukašin Avakumović, Đoka Krstić i ja dobili smo strogo poverljiv zadatak da iskopamo dve baze, oko dva kilometra udaljene od Rohalj-baza, u šumi, a udaljeno oko dva kilometra od puta. Ove dve baze kopali smo u obliku bureta, konusno, sa dubinom od pet i prečnika od 2,5 metara. U svaku je moglo da stane oko tri vagona pšenice. Ovakav oblik baza, konusni, kopali smo radi toga da bi, kada u njima zapalimo vatru, vrela unutrašnjost mogla da se zapeče. Kada smo ih iskopali, zapalili smo u njima vatru i u svakoj izgoreli po nekoliko metara drva. Posle smo ih očistili od pepela, a na dno postavili nešto pleve kao zaštitu od vlage, za svaki slučaj.

Kada je počela vršidba žita na Rohalj-bazama, mi koji smo kopali baze zaduženi smo da od puta do baza prenosimo žito i da sipamo u njih, jer niko nije znao za njihovo postojanje, odnosno za mesto gde se nalaze sem nas koji smo kopali i ranijeg komesara čete Stanka Radulovića Maksima, koji je sve to organizovao. Napunivši baze žitom, zatvorili smo ih tako što smo preko debelih greda stavili nešto sitnijeg granja i slame, zatim sve to zatrpali zemljom, a iznad preneli i zasadili glogovo šiblje, kojem

BORISLAV BORA STOJŠIĆ 1925 - 2008.

je inače teško prići. Prostor oko baza zasuli smo šumskim lišćem, a svu zemlju koju smo iz njih iskopali prebacili smo na jedan napušteni i neprohodni šumski put tako da se ništa od svega toga nije primećivalo.

Ove baze su ostale neotkrivene sve do pred kraj 1944. godine. Tek tada je Stanko Radulović Maksim, koji je jedini sem nas znao za njihovo postojanje, a u to vreme je bio predsednik Sreskog narodnooslobodilačkog odbora u Sremskoj Mitrovici, otvorio ove baze. Žito je bilo potpuno očuvano, sem male količine na samom dnu. Jedan deo ove pšenice, od ukupno šest-sedam vagona, podeljen je narodu, dok je drugi upotrebljen za ishranu naše vojske.

Prve baze u Fruškoj gori i fruškogorskim selima kopane su, inače, još u jesen 1941. Razvojem narodnooslobodilačkog pokreta, naročito od proleća 1942. i kasnije, baze su, ne samo one koje su kopane u zemlji, nego i stvarane na druge, najraznovrsnije i najdovrtljivije načine, nastajale kako u fruškogorskim tako i u mnogim drugim selima širom Srema. U pojedinim selima, gde je narodnooslobodilački pokret bio naročito razvijen, imala ih je skoro svaka kuća, a u pojedinim domaćinstvima bilo ih je i po dve-tri. Baze su bile raznovrsne ne samo po načinu izgradnje nego i po nameni: samo za borbe partizanskih odreda, za borbe mesnih partizanskih desetina, za ranjene ili bolesne partizane, za pojedine ukućane, za sanitetski materijal i lekove, za partizansku tehniku, štamparije i druge potrebe. (Iz monografije "Fruškogorski partizanski narodnooslobodilački odred", Beograd 1986)

DVADESET

OD

Vojvođanski klub - organizacija civilnog društva građanki i građana Vojvodine, povodom dvadesetogodišnjice takozvane "jogurt revolucije" u Novom Sadu, organizovao je okrugli sto "Vojvodina od Ustava do Statuta", na kome je uvodničar bio član Predsedništva Vojvođanskog kluba Slobodan Budakov, a govorili su nosioci najviših političkih funkcija u to vreme: Boško Krunic, Nandor Major, Janko Drča, Živan Berisavljević, Đorđe Milutinović, Boško Petrov i drugi.

Na skupu je pored ostalog konstatovano:

● "Jogurt revolucija" bila je ratna uvertira za raspad Jugoslavije. Srpski populistički pokret srušio je Jugoslaviju, razbukatao nacionalističku histeriju i gumuo

AKTIVNOST ORGANIZACIJA SAVEZA ANTIFAŠISTA

PANČEVO PREMA FAŠIZMU - NULTA TOLERANCIJA

Kada je za 11. oktobar 2008. najavljen neofašistički marš po Beogradu, Gradski odbor Saveza antifašista u Pančevu, zajedno sa gradskim odborima Socijaldemokratske unije i Lige socijaldemokrata Vojvodine, Građanskom akcijom Pančeva i organizacijom "In medijas res", pozvao je sugrađane da se tome suprotstave na licu mesta. U zajedničkom saopštenju, koje je dobilo publicitet u pančevačkim glasilima, naglašeno je:

- Najavljeni neonacistički i profašistički marš ne predstavlja opasnost po ustavni i pravni poredak Srbije ali bi domaćoj i stranoj javnosti još jednom poslao lošu poruku o političkim prilikama u Srbiji u vreme kada naša zemlja traži svoje mesto u zajednici evropskih naroda.

- Građani posvećeni vrednostima demokratije treba da pokažu nultu tačku tolerancije prema fašizmu, čime bi podstakli i obavezali državne organe da se sa više rešenosti nego do sada bore protiv ove destruktivne društvene pojave.

- Ukoliko većina građana zaista želi da se Srbije u dogledno vreme pridruži Evropskoj uniji, onda demokratska javnost mora odlučno da se obračuna sa onim snagama koje su tokom prethodnih dvadeset godina rasturile bivšu Jugoslaviju, povele rat u kome su stotine hiljada ljudi izgubile živote, milioni raseljeni, a desetine miliona unesrećene. I koje su srpsko društvo gurnule na samo dno civilizacijske lestvice.

Tokom godine organizacija u Pančevu je na prigodan način obeležavala 9. maj, 4. i 7. juli, 6. oktobar, 9. novembar. Naglasak je bio na 9. novembru - međunarodnom danu borbe protiv fašizma. Manifestacija ovim povodom organizovana je sa Jevrejskom opš-

tinom, a uz angažovanje gradonačelnice Pančeva Vesne Martinović i učesce Gradskog odbora Socijaldemokratske unije.

Gradonačelnica Pančeva Vesna Martinović primila je predstavnike pančevačke Organizacije Saveza antifašista koji su je upoznali sa programom aktivnosti i predložili raspisivanje konkursa za pančevačke srednjoškolske sa antifašističkom tematikom. Tom prilikom prihvaćen je predlog pančevačkih antifašista da se 6. oktobar - Dan oslobođenja grada u II svetskom ratu šire obeležava i da iza toga stoji i Skupština grada.

Značajna je aktivnost ostvarena i na sagledavanju stanja i pokretanju inicijativa na sanaciji i održavanju spomenika i obeležja koja podsećaju na NOB. Ostvarena je zapažena saradnja sa srodnim organizacijama kao i sa lokalnim glasilima.

NOVI SAD SARADNJA SA SRODNIM ORGANIZACIJAMA

Za aktivnost Organizacije Saveza antifašista u Novom Sadu u 2008. godini karakteristično je, pored ostalog:

- Učestvuje se u obeležavanju 9. maja - dana pobede nad fašizmom u II svetskom ratu, dana proboja Sremskog fronta, 4. i 7. jula, Dana sećanja na žrtve novosadske racije.

- Učestvuje se u pojedinim aktivnostima Antifašističke akcije Novog Sada čije članstvo takođe podržava odgovarajuće manifestacije Organizacije Saveza antifašista.

- Organizovana je svečana akademija povodom stogodišnjice rođenja Koče Popovića kojoj su prisustvovali i članovi Saveza antifašista iz Sremske Mitrovice. Ovim povodom, novosadski "Dnevnik" objavio je duži tekst o Koči Popoviću, Novosadska hronika izveštaj sa akademije koju je Radio Novi Sad najavljivao više dana. Na Televiziji

Vojvodine u "Novosadskim razglednicama" o tome je u višeminutnom prilogu govorio predsednik Novosadske organizacije Ilija Drezgic.

- Članovi organizacije su se pridružili skupu na Fruškoj gori kojim je Sremskomitrovačka organizacija Saveza antifašista obeležila godišnjicu formiranja Fruškogorskog partizanskog odreda. Priključili su se i skupu koji je povodom 9. novembra organizovao Muzej Novog Sada. Takođe su prisustvovali tribini "Antifašizam danas" na kojoj je govorio Nenad Čanak.

SREMSKA MITROVICA POČAST FRUŠKOGORSKOM ODREDU

Najzapaženija aktivnost Sremskomitrovačke organizacije u 2008. godine bio je skup na Fruškoj gori povodom godišnjice formiranja Fruškogorskog partizanskog odreda i spasavanja zatočenih komunista iz sremskomitrovačke kaznionice. (Ovom skupu u "Glasu istine" objavljuje se širi tekst).

Povodom 9. maja - Dana pobede nad fašizmom, organizovana je akademija na kojoj je govorio istoričar dr Ranko Končar.

Povodom 7. jula - dana ustanka u Srbiji i 1. novembra - dana oslobođenja grada u II svetskom ratu, položeni su venci na Spomen-groblju i na spomenik oslobodiocima.

Sa velikom tugom sremskomitrovački antifašisti oprostili su se od svog višegodišnjeg predsednika Bore Stojšića koji je, ne mnogo pred smrt, na pomenutom skupu na Fruškoj gori nadahnut govorio o Fruškogorskom partizanskom odredu.

ZRENJANIN NOVA ORGANIZACIJA SAVEZA ANTIFAŠISTA

Posle dužih priprema, u Zrenjaninu je, 23. oktobra 2009. u svečanoj Sali Gradske skupštine, održana konstitutivna sednica Gradske organizacije Saveza antifašista Srbije.

Uvodno izlaganje o karakteru i zadacima organizacije tom prilikom podneo je predsednik inicijativnog odbora Dušan Radaković.

U ime Saveza antifašista Srbije učesnike osnivačke skupštine pozdravio je potpredsednik Saveza Radovan Pantović.

Pošto je usvojen Statut organizacije, izabrani su Gradski odbor i Nadzorni odbor. Za predsednika Gradskog odbora izabran je profesor Edi Daruši.

Član novoizabranog Gradskog odbora je i predsednik Gradske skupštine Zrenjanina Aleksandar Marton koji je, neposredno pre konstituisanja zrenjaninske Organizacije Saveza antifašista, primio delegaciju Saveza antifašista Srbije.

GODINA POSLE "JOGURT REVOLUCIJE"

IDEOLOGIJE DO VARVARSTVA

Srbiju u diktaturu i bezakonje.

- Surovo poučeni katastrofalnim rešenjima iz kraja osamdesetih i početkom devedesetih godina, smatramo da Srbija mora da postane demokratska država, da u njoj mora postojati vladavina prava i pravna sigurnost, da se u njoj moraju poštovati ljudska i manjinska prava i tolerancija. Ova visoka civilizacijska ostvarenja moguća su samo ako Srbija postane država svih građanki i građana i svih nacionalnosti u kojoj će ćirilica i latinica biti ravnopravna pisma, decentralizovana i regionalizovana država u kojoj će Vojvodina biti evropski, građanski i multikulturalni identitet.

- Očekivanja od 5. oktobra 2000. godine izneverena su i zbog toga što nije energičnije napravljen diskontinuitet sa politikom od pre 20 godina.

Istim povodom, Pavel Domonji je, pored ostalog, napisao:

- U proteklih 20 godina, srpski nacionalizam je istrčao pun krug - od ideologije do varvarstva. Na našem primeru možemo potvrditi da niko tako temeljito, predano i posvećeno ne može upropastiti vlastitu naciju kao što to mogu njeni verni sinovi - nacionalisti.

- Da li je srbijansko društvo, da li su politička, kulturna i intelektualna elita spremni da se podvrgnu kritičko-analitičkom tretmanu? Odgovor je negativan. Elite će pre živeti u iluzijama nego što će se suočiti sa vlastitom političkom mizerijom i prosjačkim držanjem u vremenu kada je, više nego ikad, pred bukom mase trebalo sačuvati hladnu glavu i zdrav razum.

Mateja Ratej (asistent sa doktoratom u Sekciji za interdisciplinarnu studiju Filozofskog instituta u Ljubljani) temi "Relativizacija autora u slovenačkoj historiografiji posle 2000. godine" pristupila je na temelju teorijskih polazišta Đovaniya Levija i na primeru nekoliko eminentnih monografija savremenih slovenačkih istoričara problematizovala uloge istoričara u modernoj slovenačkoj historiografiji. Pri tome je postavila pitanje: da li su istoričari posmatrači ili sudije, tumači ili objektivno oko?

Đovani Levi (Giovanni Levi), renomirani italijanski istoričar i jedan od vodećih mikroistoričara, predstavnik je tzv. angažovane historiografije koja traži odvajanje istorije od ideologije. Za Levija, jedan od glavnih problema moderne historiografije je autoritaran stil interpretacije. Smatra da uloga istoričara nije samo da ukaže na smisao događaja, već i da proveru u kojoj je meri taj specifični događaj od opšteg interesa. Događaj nije nužno ono što se dogodilo; istoričar bi prvenstveno trebalo da se koncentriše na značenja, smatra Levi i tvrdi da istorija predstavlja kontinuiranu reinterpretaciju nečega već znanog. Otuda traženje odgovora na pitanja: koje kulturne aspekte deli zajednica, šta je legitimno, koja je zajednička nit što nas povezuje formirajući zajedničku bazu vrednosti - jesu teme oko kojih se vodi kontinuirani rat od strane različitih prezentacija prošlosti.

Sociolog **Rastko Močnik**, profesor Filozofskog fakulteta u Ljubljani, u okviru teme "Istoriografija kao identitetsko znanje", analizirao je kako tri eminentna slovenačka istoričara (Jože Pirjevec, Božo Repe, Peter Vodopivec) predstavljaju razbijanje jugoslovenske federacije. Močnik uočava dva implicitna modela: prvi je vekovna geneza balkanskih naroda, a drugi - redosled političkih aranžmana/nagodbi, od kojih je svaki po svome legitiman. Ta dva modela bi približno mogla da se izjednače sa Fukovom distinkcijom između (predmodernog) "rimskog" tipa historiografije i ranomoder-

"Borec" - ljubljanska revija za antropologiju, istoriju i književnost, 60 godina neprekidnog izlaza obeležila je objavljivanjem priloga prethodno održanog međunarodnog skupa "Pozadina (oddogodenje) istorije - primer Jugoslavije" na kome se, preispitivanjem principa i rezultata historiografije, raspravljalo o njenoj ulozi i funkciji u savremenim ideološkim i političkim borbama na ovim prostorima i drugde.

S obzirom na aktuelnost teme, "Glas istine" objavljuje kraći prikaz jednog broja izlaganja publikovanih u časopisu i istovremeno reviji "Borec" naknadno čestita značajan jubilej, uz podsećanje da je njena redakcija koristila svaku priliku da, u okviru svojih mogućnosti, afirmiše aktivnosti i opredeljenja Saveza antifašista Srbije.

60 GODINA REVIJE "BOREC"

NEGIRANJE ISTORIJE - PRIMER JUGOSLAVIJE

nog "biblijskog" tipa historiografije. Kombinacijom oba modela moguće je stvoriti teološku montažu koja opravdava sadašnje odnose dominacije. Močnik dokazuje da je ideološka osnova koja podržava vidokrug zvanične historiografije u Sloveniji već bila analizirana i dovedena u sumnju od strane slovenačkih autora koji rade van lokalnog historiografskog establišmenta. Treba li da zaključimo da institucionalizovana nauka

Na skupu su još učestvovali

- Alberto Toscano, predavač na londonskom Goldsmiths College-u - "Filozofija u istoriji i protiv nje";
- Jozef Boroš, profesor Rutgers-univerziteta u Nju Džersiju - "Beljenje istorije";
- Catherine Samary, profesorka političke ekonomije na Univerzitetu u Parizu - "'Poluprošla istorija' u društveno-ekonomskim analizama Jugoslavije u vreme hladnog rata";
- Geoffroy Pascal Geraud, postdiplomac na Univerzitetu u Parizu - "Antitotalitarizam bez totalitarizma: francuski 'javni intelektualci' o Jugoslaviji na početku devedesetih godina".

reprodukuje epistemološke prepreke i transformiše ih u ideološke stubove nacije - eksplicitno je Močnikovo pitanje.

Istoričar i sociolog **Lev Centrih**, u raspravi o značaju Komunističke partije Slovenije u vreme Drugog svetskog rata i posle njega, pored ostalog ukazuje na nastojanja autora dvotomne Slovenačke savremene istorije 1848-1992. da zadrže ravnotežu i neutralnu poziciju u zapaljivim diskusijama o II svetskom ratu. Pokazuje da je njihov zadatak da sačuvaju proizvode vlastitog rada, tačnije - zbirku istorijskih činjenica, od mešanja zasebnih ideoloških pojedinosti.

U izlaganju pod naslovom "Ničega nije bilo, osim kraja, gde je bilo: Đinđić i Jugoslavija", **Ozren Pupovac**, istraživač na Akademiji Jan van Eyck u Maastricht-u, konstatuje da je Đinđićev odgovor na destruktivne ekonomske i sociopolitičke tendencije koje su vidljivo cepale jugoslovensku federaciju kasnih osamdesetih bio - preispitivanje same političke osnove jugoslovenskog projekta. Drugim rečima, izvor krize osamdesetih ide nazad do samog čina ustanovljavanja socijalističke Jugoslavije. Po Đinđiću, Jugoslavija je stvorena kao država bez jasne dimenzije legalnosti i državnosti - bez jasne artikulacije suvereniteta političke zajednice. Štaviše, stvorena je kao nelegitiman politička tvorevina. Sam čin ustanovljavanja Jugoslavije nije iziski-

vao jasnu odluku o političkom jedinstvu, a kamoli odluku da se stvori održiva nacionalna država. Pupovac preispituje Đinđićev metod i traži odgovor na pitanje da li Đinđićevo napuštanje emancipatorskog sadržaja Jugoslavije otkriva neke opštije probleme koji imaju veze sa političkom filozofijom pri njenom susretu sa politikom.

Istraživač na Institutu za sociologiju u Minhenu **Slobodan Karamanić** okvire svog izlaganja označio je naslovom - "Istina i pomirenje kao istorijski revizionizam: primer nasleđa ratova i nasilja u postjugoslovenskom kontekstu". Pri tome ističe da, prema današnjoj liberalno-demokratskoj agendi, proces "istine i pomirenja" izgleda kao najpoželjniji način za bavljenje istorijskim nasleđem ratova i krvoprolića u bivšoj Jugoslaviji. Da bi se obezbedio trajni mir i prosperitet regiona, neophodno je dosegnuti objektivnu istinu o bolnoj stvarnosti ratova, tj. dosegnuti bazični konsenzus o tome "šta se stvarno dogodilo". Karamanić preispituje da li koncept istine i pomirenja predstavlja efektivnu alternativu deobi istorijske istine podeljene između različitih nacionalističkih interpretacija istorije ili je pre neminovno spregnut unutar istih limita nacionalne uobrazilje. Preciznije, moramo da apostrofiramo da "istina i pomirenje" (kao) norma objektivnosti u potpunosti zavisi od kategorije nacije. Kao što diskurs istine i pomirenja ukazuje, objektivna istina može da se izvede jedino iz okvira nacionalne istine: svaka pojedinačna nacija koja je učestvovala u konfliktu treba da preuzme deo odgovornosti za zločine učinjene u njeno ime. Konsekventno tome, problem istine i pomirenja se razume kao problem nacionalne svesti. Centralni ideološki mehanizam pomirenja tako uzima formu nacionalnog priznanja, priznanja da se pripa delu nacionalne odgovornosti i krivice.

U prilogu "Antifašizam između dve smrti: intelektualna elita u Bosni i Hercegovini i njen civilno-liberalni revizionizam", psiholog **Nebojša Jovanović**, postdiplomac Srednjoevropskog univerziteta u Budimpešti, ističe da je, iz perspektive većine benevolentnih zapadnih posmatrača, glavni antagonizam koji karakteriše post-socijalističku Bosnu i Hercegovinu između antidemokratskih etnonacionalista i njihovih demokratskih građanskih kritičara. Jovanović, međutim, nudi drugačiju perspektivu iz koje se ova prethodna pokazuje kao lažna, jer se ti "građanski" intelektualci pokazuju kao ništa manje problematični od poznatih etnonacionalističkih lupeža.

Privedio Predrag DRAGOSAVAC

NOVA IZDANJA SAVEZA ANTIFAŠISTA SRBIJE

SRPSKI NACIONALIZAM I EVROPSKA UNIJA

...Glavnina srpskog nacionalizma ima sasvim neprijateljski stav prema EU. Smatra da Srbija ni u kojoj varijanti ne sme da uđe u tu zajednicu i da treba da se okrene strateškom savezništvu sa Rusijom. Argumentacija za ovaj stav je uglavnom sledeća:

- Na prvom mestu je očuvanje nacionalnog i duhovnog identiteta srpskog naroda. Evropska unija je zajednica neslovenskih naroda, uglavnom katoličke vere, i ona se, svejedno je da li spontano ili smišljeno, nalazi u funkciji ekumenskih pretenzija Vatikana čiji je cilj likvidacija pravoslavlja. To, kao i neizbežna dominacija zapadnog sistema vrednosti, kapi-

U izdanju Saveza antifašista Srbije pojavile su se dve nove publikacije:

- "Srpski nacionalizam i jugoslovenska tragedija"

- "Industrija zabave i teatrotekrija"

Autor je dr Aleksandar Sekulović koji se posebno bavio izučavanjem teorija elitizma, čemu je posvetio i svoj rad "Teorija političke klase". Objavljivao je u više časopisa među kojima su i: "Gledišta", "Sociologija", "Ideje", sarajevski "Pregled", rimski "Mondo operaio" (revija Socijalističke partije Italije).

"Glas istine" objavljuje skraćenu verziju jednog od priloga u publikaciji "Srpski nacionalizam i jugoslovenska tragedija".

tala, robe, jezika i pisma, zatim olakšan odlazak mladih i školovanih ljudi u zemlje EU, povećan broj mešovitih brakova i drugi slični socijalni fenomeni, može u ne tako dalekoj budućnosti dovesti do nestanka Srba kao naroda.

- Sa spoljnopoličkog stanovišta bilo bi neuputno da Srbija ulazi u neki savez za koji se ne zna ni šta je ni kakva je njegova budućnost. Očigledno je da se Evropska unija nalazi u krizi, u njoj nema dogovora ni oko najvažnijih pitanja, kao što su ustav i budžet, ona sve više gubi trku sa SAD, Kinom, pa i Rusijom koja je drži u energetske zavisnosti, u nju ne veruju čak ni neke zapadnoevropske zemlje, kao što su Norveška i Švajcarska, pa je, dakle, samo pitanje vremena kada će EU prestati da postoji.

S druge strane, izvesno je da je EU jedna prolazna pojava i ne sme se dozvoliti da se odluke od životnog interesa za srpski narod donose pod utiskom trenutnog stanja u međunarodnim odnosima. Trenutno stanje jeste takvo da u svetskoj politici dominiraju SAD uz podršku EU i NATO. Ali, već se nazire kraj takvog stanja. Rusija je na putu ekonomskog i političkog oporavka, a Kina i Indija postaju ekonomski giganti i samo je

pitanje vremena kada će to postati i u političkom smislu. Paralelno s tim, u svetu raste otpor politici Zapada i njegovom konceptu globalizacije, a moralni ugled SAD pao je na najniži nivo. Zato bi vezivanje Srbije za gubitnički Zapad bio strateški promašaj sa tragičnim posledicama po srpski narod.

- Nema nikakve sumnje da su SAD, EU i NATO neprijatelji Srbije, što su pokazali brutalnom i neopravdanom agresijom na Srbiju i srpski narod 1999. godine. Mazohističko nastojanje za udruživanjem sa neprijateljima Srbije, koji su bezdušno ubijali nedužne građane Srbije, ravno je nacionalnom izdajstvu. Minimum ispod kojeg Srbija ne sme da ide jeste da EU pruži Srbiji javno izvinjenje zbog agresije, da joj nadoknadi nanetu materijalnu štetu i da joj isporuči državnike koji su odlukom Okružnog suda u Beogradu osuđeni na dugogodišnje zatvorske kazne.

Neprijateljski stav prema Srbiji Zapad i EU ispoljili su i tokom rešavanja jugoslovenske krize. Uz njihovu odlučujuću podršku Srbiji su (privremeno) oduzete "srpske zemlje" u Hrvatskoj, deo Bosne, Crna Gora i Makedonija, a sada konačno i Kosovo. Ulaskom u EU Srbija bi dala legitimitet toj otimačini i zauvek bi se odrekla prava da povрати svoje teritorije.

Zbog svih ovih razloga većinska struja srpskog nacionalizma smatra da pitanje ulaska Srbije u EU treba jednostavno zanemariti, da odnose sa njom treba ograničiti na ravnopravne ekonomske odnose, a da strateška orijentacija Srbije mora da bude savez sa Rusijom i stvaranje jedne slovensko-pravoslavne zajednice.

Manjinska struja srpskog nacionalizma je u osnovi saglasna sa ovom analizom većinske struje, ali smatra da u odnosima sa Evropskom unijom treba imati više pragmatičan i utilitaristički pristup.

Naime, manjinska struja smatra da će Srbija, okružena sa svih strana zemljama EU, biti izložena ozbiljnim ekonomskim problemima a neće moći da koristi pogodnosti koje pruža članstvo u EU. S druge strane, izolacija Srbije biće nepovoljna po njen imidž u svetu. A ukoliko se dogodi da sve bivše jugoslovenske republike, uključujući i Kosovo, budu primljene u EU a Srbija ne, ona bi time bila definitivno odvojena od "svojih" teritorija i od projekta "Velika Srbija". Zato je bolje ući u EU kako bi se zadržala veza sa svim delovima "srpskog" naroda, sve do trenutka kada se međunarodne okolnosti bitno promene i omogućće ostvarenje vekovnog sna.

Što se tiče glavnog prigovora većinske struje, da će ulazak u EU ugroziti identitet i opstanak srpskog naroda, manjinska struja odgovara da to ne mora i da se

dogodi. Najbolji primer za to je Grčka koja se već skoro tri decenije nalazi u EU, a da to nije ni najmanje uticalo na njen nacionalni identitet, jezik, kulturu i pravoslavni karakter. Zato manjinska struja smatra da treba u svemu slediti iskustvo Grčke i, paralelno sa ulaskom u EU, obezbediti snažno prisustvo u Srbiji, naročito u njenoj privredi, Rusije i Grčke, što će biti brana duhovnoj i drugoj hegemoniji Zapada i EU u Srbiji.

Dakle, razlike između većinske i manjinske struje srpskog nacionalizma nisu principijelne prirode, već taktičke. Manjinska struja smatra da bi bilo štetno imati otvoreno odbojan stav prema EU, da tu odbojnost ne treba javno ispoljavati, ali da u praksi treba raditi tako da do udruživanja sa EU ili nikada ne dođe, ili, ako to postane neizbežno, da dođe pod uslovima koje će diktirati Srbija. Zato je za interese Srbije vrlo štetno, kao što su to radili Đinđić i "mondijalisti", da se Srbija nudi Evropskoj uniji i da bez prigovora prihvata sve njene zahteve. Takvo "podaničko" ponašanje, ispoljeno naročito prilikom izručenja Miloševića Hagu, ne sme se dozvoliti. Srbija ne sme da prihvati ni jedan zahtev EU, uključujući i zahteve Haškog tribunala, dok to ne postane apsolutno neizbežno. Taktika Srbije treba da bude beskonačno odlaganje kako bi se dobilo na vremenu, ukazivanje da za

ADRESA SAVEZA

Adresa sedišta Saveza antifašista Srbije od 15. septembra 2008. godine je: Radoslava Grujića (Božidara Adžije) 11a; 11.050 Beograd; telefon i faks +381 - 11 - 2456-952.

Radno vreme kancelarije je od 10 do 14 časova svakog radnog dana.

Srbiju postoje i druge opcije i stalno nećkanje u odnosu na ponude EU kako bi se postigli još bolji uslovi, tj. bolji od onih koji važe za sve druge države kandidate.

Ova računica manjinske struje i njeno uverenje da Srbija u svemu može slediti primer Grčke pati od velikog pomanjkanja realnosti, iako je činjenica da je u nekim pitanjima uspela da iznudi izvesne ustupke EU. Pre svega, uloga Grčke i Srbije u evropskoj istoriji ne mogu se upoređivati. U Zapadnoj Evropi Grčka se, s pravom, doživljava kao izvoriste celokupne evropske kulture, te bi stoga bilo kakva evropska zajednica koja ne bi obuhvatila i Grčku bila invalidna. To, naravno, sa Srbijom nije slučaj i niko u Zapadnoj Evropi ne doživljava Srbiju na isti način kao što doživljava Grčku...

Aleksandar SEKULOVIĆ

DR TODOR KULJIĆ

UPOTREBA KVISLINGA U DANAŠNJOJ SRBIJI

Rehabilitovanje kvislinga u Zapadnoj Evropi postalo je anahrono davno pre nego što je EU u vlastito službeno sećanje ugradila anti-fašističke praznike. Kvislinzi su postali balast prošlosti pre nego je francuskoj industriji čelika postao neophodan nemački ugalj iz Rura. Francuskoj nije bila potrebna kultura sećanja koja bi rasteretila F. Petena i P. Lavala, niti je Holandiji bila potrebna rehabilitacija A. Muserta. Tome nasuprot, u današnjim poslesocijalističkim režimima kvislinzi su upotrebljivi. Njihova rehabilitacija svuda je deo korisne nove prošlosti...

Svaki nacionalizam ptolomejski centrirao žrtve oko vlastitog naroda. To nije mnogo zagonetno. Ali kada se u žrtve uključe fašisti i kvislinzi, stvari postaju složnije. Nove žrtve obnovljenog kapitalizma su J. Antonesku, M. Budak, M. Nedić, V. Velmar-Janković, F. Salaši, J. Tiso, itd. U novom poretku sećanja konzervativci širom Evrope pokušavaju da vlastite kvislinge prevedu na stranu žrtve. Globalna evropska normalizacija nacionalizma svuda je otvorila pitanje prevrednovanja kvislinštva. Da je ovaj pokušaj u Srbiji bilo lišen podrške stvaralačke inteligencije možda bi se i moglo ležerno dodati da srpski konzervativci ovde nisu izuzetak. Međutim, uporno neposustajanje konzervativaca da rehabilituju kvislinštvo traje u Srbiji više od 15 godina. Štaviše revizionistički talas u istoriografiji se pojačava...

Ne treba ni ponavljati da je rehabilitacija kvislinga skandalozna, već treba hladnije raspoznati aktuelnu funkciju moralizacije kvislinštva. Treba kazati bez okolišenja da su kvislinzi "prošlost koja uporno neće da prođe" upravo stoga jer je njihova viktimizacija deo idejne prevencije poslesocijalističkih elita. Kada slovački revizionisti pišu da je Tiso spasavao Jevreje, a Paveličeve ćerke svedoče da njihov otac nije mrzeo Jevreje i kada se dešava slična dekontaminacija Hortija u Mađarskoj, nije teško raspoznati novi poslesocijalistički anti-fašizam. Savremena nacionalistička percepcija M. Nedića kao "Oca Srbije" potpuno je preslikana iz ratne kolaboracionističke propagande. Pitanje svih pitanje jeste ko koristi, a ko osmišljava novi poredak sećanja sa kvislinzima kao žrtvama komunističkog terora?

Razne struje su zainteresovane za destigmatizaciju kvislinštva: konzervativci, veliki deo klera i borbeni nacionalisti svih partijskih usmerenja. Najveću korist ipak imaju novi kapitalisti, a pravdanju kolaboracije najviši autoritet pružili su intelektualci iz SANU - među kojima je dosta bivših komunista. U Srbiji su 1990-ih bivši marksisti, koji su svojedobno živeli od antifašizma, listom postajali antikomunisti i anti-fašisti. Novu lojalnost ne dokazuju običnim ritualnim, nego prenglašanim pokajanjem. Malo je umesto Tita istaći Dražu, treba osveštati Nedića. Oni koji su stekli doktorate na NOB-u, danas dividende vuku iz žaljenja kvislinga. Sličnih zaokreta nisu lišeni ni novi monarhisti. Današnji članovi Krunskog saveta, akademici M. Pavić i M. Bečković, svojevremeno su prihvatili komunističku Sedmojulsku nagradu, a ovaj poslednji nekoliko godina kasnije i Ravnogorsku nagradu. Idejopolitički je karakteristična nova ravnoteža između zaborava starih komunističkih priznanja i novog lekovitog sećanja na Dražu. Naknadno usaglašavanje sa novom prošlošću koju traži tranzicija potpuno je normalizovano. Ova logika skoro spontano otvorila je i pitanje da li je Nedić bio izdajnik ili borac protiv komunista i žrtva komunističke represije? Ako su Srbi žrtve komunista, onda je odgovor jasan. Ne čudi, dakle, to što je u ovom sklopu postala salonska stvar teatarska viktimizacija Nedića i njegovo svrstavanje u 100 najznačajnijih Srba.

Nije teško uočiti kako se u javnosti formiraju i učvršćuju nove zajednice sećanja centrirane oko antikomunista: Draže, Ljotića ili Nedića. Stradanje od komunista sasvim je dovoljno da se nekome prizna status žrtve, čak i ako je bio kvisling. Osim toga, transgeneracijska traumatizacija građanskim ratom 1991-1995. dodatno je osnažila nacionalnu zajednicu sećanja, a zaokret 2000-te iznova je ovu raslojio i institucionalizovao četničku zajednicu sećanja. To je

prilično razumljivo budući da je obnovljenom nacionalnom kapitalizmu potrebna izmenjena slika rata i represivna slika komunističkog antifašizma. Dosledno tome u etnocentričnom mišljenju od fašizma ima i gorih stvari. To su kosmopolitizam, internacionalizam i mondijalizam. Zato se socijalizam u službenom pamćenju krajem 20. veka univerzalizuje kao propast i opasnost po naciju.

DR RADIVOJ STEPANOV

UZLAZNA SPIRALA FAŠIZMA

Pojava fašističkih/neofašističkih i nacističkih odnosno neonacističkih grafita, natpisa, simbola, ideja, grupa, naci-delovanja, saj-tova i slično - sve je češća u svetu i kod nas. Čini se da savremeni svet nije u stanju da zaustavi uzlaznu spiralu fašističkog zla. Fašizam je bio u jednoj istorijskoj fazi pobeđen ali izgleda da nije (bio i) poražen. Na svakoj slabosti savremenog sveta, fašizam nalazi pogodno tle da se pojavi i "razmnožava".

Raspad ideoloških blokova realnog socijalizma, duboke, strukturne krize kapitalizma, socijalna patologija, "etnička čišćenja" i ratovi, sve to pogoduje buđenju i bujanju fašizma. Ta pošast nije mimoišla ni države ex-Jugoslavije, nije zaobišla ni Srbiju. Srbija punih dvadeset godina tetura tražeći državni oblik u kojem će da se skrasi, dve decenije traga za politikom koja će biti u stanju da je definiše kao modernu zajednicu, prolazi kroz ratove koje "jeste" i koje "nije" vodila, doživela je nezapamćene inflacije u istoriji ekonomskih kriza i slomova ekonomskih sistema, upoznala je raspad društvenih vrednosti, prolazi kroz neostvarene ili neuspele međunarodne i unutrašnje integracije, proživljava potpuni raspad državnih i pravnih institucija, temeljnu razorenost pravnog sistema i pravnog poretka itd.

I kad se sve to ima u vidu, Srbiju pune dve decenije, a moglo bi se reći i mnogo duže, trese groznica anomalije koja je kontinuirana, sistemska i (sve bi se reklo) endemska.

Zašto je anomalija osnovna "crta" prepoznatljivosti srbijanskog društva već dugi niz godina? I šta je zapravo anomalija?

Stari Grci su anomaliju videli kao prezir "pravednog prava" i ponašanje "s onu stranu" vrlina. Anomalija u svom osnovnom, leksičkom iskazu jeste bespravlje, bezakonje, odsustvo društvenih normi. Ali anomalija u svom pravno-sociološkom i političko-sociološkom značenju je daleko kompleksnija pojava od ove leksičke "figure"...

...Koliko je institucionalno aktuelni sistem (u Srbiji) pod znakom obojeleosti od anomalije, videlo se i prilikom suđenja neonacistima u Novom Sadu, prilikom suđenja atentatorima na ubijenog srpskog premijera Đinđića, vidi se u borbi protiv korupcije u samom državnom vrhu, u ostvarivanju prava na slobodan pristup informacijama od javnog značaja, itd...

...Neprimenijavanje lustracije u Srbiji ima "ohrabrujuću" ulogu za nedemokratske, necivilizacijske, ekstremno desničarske, ekstremno nacionalističke, fašističke/neofašističke/neonacističke organizacije, pokrete i političke stranke. U osnovi to znači da je ovo društvo lišeno istorijskog pamćenja za svako anticivilizacijsko i antihumanističko delovanje. I ne samo to, već i da je spremno na "političko pomirenje" sa onim političkim činiocima koji su društvu naneli zlo koje nikad ne može biti otklonjeno ili zanemareno! Naprotiv.

DR MILJAN RADOVIĆ

EKONOMSKA I SOCIJALNA GIBANJA I POJAVE NEOFAŠIZMA

Raspad Jugoslavije imao je, osim u slučaju Slovenije, katastrofalne posledice i na ekonomska i na socijalna kretanja koja su dodatno uticala na prihvatanje retrogradnih ideologija, uključujući i fašoidne.

Karakter i veličinu posledica izazvanih krizom u ekonomsko-socijalnoj sferi u SRJ za period 1989-1993. istraživao je Institut eko-

nomskih nauka iz Beograda, i u preliminarnoj analizi utvrdio: da su gubici samo u finansijskom bilansu preko 30 milijardi US-dolara; društveni proizvod u Srbiji smanjen je za skoro dvije trećine; hiperinflacija je dostigla dnevni rast od 60 odsto; broj nezaposlenih se povećao sa 400 na 750 hiljada, a životni standard stanovništva smanjen je na izuzetno nizak nivo.

Dok su ekonomski indikatori slični i za Srbiju i za Crnu Goru, postoje značajne razlike u ponašanju zvaničnih organa vlasti prema idejnim i političkim pojavama sa pozicija ekstremnog nacionalizma, šovinizma i fašizma. Držani organi Crne Gore, naročito nakon 1997, čvrsto su stajali na pozicijama antifaašizma, nacionalne ravnopravnosti naroda, etničkih zajednica i građana, a u čitavom periodu primjeren je bio i odnos prema antifaašističkom NOB-u. U Srbiji je, nažalost, došlo čak i do toga da u postpetookobarskom periodu Narodna skupština usvaja dokument kojim se izjednačava učešće partizana i četnika u II svjetskom ratu.

Realno je očekivati da će duboka finansijska i ekonomska kriza, inicijalno začeta u SAD, poprimiti globalni karakter i da će neminovno ozbiljno pogoršati ekonomske i socijalne tokove inače rovine srpske privrede, bez čije stabilizacije i razvoja nema šansi za stvaranje novih vrijednosti i uravnoteženja cjelokupne društvene reprodukcije. Postoji opasnost od pogoršanja u sektoru zapošljavanja i širenja linije siromaštva ispod koje se i sada nalazi oko 14 odsto stanovnika Srbije. Navedene i druge teškoće u privrednim i društvenim kretanjima, kao i ozbiljne disproporcije u razmjeni sa inostranstvom, mogu da budu povoljni uslovi za ponovno oživljavanje djelovanja sa pozicija ekstremne desnice i socijalne demagogije, pogotovo ako i dalje izostane primjerenost i blagovremeno djelovanje državnih organa Srbije.

Naravno, ovi uslovi pružaju mogućnost i za konstituisanje srpske ljevice, koja je još uvijek fragmentisana i neorganizovana, a bez njenog programskog, kadrovske i organizacionog jačanja i značajnijeg uticaja na politička i socijalna kretanja teško je očekivati uravnotežavanje srpske političke scene. Djelotvorna i politički kompetentna ljevica, zajedno sa antifaašističkim organizacijama, bila bi najsigurnija brana za neutralisanje djelovanja sa neofaašističkih i antievropskih pozicija u Srbiji.

MILENKO MARKOVIĆ

NACIFAŠIZAM - JAVNA OPOMENA DEMOKRATIJI

Srbija je u demokratsku tranziciju ulazila sa teškim nasleđem rata koji je imao ne samo nacionalistička već, po etničkim čišćenjima, i nacifašistička obeležja. Danas je već opšte mesto da do pravog diskontinuiteta posle 5. oktobra nije došlo. Kompromisi su objašnjivi, njih nema samo u krvavim revolucijama. Ali, ne i kompromisi koji stvaraju društvenu klimu u kojoj se stranke bivšeg režima, bez ikakog kompleksa krivice za ranija zlodela, agresivno ponašaju, u kojoj ne može da prođe zakon o lustraciji, a može zakon o izjednačavanju četnika i partizana, gde se ruše spomenici antifaašističkih boraca, a podižu kolaboracionistima i antisemitima, nekažnjeno seju govori mržnje, vrše neostaljinistički napadi na slobodu medija i na političke neistomišljenike, gde je čak i ubistvom demokratskog premijera pokušano da se blokira reformski i evropski kurs Srbije...

Postoje u tom pogledu izvesne sličnosti između nemačkih nacionalista koji su nastojali da se "oslobode stigme i tereta fašističke prošlosti jačanjem nacionalnog identiteta i slabljenjem osećanja krivice"(T.Kuljić) i upomosti srpskih nacionalista da relativizuju zločine Miloševićevog režima i reinkamiraju nacionalizam.

Značajan deo objašnjenja nalazi se u činjenici da je Srbija ušla u novo demokratsko razdoblje sa velikim opterećenjem konzervativne vertikale svoje duhovne tradicije. Nju, doduše, imaju i drugi narodi, srpski u tom pogledu nije izuzetak. No, osobenost je Srbije u tome što je, sticajem specifičnih istorijskih okolnosti, ta vertikala uspevala i još uspeva da Srbiju učini taocem, da je čini nedovoljno pri-

ČLANARINA ZA 2009 - 1.000 DINARA

Godišnja članarina za 2009. godinu iznosi 1.000 dinara, a za učenike i studente - 100 dinara. Zbog izuzetno teškog materijalnog položaja organizacije izuzetno je značajno da članovi redovno plate članarinu, čime potvrđuju pripadnost Savezu i doprinose njegovoj egzistenciji. **Članovi čije je materijalno stanje nepovoljno simboličnom uplatom mogu da potvrde status člana.**

Članarina se može uplatiti neposredno, u prostorijama Saveza, ili na žiro-račun:

3 5 5 - 1 0 1 9 1 9 4 - 8 3

Vojvođanska banka A.D. Novi Sad, - Filijala Beograd
Naziv: Savez antifaašista Srbije, Beograd

Članovi, prijatelji i simpatizeri Društva mogu na isti način da uplate i svoje dodatne priloge.

Besplatno dostavljanje "Glasa istine" i popust pri kupovini svih izdanja Društva - svojevrsni su povraćaj članarine i priloga.

Sve članove koji mogu da pomognu u uspostavljanju veze sa potencijalnim sponzorima aktivnosti Saveza antifaašista Srbije ili imaju druge mogućnosti za materijalnu podršku, izvršni odbor moli da se jave neposredno, pismom ili na telefon Saveza svakog radnog dana od 10 do 14 časova.

jemčivom za nove kulturne modele življenja i komuniciranja sa svetom.

Konzervativna vertikala, osnažena između dva svetska rata velikospilstvom Srpskog kulturnog kluba, četničko-nedićevsko-ljotičevskih organsko-korporativističkih društvenih i unitarističko-nacionalističkih državnih projekata, sa tragičnim posledicama obnovljenim u Miloševićevom režimu, nalazi svoj kontinuitet i u postpetookobarskoj Srbiji, u svojevrsnoj kohabitaciji "umerenog nacionalizma", "ravnogorstva", "radikalno-šešeljevskog antizapadnjaštva" i nacionalistički obojenog antikomunizma.

Idejnu zbrku oko poimanja antifaašizma u Srbiji stvaraju shvatanja o nevinosti srpskog nacionalizma za koji se, navodno, ne "lepi" fašizam. No, zvali ga "umerenim", "dobrim" i slično, nacionalizam na našim prostorima, po svojoj autoritarnosti i etnocentrizmu, samo je drugo lice neofaašizma. S druge strane, antifaašizam nije "komunistička ujdurma", kako neki misle, već nadideologijska vrednost, neka vrsta osavremenjenog Kantovog kategoričkog imperativa. U njegovim temeljima sadržano je najdublje ljudsko pravo, pravo na život, kako pojedinca tako i nacionalnih kolektiva; sadržani su sloboda i ravnopravnost ljudi i naroda.

DR ALEKSANDAR SEKULOVIĆ

RELATIVIZIRANJE FAŠIZMA KAO IZVOR NEOFAŠIZMA

Tamo gde je došlo, ako je došlo, do radikalnog raskida sa fašističkim periodom sopstvene istorije, sa njegovim idejnim i političkim korenima, tamo su i šanse za njegovu obnovu manje. I obrnuto. Tamo gde takvog raskida i osude nije bilo, rađaju se razni pokušaji, ako ne opravdavanja fašizma, ono bar njegove relativizacije. Uobičajeno se kaže da ideologija i praksa fašizma jesu za osudu, ali da nije potrebno pripisivati im i ono za šta nisu krivi, da treba, radi pune istorijske istine, analizirati i one faktore koji su bili van njih a doprineli su njihovom uspehu, da u fašizmu nije bilo sve samo crno, već da je bilo i nekih dobrih stvari itd.

Režim Milošević - Šešelj takođe je pribegao sličnom vidu racionalizacije, iako je to činio manje inteligentno. Naime, tokom rata u

FAŠIZAM U SAVREMENOSTI

Hrvatskoj govorilo se da Srbija, odnosno srpski narod vodi bitku za odbranu Rusije i celog slovenskog istoka od prodora amerikanizma i katoličanstva. Međutim, tokom rata u Bosni priča je promenjena: Srbija i srpski narod bili su poslednja odbrana hrišćanske Evrope od naleta islama i stvaranja neke "zelene transverzale".

Nemački teoretičar Gec Ali sintetizuje ovo "lepo lice" fašizma u termin "dopadljiva diktatura". Ta "dopadljivost" fašizma provlači se, ne samo zbog socijalne inercije, do današnjih dana i predstavlja jedan od stalnih izvora profašističkih tendencija.

Jedan od vidova otpora kritici fašizma ispoljava se kroz identifikaciju fašističkih režima sa državnim i nacionalnim interesom. Obično se kaže da se, pod vidom kritike fašizma, kriminalizuje čitav jedan narod (nemački, italijanski, srpski...) i da se on neopravdano stavlja na stub srama zbog devijacija počinjenih od strane nekih njegovih predstavnika. Otuda svaka kritika tog perioda, zahtev da se o njemu iznese prava istina i da se njegovi protagonisti isključe iz javnog života, pa i pozovu na odgovornost, tumači se kao kvarenje imidža države i naroda. Tako kritičari fašizma postaju glavni problem tranzicije ka demokratiji i glavni narušitelji državnog i nacionalnog interesa.

Ono što za neofašizam predstavlja pravi stimulans, jeste relativizacija ratnih odgovornosti fašizma. Tako se kaže da je rat rat, da se u ratu čine mnoge loše stvari, ali da ih čine svi, u ratu nema podele na krive i nevine, svi su podjednako odgovorni. Ako je Japan izveo mučki napad na Perl Harbur, Amerikanci su bacili atomsku bombu na Hirošimu, pa je rezultat, sportskim rečnikom rečeno, nerešen - 1:1. Ako je fašizam vršio etničko čišćenje, onda je i druga strana izvršila "progon" delova njegovog naroda (Nemaca iz Sudeta, Šlezije, Vojvodine i drugih krajeva, Italijana iz Istre i Dalmacije, Srba iz Hrvatske), pa je rezultat opet 1:1. Jednom rečju, sve je to isto, nema tu više ili manje krivih i ne može samo jedna strana da se izvini, već treba "svako svakome da se izvini".

Do ovog zaobilaznog vida odbrane fašizma dolazi upravo tamo gde s njim nije došlo do radikalnog raskida.

SEAD HADŽOVIĆ

U BIH - NACIFAŠISTIČKI ILI
GRAĐANSKI RAT?

Bosanski opredeljeni politički faktori i teoretičari su stanovišta da je u Bosni i Hercegovini bio agresivni rat, koji je imao nacistički (fašistički) karakter. To je teška kvalifikacija, ali ne može se pobeći od činjenice da su oblici nacifašizma, uglavnom poznati iz II svjetskog rata, primjenjivani i u ratu u BiH. Taj rat je počivao na istim temeljnim karakteristikama nacizma: širenju teritorija i rasizmu, odnosno ekstremnom nacionalizmu, koji je u ratu produkovao ogromne zločine.

U procesu nastajanja i raspleta krize u bivšoj Jugoslaviji došle su do izražaja velikodržavne politike Beograda i Zagreba za teritorijalno proširenje Srbije i Hrvatske, pod motom "svi Srbi", odnosno "svi Hrvati u jednoj državi". Ako ne može milom, može silom - rezonovali su protagonisti srpskih i hrvatskih velikodržavnih ambicija, Slobodan Milošević i Franjo Tuđman.

Režim Slobodana Miloševića imao je za cilj da sa JNA, koja je postala njegova vojska, zaposjedne nove granice smanjene Jugoslavije, u koju bi ušli dijelovi Hrvatske i veći dio BiH, tako da bi imali geografski povezanu i cjelovitu teritoriju projektovane Velike Srbije. Režim Franje Tuđmana imao je za cilj da na račun teritorije BiH proširi teritoriju Hrvatske do granica tzv. Hrvatske banovine. Tako su ratovi, vođeni na teritoriji BiH, prvo od strane Srbije, Crne Gore i JNA, a kasnije od strane Hrvatske, imali karakter agresivnih ratova. Ali, zbog masovnog učešća u tim ratovima bosansko-hercegovačkih Srba i Hrvata, svrstanih u jedinice Vojske Republike Srpske (VRS), odnosno Hrvatskog vijeća odbrane (HVO), postoji i gledište da se u BiH nije radilo o agresivnim ratovima, nego da je to bio građanski rat. Takvo gledište prevladuje u Srbiji koja, po Slobodanu Miloševiću, u ratu nije

ni učestvovala.

Jedinice VRS, odnosno HVO, to, međutim, nisu radile radi osvajanja vlasti u svojoj državi, što je osnovna karakteristika građanskog rata, nego za interese susjednih država, za njihovo proširenje otpljenjem dijelova države BiH i njihovim priključenjem Srbiji, odnosno Hrvatskoj. (Radovan Karadžić je u maju 1992. kao strateški cilj istakao razdvajanje Srba od druga dva naroda, secesiju od BiH i uklanjanje Drine kao granice između RS i Srbije).

U agresivnom ratu protiv BiH, došlo je do teških zločina nad drugim narodima, do genocida i masovnog ubijanja stanovništva. Neki od tih zločina prevazilazili su one iz II svjetskog rata. "Etničko čišćenje" imalo je neuporedivo veće razmjere (progno je ili izbjeglo 2,200.000 lica - nešto više od polovine cjelokupnog stanovništva BiH). Rušenje bogomolja je takođe bilo daleko izraženije. Naročito su bile pod udarom džamije (na teritoriji RS sve su srušene ili devastirane, izuzev jedne). Silovanje žena, koje nije bilo izraženo od strane nacifašista u II svjetskom ratu, dobilo je masovne razmjere (pored koncentracionih logora u pojedinim gradovima postojale su i "kuće silovanja"). To je bio povod da UN silovanje žena uvrste u ratni zločin. Poniženja, surovost i izivljavanja nad žrtvom bili su veoma izraženi.

Masovno ubijanje i protjerivanje drugih naroda sa zaposjednutih teritorija imali su ključnu ulogu u planovima za stvaranje homogenih, etnički čistih srpskih, odnosno hrvatskih teritorija. Ti zločini su produkovali mržnju, koja treba da potvrdi tezu da je zajednički život nemoguć i da prognanim i izbjeglim ne padne napamet da se vraćaju.

Zločine nacifašističkog karaktera nisu vršile samo snage agresora, nego i snage odbrane, i to Bošnjaci nad Srbima i Hrvatima. Oni zaslužuju isti prezir, osudu i krivičnu odgovornost kao i zločinci snaga agresora, i ne mogu se zaklanjati iza nekog patriotizma i zasluga u odbrani zemlje. Međutim, njihovi zločini, po intenzitetu i po obimu, bili su neuporedivo manji i nisu se događali po razrađenom sistemu niti je to bila strategija koncipirana "odozgo" kao što je bio slučaj sa strategijom agresora.

ŽIVAN BERISAVLJEVIĆ

NACIONALISTIČKA
KONTRAREVOLUCIJA

U Srbiji, kao izrazito većem delu "druge Jugoslavije", priznate prve zemlje humanog socijalizma u svetu, pokrenuta je i izvršena najnazadnija nacionalistička velikosrpska kontrarevolucija (u teorijskom a ne ideološkom značenju reči revolucija), koja je, u sadejstvu sa drugim nacijskim snagama, razdrobila tu državu i uništila jednu već uveliko potvrđenu evropsku socijalističku zemlju.

Mitomanska srpska nacionalistička elita odgovorna je za činjenicu da je Srbija godinama i još uvek je, uprkos najnovijim promenama, najnazadnija zemlja savremene Evrope, država u kojoj je, uz fanfare, rehabilitovana vlastita fašistička istorija i zlodejske "domaće" snage koje su zajedno sa Hitlerom ovde delovale, a proskribovano je sve antifašističko i napredno - od napredne evropske i socijalne istorije do progresivne društvene misli i snaga koje su tu istoriju i misao, na ponos srpskog naroda, sa puno preporodnog entuzijazma, više od dva veka stvarale.

Snage takozvanog "pomirenja" oprastaju najmračnije etnogenocidne ratove, udvorički podstiču i godinama ohrabruju klerikalističko-rojalističku nadvlast nad politikom i javnim životom zemlje, partitokratski nameću narodu i građanima nazadnjački antievropski ustav, kreiraju političku scenu čija desna suština već dugo nema premca u Evropi. A onda se čude otkuda izvire i ko to povampiruje novi fašizam... Generatori našeg novog fašizma autohtoni su i specifično naši.

RADOSLAV ĐERIC

ANTIFAŠIZAM I VOJSKA SRBIJE

Sve vojske evropskih zemalja koje su učestvovala u II svetskom ratu u sastavu antihitlerovske koalicije obeležene su, po prirodi stvari, antifašističkim duhom. To se, međutim, ne može reći za Vojsku Srbije.

U zvaničnoj, luksuznoj, publikaciji Ministarstva odbrane "Srpska vojska", na 240 stranica reprezentativnog teksta ni rečju ne pominju se ni fašizam ni antifašizam, a Narodnooslobodilačka vojska slovi tek kao pandan "Jugoslovenskoj vojsci u otadžbini". Postoje "sile osovine", postoji "nemačka okupacija", "okupator", ali "fašizam" i "antifašizam" iščezli su na volšeban način.

Prema toj publikaciji, nije bilo antifašističke borbe, bilo je "građanskog rata", iako je opštepoznato da u okupiranoj zemlji, prisilom okupatora, svi koji u rukama imaju oružje pucaju ili na okupatora ili u njegovu korist; u okupiranoj Srbiji nije bilo saradnje sa fašistima, postojale su "organizovane snage srpske vlade, Srpski dobrovoljački korpus, Srpska državna straža".

Da sve to nije slučajnost, već rezultat potcenjivačkog odnosa prema svemu što podrazumeva antifašizam, svedoči, pre svega, nedavni govori predsednika države i vrhovnog komandanta Vojske Srbije, gospodina Tadića pitomcima Vojne akademije povodom njihovog proizvođenja u čin potporučnika. On je, govoreći o istoriji i o njenom uticaju na tek stasale oficire, potpuno prečutao antifašistički rat jugoslovenskih naroda pa, dakle, i srpskog naroda, kao da se taj rat nikada nije dogodio. Stoga zvuči kao sasvim očekivano da su u Vojnom muzeju u Beogradu, i u svim muzejima širom Srbije, uklonjeni prikazi narodnooslobodilačkog, antifašističkog rata, da u beogradskoj knjižari Vojske Srbije, u Vasinoj ulici, nema ni jedne knjige o tom slavnom razdoblju, da su u vojnim školama delimično ili potpuno zanemarena dragocena iskustva antifašističkog NOB-a, visoko rangiranog u analima antihitlerovske koalicije, da je u školskim udžbenicima to vreme izbrisano ili krivo prikazano, itd, itd.

Naravno, može se prema antifašističkom narodnooslobodilačkom ratu 1941-1945. godine, imati ovako ili onako mišljenje, ali to ni za jotu ne može da promeni prirodu fašizma, neophodnost antifašizma i jačanja antifašističke svesti kod svih ljudi, prvenstveno onih koji brinu o slobodi i nezavisnosti Srbije. Otuda, apolitična vojska - da, vojska ravnodušna prema fašizmu -ne!

PETAR ATANACKOVIĆ

IGRA ŽMURKE - STRATEGIJA NEONACISTIČKOG POKRETA

Delatnosti, strategija, propaganda i taktika savremenog neonacističkog pokreta - predmet su izaganja Petra Atanackovića koji, pred ostalog, ističe;

- Između generacije nacista koja je svoje ideje propagirala i sprovela u delo u toku 30-ih i 40-ih godina, i novih generacija koje su stasavale u toku druge polovine XX i na početku XXI veka ne postoje nikakve bitnije ideološke ili neke druge razlike. Primetne su, međutim, određene transformacije na polju strategije neonacističkog pokreta i u tome se nova generacija nacista donekle razlikuje od svojih istomišljenika od pre sedam-osam decenija. Posle iskustva holokausta, smrti desetina miliona ljudi i velike traume koju je iza sebe ostavio II svetski rat, naprosto je bilo logično i očekivano da otvoreno propagiranje nacizma postane ako ne nemoguće, onda barem otežano i, u smislu jačanja političkog uticaja neonacista u modernim društvima, neproduktivno. Stoga nacističke političke organizacije, koje počinju da se javljaju krajem četrdesetih godina XX veka, pribegavaju kamufliranju svojih stavova, verbalnim promenama i sličnim *kozmetičkim zahvatima* u svojoj strategiji i taktici.

- Organizovani neonacistički pokret u Srbiji postoji od 1995. godine, kada je osnovana srpska podružnica ("divizija") međunarod-

dne neonacističke mreže "Krv i čast", iako brojni pojedinci i neformalne grupe neonacista egzistiraju od, okvirno govoreći, polovine osamdesetih godina. Od početka svog delovanja neonacistički pokret je predstavljao marginalnu pojavu, iako je vremenom broj njegovih pripadnika počeo da se povećava, čemu su doprinele godine socioekonomske i političke krize. Nakon političkih promena 2000. godine, broj fašističkih i neonacističkih grupa i organizacija je u stalnom porastu. Njihov broj nije alarmantan u smislu da preti neonacistički državni udar, ali svakako zabrinjava i zahteva opsežnu akciju svih relevantnih društvenih faktora.

- Osnovni simbol neonacističkog pokreta na ovom prostoru jeste dvoglavi beli orao sa štitom sa četiri očila; međutim, nije reč o zvaničnoj verziji državnog grba, već o znamenju Srbije iz vremena nacističke okupacije i vladavine Milana Nedića.

- Osnovni cilj neonacista u Srbiji, isto kao i u Nemačkoj i u drugim evropskim društvima, jeste proboj sa relativno izolovane pozicije na margini društva u politički mejnstrim. Na ruku njihovoj delatnosti ide odnos jednog (dosta glasnog) dela javnog mnjenja, prema kojem u Srbiji nema nacizma, a čak, ako ga i ima, može se govoriti samo o mladim i zbunjenim, možda čak i izmanipulisanim, pojedincima, ali nikako ne može biti reči o postojanju organizovanih grupa. Takav odnos dela javnosti daleko je opasniji od same činjenice da postoji neonacistički pokret i da taj pokret pokazuje velike političke "apetite".

NEBOJSA DRAGOSAVAC

DOMAĆI NACIFAŠIZAM I NJEGOVA IZVORIŠTA

U izlaganju Nebojše Dragosavca mnogim primerima dokazuje se teza da je nacifašizam latentna opasnost svake sredine koja se može dramatično ispoljiti u uslovima većih društvenih potresa i ekonomsko-političkih kriza. Postoje i njegova domaća izvorišta, nije samo uvezen, ili isključivo nametnut od "velikih protagonista".

- U srpskom društvu nedovoljno se naglašavalo da kvislinzi nisu doneti spolja, da je njih okupator našao na domaćem tlu, izabrao na osnovu ideološke srodnosti iz domaćeg nacifašističkog, ultradesničarskog, šovinističko-rasističkog ili klerofašističkog miljea.

- Bez šire razvijene svesti o uzrocima i izvorištima nacifašizma, olako verujući da je sve to isključivo stvar prošlosti, društvo u Srbiji na kraju XX veka našlo se zatečeno i pred onim što se zbivalo i zbiva u okruženju ali i u sopstvenoj sredini. I, shodno tome, mnogi u Srbiji ne prihvataju da je fašizam deo sopstvene stvarnosti, prisutan danas i ovde. Još nije dovoljno prisutna spoznaja da je fašizam i svako opravdavanje zločina protiv čovečnosti, svako zamaglivanje suštine minulih neslavnih zbivanja i svaka zaštita ideologa, podstrekača i protagonista nasilja i mržnje protiv pripadnika drugih naroda, vera, rasa...

U izlaganju se ukazuje na neka stara izvorišta nacifašističke ideologije na ovom tlu koja se danas na širokom frontu revalorizuju i nameću kao poželjna nacionalna politika. U tom kontekstu, podseća se na smisao uverenja i poruka vladike Nikolaja Velimirovića, Dimitrija Ljotića i Milana Nedića i naglašava:

- Nije pritom bitno ko je prvi po rangu - da li je Ljotić Nikolajev sledbenik ili je Nikolaj bio pod njegovim uticajem. Bitno je da su im pogledi isti. Treću kariku ovog lanca čini Nedić koji je idejne koncepte prve dvojice ugrađivao u zakone i praktične aktivnosti svoje kvislinške vlade, temeljeći to, sa pogledom kroz nacionalističko-ističku dioptriju, na antisemitizmu, antikomunizmu i antidemokratiji, jer je i njegovo uverenje da je demokratija loša tekovina zapadne civilizacije. Razlika je u tome što kod Ljotića i Nikolaja ideologija preporučuje određenu praksu, a kod Nedića praksa više govori o ideologiji.

- U Srbiji su danas višestruko prisutna nastojanja da se sa tim ideološkim konceptima uspostavi neposredni kontinuitet u gotovo svim segmentima društva. U uslovima dugotrajne društveno-ekonomske krize kada je, posle pada berlinskog zida, tadašnja

FAŠIZAM U SAVREMENOSTI

Jugoslavija u odnosu na istočnoevropske socijalističke zemlje imala daleko veće šanse da bezbolnije ostvari neizbežnu tranziciju, došlo je do specifičnog spoja dogmatsko-staljinistički usmerene levice i nacionalističke desnice koji je proizveo tragične posledice.

ZORAN PETAKOV

KO SU SVE NEONACISTI I
NEOFAŠISTI U SRBIJI

Da bi odgovorio na pitanje kolika je danas opasnost od desnog ekstremizma u Srbiji, Zoran Petakov ukazuje na razvoj i delovanje neonacističkih, fašističkih i desnoekstremističkih organizacija u Srbiji od njihovog nastanka do danas. Daje iscrpan prikaz "Krvi i časti", Nacionalnog stroja, Otačestvenog fronta "Obraz", Racionalista, Pokreta "1389", Omladinskog pokreta "64 županije" i drugih sličnih grupacija i, između ostalog, ističe:

Odnos vladajućih režima i države u Srbiji prema različitim fašističkim pojavama bio je, tokom celog perioda od 1990. godine do danas, izrazito tolerantan i pragmatičan.

- Miloševićev režim je instrumentalno koristio fašističke organizacije kao rezervno sredstvo terora tokom svoje ratne politike.

- Posle smene režima 2000. godine, vladajuće partije propagiraju konzervativnu ideologiju tzv. "demokratskog nacionalizma", u okviru koje se delovanje fašističkih grupa predstavlja kao nešto potpuno normalno i politički legitimno, s obzirom na njihovu prevažno antikomunističku orijentaciju.

- Sve jači politički uticaj Srpske pravoslavne crkve i njenog klerikalnog konzervativizma, predstavlja značajnu potporu delovanju ovih organizacija i grupa.

- Početak koketiranja sa idejama koje se danas nazivaju ekstremno desničarskim, ipak je starije od formalnog uspostavljanja višestranačja u Srbiji. Prve ideje javljaju se još 1988. kroz subkulturne pokrete i tadašnje bendove koji su negovali Oi muzički pravac. Prilikom nastanka skinhead subkulture u Srbiji, većina pripadnika te subkulture nije ideološki pripadala ni jednoj strani. Tek početkom devedesetih javljaju se u okviru te subkulture prvi zastupnici rasističke i neonacističke struje i ideologije. Najpre u Beogradu, grupa navijača FK Rad koji sebe nazivaju "United Force" a zatim u Novom Sadu, sukobom dve struje unutar skinhead pokreta i rasepom na manju neonacističku i veću antifašističku. Okupljanje unutar skinhead subkulture u većem delu Srbije kulminira osnivanjem srpske divizije "Krv i čast" 25. juna 1995.

VITOMIR SUDARSKI

ANTIFAŠISTIČKE ORGANIZACIJE
U SRBIJI

Vitimir Sudarski je pomenuo Savez antifašista Srbije, Antifašističku akciju, Društvo za istinu o NOB-u i Jugoslaviji i Antifašističku kampanju kao nestranačke antifašističke organizacije u Srbiji i potom, šire predstavljajući aktivnosti Saveza antifašista Srbije, podsećio na okvire njihovog ostvarivanja:

- Zalaganje za mir, slobodu, ravnopravnost građana i naroda, za socijalnu pravdu i toleranciju, za kritičko, objektivno tumačenje prošlosti, a protiv podsticanja mržnje, nasilja i ratnohuškačke politike, opravdavanja počinjenih zločina i zaštite njihovih protagonista, protiv ispoljavanja neofašizma, rasizma i šovinizma;

- Udruživanje političkih, kulturnih, obrazovnih institucija, državnih organa i organa lokalne samouprave na razvijanju antifašističkog identiteta građana, prvenstveno mladih;

- Edukacija mladih afirmacijom moralnih i civilizacijskih vrednosti antifašističke borbe slobodarskog čovečanstva kojoj su veliki doprinos dali srpski i ostali jugoslovenski narodi.

SIMEON POBULIĆ

PROFAŠISTIČKI POKRETI I
EKONOMSKA KRIZA

Beda, siromaštvo i nezadovoljstvu zbog pada životnog standarda - bitno povećavaju mogućnosti da profašistički i ultranacionalistički pokreti privuku pristalice i figuriraju na političkoj sceni kao faktor koji ometa normalne demokratske procese. Tim grupacijama naročito odgovaraju periodi imovinskog pada i devalvacije političkog statusa nižih delova srednje klase ili pak srednje klase u celini.

Srednja klasa, kao politički aktivan društveni sloj, vrlo je osetljiva na socijalno-ekonomske promene, jer poseduje razvijenu svest o svojim pravima i mogućnostima. Više nego hronično siromašnim, tom sloju pogoršanja, kao što je gubitak posla, predstavljaju ne samo opšte nazadovanje od kojeg i oni trpe, već to doživljavaju kao ličnu tragediju, kako zbog materijalnog lišavanja tako i zbog propalih očekivanja. Zbog toga ih je relativno lako pokrenuti u protest, čak i putem neostvarljivih obećanja. Da li će se izlivi nezadovoljstva zadržati u konvencionalnim okvirima političkog izražavanja ili će preći u sferu građanske neposlušnosti, a zatim nasilja, nije posve predvidljiv tok. To ne zavisi samo od percepcije pogođenih, nametnutih ideoloških predrasuda, već i od političkog okruženja u datom trenutku.

Profašističke ideje u savremenom društvu su svojevrsna reakcija na nepravdu, ali bez udublivanja u stvarne uzroke. Tumačenja uzroka se svodi na krajnje pojednostavljeno rasuđivanje, gde se brkaju uzroci sa posledicama. Obično uzrok nije onaj pravi nego onaj koji u sklopu okolnosti propagandno najbolje odgovara. I to ne mora biti nepromenljiv sud. Za privlačenje pažnje bolja je promenljivost. Takve iskrivljene reakcije su, između ostalog, posledica nesposobnosti i vlastitih ograničenja da se razumeju pravi uzroci brzih i sve brzih promena u savremenom svetu i složenosti u upravljanju takvim svetom.

Profašistička ideologija ne proističe samo iz socijalnog nezadovoljstva već i oz otpora prema demokratskom uređenju uopšte. U savremenom, razgranatom, sistemu interesa ne vide svi svoj lični napredak u uzajamnosti i razumevanju s drugim, već u prisili drugih. Sa istorijskog stanovišta, to nije ništa novo, ali jeste protivrečno rastućoj međuzavisnosti pojedinaca i zajednica. Nažalost, i na ovom civilizacijskom nivou demokratija i jednakost nisu san svakog pojedinca.

Borba protiv fašizma i sličnih pokreta u svim pojavnim oblicima je ujedno i borba za pravednije društvo. Ako želimo ekstremističke pokrete da suzbijemo ili svedemo na bezopasni nivo, akciju treba staviti u socijalno-ekonomski kontekst uravnoteženog društva - uravnoteženog sa stanovišta potreba i htenja, sporazumevanja i trpeljivosti. Fašizam to ne želi i ne razume.

MILAN KARAGAČA

NACIONALIZAM - UPORIŠTE
POVAMPIRENJA NACIFAŠIZMA

Svedoci smo da se u Srbiji sve manje i stidljivo govori o antifašističkoj borbi, da se datumi iz NOB-a prepuštaju zaboravu. Istovremeno, sve su glasnije razne grupe i organizacije koje nastupaju sa nacističkih, antisemitskih, fašističkih i klero-fašističkih pozicija.

Osim dela javnosti i retkih medija, izostaju reakcije i glas razuma, kako protiv negiranja antifašizma, tako i protiv novog fašizma.

Ubeđeni i novokomponovani antikomunisti, zajedno sa onima koji su za vreme II svetskog rata bili na strani okupatora, odbacuju antifašizam zbog toga što je antifašizam kod nas nužno bio i antinacionalizam, a to nacionalisti ne mogu da oprostite. Zbog toga, kada se govori o fašizmu i nacizmu, treba govoriti o nacionalizmu

koji u Srbiji nije marginalna pojava.

Tu je i ključno pitanje za novu demokratsku postpetooktobarsku vlast: da li je razvoj demokratije suštinski nacionalni interes ili je nacionalno, srpsko osnovno demokratsko pitanje, što decenijama zastupa Dobrica Ćosić.

Podržavajući antikomunističke trendove, Srbija se, gotovo u potpunosti, odrekla svoje antifašističke prošlosti. Da je to učinjeno namerno, potvrđuju nove interpretacije istorije, pri čemu je navodno pomirenje četnika i partizana samo izgovor za rehabilitaciju četnika. Crkva je postala naddržavna institucija; skoro da nema stranke koja u svoj naziv ne bi mogla da stavi pravoslavni atribut, svi se utrkuju da se dodvore crkvi, osveštavaju se ambasade, kancelarije, policijske ustanove i vojne kasarne, političari i oficiri češće se krste nego popovi, sve partije slave krsne slave, a promena naziva ulica postala je prioritet u gradovima zatrpanim smećem.

U interesu budućnosti, Srbija, kako se to čini u svim savremenim civilizovanim društvima, mora da stavi tačku na sukobe iz prošlosti i da se bori za brži privredni rast, zaposlenost, bolji socijalni položaj građana. Nacionalizam je tome najveća prepreka jer razloge za nesposobnost da se nešto uradi sada i da se projektuje bolja budućnost - stalno nalazi u prošlosti. Njemu odgovara stanje neprestane napetosti i potencijalnog konflikta, pa je zato u sinergiji i sa eksteremistima koji se, opet, u svom delovanju na njega pozivaju. Zato je nacionalizam i uporište ekstremizma, pa i povampirenog nacizma i fašizma. Otuda borba protiv fašizma i nacizma podrazumeva u prvom redu distanciranje od nacionalizma, a sve dok se, pod izgovorom antikomunizma, u Srbiji javno promovise i anti-antifašizam, Srbija i njena elita neće biti ubedljivi ni u svojoj privrženosti evropskim vrednostima i EU, koja počiva upravo na antifašizmu.

PAVLE RADIC

KLONACIONALIZAM U POSTMILOŠEVIĆEVSKOJ SRBIJI

Jačanje desnog ekstremizma u postmiloševićevskoj Srbiji, prepoznatljivog po sve agresivnijem nastupu klonacionalističkih i pro-fašističkih grupa, vezano je za politički i socijalni kontekst Srbije iz poslednjih decenija prošlog veka. Izvorni koreni klonacionalizma sežu dalje, do pretkomunističkog perioda. U periodu autoritarnog poretka, do uspona Miloševića, ideje klonacionalizma bile su represivno potisnute iz javnog života, zamrznute.

Primitivni nacionalni, verski i politički patos, temelj militantnih desnih ideologija i pokreta, nisu karakteristični samo za Srbiju. Evropa, kolevka novovekovnog iskustva, kolevka modernih nacio-

nalnih identiteta, upravo je tlo na kojem takve ideje i pokreti imaju dugu i tragičnu istoriju. Militantne ideologije, desne ili leve, javljaju se u uslovima političke i socijalne pomutnje. Poremećena socijalna ravnoteža, nesigurnost građana i egzistencijalni strahovi, proizvode frustracije. Rđavi odgovori elita i institucija na životne izazove, stvaraju uslove za iracionalnosti. Između ostalih, i za ekstremističke ideje i pokrete.

Sve ekstremističke ideologije nose specifikume društva u kojem se javljaju. Srpski desničarski ekstremizam izvire iz ksenofobičnog nacionalnog konzervativizma. Pored svojih balkanskih specifičnosti, i on je nezaobilazno prožet antisemitizmom i homofobijom, pouzdanim indikatorima društvene patologije. Antisemitizam i homofobija su kopča lokalnog klonacionalizma i fašizma sa internacionalom mračnjaštva. Militantan i destruktivan, sa uporištem među dobrim delom elita i rezigniranih građana, ugrožava demokratski oporavak ionako rovite i nestabilne Srbije.

Strah od drugih, od drugosti, od promena, prepoznaje se bežanjem u iracionalnost, u zabran primitivnog poimanja nacionalnog, verskog i kulturnog identiteta. Iracionalnosti su posledica nesposobnost elita da razborito odgovore na krizu društva. Postmiloševićevske iracionalnosti i desničarski ekstremizmi su posledica nerazjašnjenih hipoteka proteklih ratova i gorčine ratnih poraza. Ta gorčina je velika, jer je velika bila i mitomanska propaganda o nepobedivosti i herojstvu srpskog naroda i o kukavičluku, pokvarenjaštvu i neistorijskom karakteru drugih naroda.

Nerazjašnjene ratne hipoteke su bolesna mesta u postmiloševićevskoj Srbiji. Nacionalistička ideologija, pogonska energija proteklih ratova, vrvi od zabluda o sopstvenoj veličini i značaju, o svom herojskom etosu. Vrvi od nepoznavanja i rđavih stereotipa o drugima. Banalnost te ideologije seže od akademskog salonskog nacionalizma, do ljotićeuskog fašizma. Ta ideologija, traume zbog ratnog stradanja, potištenost zbog poraza, zbog egzistencijalne nesigurnosti i traljave tranzicije prepune korupcije, izvorište su velikih frustracija. I rodno mesto ekstremističkih, klonacionalističkih ideja i pokreta.

Deset godina je skoro prošlo od pada Miloševića, a Srbija nije napravila pošten politički i moralni račun srpskog ratnog nacionalizma. Dok god sa sobom vuče taj rđav bagaž, nije ozbiljno govoriti o njenom demokratskom oporavku.

DR BOŠKO KOVAČEVIĆ

ARHEOLOŠKI I NOVI FAŠIZAM

Bez obzira koliko danas ima opomena i realnog straha da se treba čuvati fašizma iz prve polovine prošlog veka, on je malo verovatan i odlazi u ropotarnicu istorije. Fašizam na zasadima jedinstva i dominacije rase, nacije, države, ideologije i poretka sve je manje moguć i odigrava svoj "poslednji valcer". Kacige i čizme, populistički ešaloni se zamenjuju novim artefaktima koji pristižu iz "kolonizacije života" i "individualističke osame", artefaktima pristiglim iz deficita individualnog i socijalnog dostojanstva čoveka u ćelijama rada i življenja, koji i dalje izvire iz ove naše "ružne i prljave stvarnosti".

Radi se o drugoj, inoviranoj varijanti društvenosti i političke zbilje, koja i danas proizvodi fašističke ideje i iskrivljene poglede na svet. Oni izvire iz (neo)liberalizma, ali i iz konzervativnog skupa ideja, kao individualni i partikularni odgovori na izazove savremenog sveta. Ako ostavimo malo po strani činjenicu da neki pojedinci i grupe, odnosno njihova ikonografija, rehabilituju i reinkarniraju arheološki fašizam, kao izraz ordinarne nemoći i nerazumevanja sveta - onda se valja zapitati zašto i danas savremena, dobro organizovana i uređena društva strahuju od fašizma.

U novim društveno-istorijskim uslovima fašistička svest i ponašanje proizvode se - kao alternativa. (Post)moderna društva proizvode fašizam! To je "mikrološki fašizam", što veli M. Onfre, imajući u vidu nemoć pojedinca da se odupre ili pak da kontroliše diktat tržišta, političkih elita i vođa, diktat korporacija... Pojedinaac je izgubljen u masovnoj proizvodnji simulakruma, isečenih slika

ŽIRO I DEVIZNI RAČUN SAVEZA

Žiro-račun Saveza za sve uplate, uključujući i članarinu, je:
3 5 5 - 1 0 1 9 1 9 4 - 8 3

Vojvođanska banka AD Novi Sad - Filijala Beograd
Naziv: Savez antifašista Srbije, Beograd

Kod iste banke otvoren je i devizni račun Saveza Za devizne uplate potrebno je navesti:

DEUTDEFF (Deutsche Bank AG, Frankfurt)
9 3 6 5 2 8 9 0 0 VBUBRS 22 - Vojvođanska banka Novi
Sad

RS 3550 0000 0200 5567 46 (vas IBAN)
Savez antifašista Srbije
11.050 Beograd, Radoslava Grujića 11
Srbija

FAŠIZAM U SAVREMENOSTI

stvarnosti. Ionako ograničena javna upotreba kritičkog uma je zauzdana od raznih sublimata politike i vladanja. Iracionalna svest i ponašanje se nameću kao ishodište ljudske nemoci da se suprotstavi diktatorima i guraju u potčinjenost... Tu se stvaraju izdanci novih samozvanih ili dirigovanih "malih" vođa, epigona raznih rušilačkih energija, koji pod plaštom demokratije umišljaju i opovrgavaju postojeće, nudeći svoju nehumanost i neracionalnost.

Poznato je da informatičke tehnologije imaju visok potencijal u manipulisanju masama i najčešće proizvode instant sadržaje i mediokritetstvo kao vrednost i meru stvari i odnosa. Ne mora se, dakle, posegnuti za rasom, nacijom, verom, državom, ideologijom kao etabliranim sadržajem društvenosti, da bi se ostvarila homogenizacija grupe. Savremeni čovek, suočen sa izazovima slobode, tržišta, korporacija, cirkulacije kapitala, demokratije - stvara svoj "mali svet" opijen vlasništvom, podaništvom, fiksacijama ove ili one vrste. Pod plaštom demokratije, on se poziva na svoje pravo izbora. Izabraće ono što je za njega dobro, a zlo za drugoga. Posegnuće za slobodom drugoga u interesu svoje slobode. Iako niko nije slobodan ako nisu slobodni svi.

BOSKO KRUNIC

(ANTI)FAŠIZAM I MI

Antifašizam je u Srbiji višestruko unakažen - sveden je na bledu i konfuznu predstavu o prošlosti. Uporna i nasilna rehabilitacija režima Milana Nedića njegovo kvislinštvo uzdiže u patriotski čin u tobožnjoj biološkoj odbrani Srbije. Kao da Jajinci nisu postojali, ni Nedićeva straža na Banjici, ni policijski aparat u službi okupatorskog režima. Osvedočeni fašista Ljotić reinkarnira se crkvenim opelima i delovanjem profašističkih grupa po Srbiji.

Od školskih udžbenika, do programa nekih političkih stranaka, antifašizam se pervertuje silovanjem istorije. Prerada prošlosti uživa blagonaklonost oficijelnog režima. Pokret Draže Mihailovića, "prvog gerilca Evrope", sada je i zvanično antifašistički, a partizanski najpre je "paralelan", zatim obeležen kao kominternovski, da bi na kraju bio proglašen za antisrpski. Sluđivanje nacije odvija se na višeslojnoj konfuziji nacionalističke ideologije. Prerađenom prošlošću Srbija se danas nudi antifašističkoj Evropi u kojoj rehabilitacija kolaboracije sa fašizmom ni u kom slučaju nije preporuka.

Voljom svog političkog rukovodstva i snažnim podsticajem uticajnih etnointelektualaca Srbija je, krajem XX veka, uvučena u ratove a porazi u njima čine plodno tlo različitim ekstremnim pokretima. U vreme "događanja naroda" srpski populistički nacionalizam se pokazao kao izvoriste violentnih obračuna na većoj teritoriji Jugoslavije. Odred "Dušan Silni" se "proslavio" ganjanjem stanovnika sela Lovas na minska polja 1991. godine a ta paravojna skupina nastala je iz jezgra novopazovačkih mitingaša iz 1988. godine koji su sa neprimerenom ikonografijom tutnjali od Novog Sada, preko Crne Gore i Knina, sve do - ratišta.

U Vojvodini poslednjih godina organizovano deluje više grupa ekstremnih nacionalista profašističkog obličja. I te kako su vredne pomena, manje po pretećoj snazi koliko kao izraz konfuzije u političkoj misli u vreme socijalnog beznađa. To su: "Nacionalni stroj", "Rasistička antisemitska organizacija", "Obraz", "Pokret 64 županije" koji se zalaže za veliku Mađarsku u podkarpatskom panonskom prostoru, "Honvedi", grupa koja traži rehabilitaciju mobilisanih vojnika Hortijeve Mađarske po uzoru na rehabilitaciju četnika. Javljaju se i grupe "Rasni nacionalisti", "Krv i čast", "Skinheds" i sve one čine povremene ekstremne ispade koji u Vojvodini ozbiljno unose nemir i zatvaranje nacionalnih grupacija u svoje enklave. Po svemu one liče na nemački SA iz tridesetih godina prošlog veka.

Političke stranke nedopustivo malo se angažuju u otporu ovim neofašističkim i neonacističkim pokretima. Oglašava se i vrlo otvoreno pokreće akcije LSDV. Nevladine organizacije su jedva čujne, Savez antifašista i organizacije ratnih veterana su malog domašaja i kada se oglašaju.

SRBOLJUB MANOJLOVIĆ

ZLO DESNOG EKSTREMIZMA

Ekstremizam može biti levi ili desni, politički ili verski, verbalni ili nasilnički, ali svaki ponaosob i svi zajedno predstavljaju veliku društvenu opasnost i nanose neizmernu štetu državama i narodima u kojima se javljaju. Ekstremne ideje i ponašanja, sa netolerancijom i mržnjom prema ljudima druge vere, nacije, ideologije i rase kao svojim prirodnim pratiocima, često umeju da poprime oblik fanatizma i nasilja, pa i fašizma.

Tom zlu lako podležu a teško ga se oslobađaju nestabilne države i društva koji traže izlaz iz svojih nagomilanih problema i teškoća, protivrečnosti i lutanja; njegov plen lako postaju ljudi i narodi nespremni da samokritički osmotre sami sebe, da razumno i hladne glave sagledaju vlastitu prošlost kako bi jasnije videli budućnost i pronašli svoje mesto u svetu u kome žive.

U poslednje dve decenije to je, slobodno se može reći, slučaj sa Srbijom i srpskim narodom. Nije teško odrediti, posle svega što nas je zadesilo, političku vododelnicu, inicijalnu kapislu tog retrogradnog procesa. Sve je u Srbiji krenulo naopako od zlosrećne Osme sednice CK SKS 1987. godine na kojoj su pobedile čvrstorukaške, dogmatske i antievropske snage, koje će ubrzo ući u savez sa srpskim nacionalizmom. Na toj sednici Slobodan Milošević je ustoličen za šefa Srbije, a ubrzo, kad je zajahao nacionalističkog Pegaza, i za neprikosnovenog vođu svih Srba. S njim će srpski nacionalizam, koji se dotle pretežno ispoljavao kao unitaristički, po prvi put poprimiti separatistička obeležja. A to je u široj javnosti, obuzetoj euforijom "događanja naroda", dugo ostalo nezapaženo.

Krajem osamdesetih godina malo je ljudi u nas doista predosećalo šta se to iza brda valja. Još manje njih je primećivalo krajnje opasnu i rušilačku prirodu nacionalističkog pokreta u Srbiji, zaodnutog populizmom takozvane antibirokratske revolucije i socijalnom demagogijom. A u stvari, kako ubedljivo pokazuje sled događaja, upravo je iz Srbije, pod vidom tobožnje odbrane SFRJ, počeo proces rastakanja i razbijanja bivše nam zajedničke države. Ono što je usledilo iza toga u potpunosti je potvrdilo tačnost poznate Lenjinove misli da je u višenacionalnim državama svaki nacionalizam opasan, ali je najopasniji nacionalizam najveće nacije.

KAKVO NACIONALNO POMIRENJE?

Povodom novog zahteva za rehabilitaciju Draže Mihailovića u "Politici" je postavljeno poslednjih godina uobičajeno pitanje da li taj zahtev doprinosi nacionalnom pomirenju ili razgovora sporove.

O kakovom nacionalnom pomirenju tu može biti reč? Kako se mogu pomiriti Miloš Obilić i Vuk Branković?

I, zašto pomirenje? Nisu se potukla deca, pa - pui, pike, ne važi...mir, mir, mir, niko nije kriv...

Predmet razlaza 1941. u Srbiji i celoj zemlji bio je odnos prema okupatoru. Partizani su, u skladu sa srpskom oslobodilačkom tradicijom, ustali protiv okupatora a Mihailović se pridružio okupatorima, zajedno s njima borio se protiv partizana i našao se na strani poraženih.

Povodom napada Hitlerove Nemačke na SSSR, Čerčil je 22. juna 1944. rekao: "Svaki čovek i svaka država koji se bore protiv Hitlera imaće našu pomoć. Svaki čovek i svaka država koji koračaju sa Hitlerom - naši su neprijatelji". I vodio je takvu politiku.

Mihailović se na to nije obazirao, kao ni na odluku Teheranske konferencije da se pruži pomoć samo partizanima i na povlačenje savezničkih misija iz njegovog štaba. Radio je po svome podržavan od vlade u izbeglištvu. Predsednika te vlade Slobodana Jovanovića Čerčil nijednom nije primio.

Za Mihailovića ništa nije značilo ni to što ga je kralj delegitimisao; on se odmetnuo i od kralja, nastavio rat protiv partizana, pa je čak štito i odstupnicu Nemcima u Bosni.

U ratu je svako izabrao svoju stranu i time obezbedio odgovarajuće mesto u istoriji. U stvarnoj, a u prekretojenj sve je moguće, ali za to konstruktori nove prošlosti snose istorijsku odgovornost.

Dragoslav Belić DIMITRIJEVIĆ

TJENTIŠTE ZAJEDNIČKA BITKA, ODVOJENE PROSLAVE

Tjentište na Sutjesci svakako je jedinstveno mesto u svetu. Tu je, juna 1943, Glavna operativna grupa NOVJ s Vrhovnim štabom izvršila odlučujući proboj iz obruča koji su udružene nemačke, italijanske, NDH i bugarske snage zatvorile na prostoru između reke Čotfine i Sutjeske i planine Sinjajevine. Tu je dalji, pobedonosni put naše vojske za oslobođenje zemlje i pobjedu nad fašizmom popločan životima hiljada mladića svih naroda i narodnosti ondašnje domovine.

Krenuo sam put Tjentišta, povodom 65. godišnjice proboja na Sutjesci, izmešanih osećanja. Radostan što ću s preživelim borcima evocirati te najslavnije dane naše prošlosti; tužan zbog pomisli da će tu godišnjicu u dva dana, na dva načina, obeležiti Savez boraca iz Federacije BiH i Savez boraca iz

Tjentištu koji, u jedinstvenom prirodnom ambijentu, objedinjava Spomenik palim borcima NOVJ i Muzej, odnosno Spomen-kuću neposredno kraj mesta gde su našle spokoj kosti poginulih partizana.

Ovo uglavnom pišem zbog te Spomen-kuće, čiju je vrednost neslućeno povećao pokojni, svetski značajni slikar Krsto Hegedušić, oslikavajući joj unutrašnjost predivnim freskama. Bilo je vesti da je opustošena, a freske nepopravljivo nagršene. Drago mi je što imam priliku da obradujem sve ljude kojima je stalo do ovog kulturnog dragulja i do Hegedušićevih remek-dela, da nije reč o nepopravljivoj šteti. Objekat je, doduše, veoma zapušten i spolja i iznutra, mnoga stakla su porazbijana i skoro sve freske oštećene. Neki bezumnici praznili su rafale na islikane zidove, drugi su (da li je moguće da je reč o omladini?) ispisivali grebanjem svoja besmislena imena i nadimke preko crteža. No, sve su to oštećenja koja se mogu relativno lako popraviti. Kad se nađete u tom svetilištu, gde su između fresaka ispisana imena i prezimena izginulih boraca, imate snažan utisak da su neopisiva lepota i umetnička uzvišenost ambijenta primorali nasilnike da obuzdaju svoj rušilački i fašistoidni bes. I verujete tom utisku kad, kao omađijani, upijate očima panoramu bitke na Sutjesci, koju pred vama u dvanaest fresaka evocira lapidarnim, hegeduševićevskim realizmom veliki slikar. Nije to, u stvari, panorama bitke, ona ostaje negde na drugom mestu, a freske su tu da posetioca podsete na nečuvane zločine okupatora i kvislinga. Sve one svedoče o sudaru fašizma i antifaašizma, bilo da su na njima obezličena obešena tela, zaljuljana iza leđa preteći postrojene nemačko-talijanske-ustaško-četničke soldateske; kamene gromade sa zbegom u podnožju i kućama u plamenu; na crvenoj steni zastrajući odnos 1:100 i preteći sadržaj okupatorskih letaka; ljudski kosturi u uniformama okupatora i kvislinga. Onda ćete zastati pred ranjenicima na Barama, borbom prsa u prsa i atmosferom dostojnom Lubardine "Kosovske bitke", sa ispisanom nezaboravnom porukom boraca da ih polovine nema, ali da komanda može da računa na njih kao da su u punom sastavu; pred potresno naranenom bitkom na Ljubinom grobu, s tri ogromna nemačka vojnika u prvom planu i partizanskom porukom koja ih "briše" s platna - "dok god budete čuli na Ljubinom grobu pucnje naših pušaka, Nemci neće proći!" A onda će naići kolona partizanskih ranjenika, pa vedro nebo, šumica i kolona partizana i naroda, kao optimistički kontrapunkt pretrpljenim grozotama i zločinima. Neće izbeći vašoj pažnji ni nevelika freska na kojoj su uništeni nemački tenk i dva ubijena fašistička vojnika u ležećem stavu, petama okrenuti ka vama, jer je upravo tu umetnik uspeo da izvede takvo skraćivanje ljudskih tela, kakvo polazi za rukom samo najvećim slikarima.

Izlazeci iz Muzeja - Spomen-kuće, najdublji utisci neće izmicati pred pitanjem zašto rukovodstvo BiH, zašto, pre svih, rukovodstvo Republike Srpske ne obezbedi da se najhitnije otklone tragovi vandalske rabote koja nas ruži u očima čitavog sveta, da se potpuno obnovi taj dragoceni objekat i hitno izvrše konzervatorski radovi na freskama. Bio bi neoprostiv zločin dozvoliti da vreme učini svoje. Doduše, "nacionalni park" stavljen je pod kontrolu i zlonamernici, čini se, ne mogu da nastave svoj posao, a to je, naravno, tek početak. Ne treba čekati, ako nećemo da nas pokoljenja proklinju. (24. jun 2008)

SARAJEVO POBEDA ŽIVOTA

Merhaba, Sarajevo! Dobro došao, Srbi-ne! Tako je počeo, posle predugih dvadeset i kusur godina, nedavni, ponovni susret sa glavnim gradom BiH.

Viđenje je bilo u visokim delovima Sarajeva, u Domu studenata na Bjelavama, gde nam je, na putu prema Tjentištu, pruženo gostoprimstvo. Otuda se čitav grad nudio našem pogledu. Gorili smo od želje da, što pre, strmim ulicama otpešačimo do centra.

Šetali smo glavnom ulicom koja i dalje nosi Titovo ime. Šum bliske Miljacke upozoravao nas je da ne sanjamo. Oko nas je, sem imena gradske magistrale, i sve drugo svedočilo o tome da je Sarajevo vaskrsnulo, i vodi svoj drugi, a prvi život. Sve se, očigledno, vraća u mirnodopske tokove, i grad, licem okrenut budućnosti, ne zaboravlja prošlost. Ipak, dok hodamo prostranim bulevarom i mimoilazimo raspložene i nasmejane ljude, u mislima se javljaju slike opkoljenog i mrcvarenog grada, čiji su se stanovnici utrkiivali sa smrću i bili prečesto gubitnici u toj utrci. Rafali, eksplozije, krici i zapomaganja polazili su negde iz podsvesti i stvarali osećaj lebdenja između jave i sna. Nema materijalnih znakova proteklog neravnopravnog rata, sem ponekog ožiljka od rafala na zidovima, i da se, uskoro, nismo našli pred spaljenom Gradskom vječnicom, zdanjem kojim su se oduvek ponosile Sarajlije, neobavešten namernik lako bi pomislio da i nije bilo bogznakakvog razaranja. A onda je do svesti dopirala gorka istina da u tom gradu na Miljacki nisu, u stvari, za rata, ubijali kuće, koliko ljude i decu. Nišani rasuti po čitavom gradu nisu dali da se to zaboravi.

Kad smo banuli u Baš-čaršiju, opkoljeni silnim svetom, među kojim je lako bilo uočiti grupe stranih turista sa njihovim vodičima, sva su stradanja i crne uspomene ostajala negde iza nas, a Sarajevo je opet postajalo ono staro, merakdžijsko, umiveno i, nekako, podmlađeno, svedočeći o trijumfu života nad smrću.

REKLI SU, NAPISALI SU

Redakcijski komentar u "Danasu" PROFAŠISTIČKI "ANTIFAŠIZAM"

Iz dve premise - da Srbija želi u Evropu sazdanu na antifaašističkim temeljima i da je bila među pobednicima nad fašizmom - sledio bi zaključak da Srbija ne bi trebalo da ima većih problema s pojavama fašizma danas. Ali nije tako.

Revidiranje jednopartijske historiografije proizvelo je nove konfuzije koje se možda najviše očitavaju u odnosu prema fašizmu. Vodeću ulogu u srpskom antifaašističkom pokretu imale su projugoslovenske i levičarske snage. Krajem dvedesetog veka propali su i Jugoslavija i komunistička ideologija, što je retroaktivno proizvelo odbojnost prema izvornom antifaašizmu...

...Došlo je do olake relativizacije uloge i odgovornosti svih političkih pokreta, pa i onih otvoreno fašističkih, antisemitskih, nacionalističkih i nedemokratskih. Tako se može steći utisak da današnje generacije u Srbiji intelektualno, politički i moralno više inspirišu đeneral Draža, vladika Nikolaj, Milan Nedić, pa i Dimitrije Ljotić, nego borci protiv fašizma koji su u međuvremenu mahom ostali bez ulica i spomenika...

Republike Srpske, pri čemu su ovi potonji osetili neshvatljivu potrebu da nedeljivim i nezaboravnim bitkama utisnu jednonacionalnu dimenziju i tako se, u stvari, narugaju bratstvu i jedinstvu, najvećoj svetinji u ime koje je ginuo cvet jugoslovenske omladine. Bio sam uplašen, jer sam strahovao u kakvom stanju ću zateći "nacionalni park", kako je 1965. zvanično nazvan kompleks na

RADOSLAV ĐERIĆ ANTIFAŠISTIČKOM TRANSFERZALOM

Opet se, kao u stari vakat, isplati trknuti do njega da se pojedu nezaboravne baš-čaršijske poslastice, od bureka, pita, zalivenih čevapa u somunu, do baklava, urmašica i kadaifa. I sve to za nevelike novce i uz besprekornu uslugu. Od nas trojice, ja sam se opredelio za pitu, a moja dva drugara za čevape. Bi nam žao što nećemo jesti skupa, jer su pitara i čevabdžinica razdvojene ulicom. Glasno smo to prokomentarisali, i čuli sa vrata pitare ugodan glas, verovatno vlasnika: "Hajde, ba, Beogradani, nejma problema, spremiću pitu pa nosite i jedite zajedno!" I tako bi.

Posle smo još dugo lutali Sarajevom i tek tu i tamo sretali po neku zabrađenu ženu ili devojkicu, ni jednu sa zarom, a od takozvanih vehabija ni traga ni glasa. Doduše, sreli smo, za vreme višesatne šetnje, trojicu kako piju kafu, biće da su, sudeći po izgledu, bili neki od njih, ali Sarajevo se, očigledno, uveliko očistilo i od nepoželjnih stranaca i od neuobičajenog odevanja. Doduše, i kad ih ne bi bilo, valjalo bi izmisliti po neku "bulicu", koliko da ne bude bez uobičajenog orijentalnog štimunga. Sarajevu je, verovatno, suđeno da bude grad u kome će se ukršati i prožimati civilizacije i kulture Zapada i Istoka, i neka bude tako, ali, bezbeli, uz uzajamno razumevanje i uvažavanje, i bez mržnje i ratovanja, čega je, vala, u Bosni bilo nepodnošljivo mnogo, i zbog čega će pečat srama trajno ostati na licu i u dušama Bosanaca. Ali sve može da se okaje, pa valjda i to! Na ulicama današnjeg Sarajeva čoveka obuzima okrepljujući optimizam. (18. jul 2008)

JAJCE OBNOVA UNIŠTENOG MUZEJA AVNOJ-A

Grad Jajce u svečanom i grozničavom raspoloženju: postao je ozbiljan kandidat za upis u listu zaštićene svetske baštine UNESCO-a, i očekuje da 29. novembra bude otvoren obnovljeni Muzej II zasedanja AVNOJ-a. I jedan i drugi događaj skreće pažnju domaće i svetske javnosti.

Zadržaćemo se na vidljivim pripremama da Muzej II zasedanja AVNOJ-a nastavi da priča o zvezdanim trenucima ovog grada, i čitave naše bivše države, u II svetskom ratu.

Zgrada u kojoj je održano zasedanje vešto je odabrana, da se baš u njoj, u vihoru II svetskog rata, zbije taj važan događaj. Pribijena je uz stenu i teško se uočava i sa zemlje i iz vazduha. U nedavnom nedoličnom i suludom ratu teško je oštećena, a Muzej u njoj praktično uništen. Srećom, neke dragocene eksponate dobronamerni ljudi sklonili su, i sada se ubrzano sve dovodi u prvobitno stanje. Muzej je, doduše, iako nekompletan, na "probnom radu" već više od godinu dana, pleneći radoznalost i

pažnju velikog broja turista i domaćeg sveta.

Centralnu postavku obnavljaju dva visokostručna kustosa, tako da se s razlogom očekuje da će obnovljeni Muzej do detalja dočarati izgled sale u bajkovitoj noći, kada su, 29. novembra, daleke 1943, u srcu porobljene Evrope, donete istorijske odluke. U sastavu Muzeja, na bočnim stranama, predviđen je prikaz ondašnjeg razvika antifašističkog rata i narodne vlasti po republikama.

Svečanost posvećena obnavljanju Muzeja traje dva dana, 29 i 30. novembra, pod nazivom "Dani AVNOJ-a - Jajce". Pored svečanog otvaranja Muzeja, prigodne priredbe i vatrometa, preostalo vreme biće obeleženo raznim oblicima druženja i intenzivnog podsećanja na slavne događaje. Tih dana grad Jajce široko će otvoriti vrata za sve građane bivše domovine i ljude čitavog sveta.

Savez antifašista i boraca NOB BiH preduzeo je sve da otvaranje Muzeja II zasedanja AVNOJ-a bude, podjednako srdačno, prihvaćeno od svih zvaničnika bivših jugoslovenskih republika - i za to ima debelog razloga.

Drugo zasedanje AVNOJ-a i njegove odluke mogu nailaziti na različite ocene i tumačenja, i s političkog i s ideološkog stanovišta. Ali, jedna činjenica ostaje neporeciva. To zasedanje, zajedno sa svojim odlukama, svedočilo je i svedoči o tome da je, u jeku najsudbonosnijeg obračuna sa fašizmom, u svim zemljama bivše Jugoslavije besneo nepoštedni antifašistički rat za slamanje mračnih fašističkih namera o gospodarenju svetom i uništavanju čitavih naroda. Rat koji je iznedrio armiju od 800 hiljada jugoslovenskih antifašista, čime je naša zemlja, jedina od malih, dobila, u znak priznanja, počasno mesto u anti-hitlerovskoj koaliciji.

Zato je odnos prema II zasedanju AVNOJ-a danas, danas više nego ikada, pre svega merilo odnosa prema antifazišizmu. I nepojmiljivo odmahivanje rukom na spomen tog izuzetnog istorijskog događaja, ne može značiti ništa drugo do potcenjivanje antifazišizma. Danas i ovde. (1. oktobar 2008)

FRUŠKA GORA ZABORAVLJENA PARTIZANSKA PLANINA

"Kad brigada preko Save krene, širi ruke draga, evo mene!", tako su, za rata, pevali sremski partizani vraćajući se iz Bosne u svoje krajeve. A svi oni svoj ratni put započinjali su na Fruškoj gori, rasadniku ratnika koji su izluđivali fašiste po Sremu i povremeno odlazili da se pridruže bosanskim saborcima.

Ovih dana grupa boraca Narodnooslobodilačkog rata išla je u pohode Fruškoj gori, da obnovi sećanja na osnivanje Fruškogorskog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda i oslobađanje političkih zatvorenika iz sremskomitrovačke kaznionice. Bio je to skroman skup na fruškogorskom proplanku Lepenka, gde su se, po ko zna koji put misli vraćale u vreme kada se u Sremu dizao ustanak protiv, na vrhuncu moći, fašističke Nemačke i njenih saveznika. Među nama bila je i osamdesetpetogodišnja Danica Filipović, koja je svoj život poistovetila sa partizanskim pokretom u Sremu, o čemu je napisala i knjigu. Ipak, u centru pažnje bio je Žika Stojšić, živa enciklopedija borbi sremskih partizana, i živa legenda. Spominjala su se imena, događaji...

A sve je počelo u leto 1941. godine, kada su se u partijskim i skojevskim komitetima počeli stvarati planovi o oslobađanju iz sremskomitrovačke kaznionice 32 člana KPJ, uhapšena i osuđena na višegodišnje kazne robije, neposredno pred II svetski rat, zbog političkog rada i komunističkih ubeđenja. Nije bilo drugog izlaza do da zatvorenici krenu sa kopanjem podzemnog tunela koji bi ih, dugačak oko 25 metara, ispod zida oko kaznionice, vodio u slobodu. Bio je to poduhvat na granici ljudskih mogućnosti. Od alata raspolagalo se samo kašikama i jednom starom, dotrajalom porcijom kojom je izvlačena iskopana zemlja. Tunel je bio tek da s mukom može da se provuče čovek, nailazilo se na vodu, a kiseonika nije bilo ni koliko da se zapali sveća. O neuspehu nije se mislilo, jer Nemci su vršile pritisak na ustaše da im ustupe zatvorenika kako bi im oni presudili. Kad je pola kanala, u najvećoj tajnosti, iskopano, došla je neverovatna vest da se čitava grupa prebacuje u drugu zgradu. I sve je valjalo početi ispočetka, uz "dobru" vest da se ovoga puta moralo kopati "svega" 14 metara. Makar koliko zvučalo neverovatno, prekaljeni borci su trijumfovali. Dogovorene noći, između 21. i 22. avgusta, zatvorenike je van kaznioničkih zidina dočekala grupa skojevaca sa Boškom Palkovljevićem, legendarnim Pinkijem, na čelu. Svi su se oni, nekoliko dana kasnije, 9. septembra 1941, zajedno sa pripadnicima nekoliko udarnih desefina zatečenih na terenu, našli, njih 62, u stroju novoformiranog Fruškogorskog NOP-odreda i položili svečanu zakletvu. Svečane reči zakletve na antifašističku borbu, neka i to bude zabeleženo, odjeknule su u vreme kada su hitlerovske armije, činilo se, nezadrživo prodirale kroz ondašnji Sovjetski Savez u pravcu Moskve, u vreme kada se porobljena Evropa manje-više mirila sa postojećim stanjem.

Pri kraju druženja, otišli smo na Jabuku, prostrani fruškogorski proplank, koji svoje ime duguje i sada posred njega raskošnoj jabuci, mestu polaganja zakletve, da položimo cveće. Sa ovog mesta nezaustavljivo

se širio ustanak i antifašistički rat diljem Vojvodine, a Frškogorski odred je, 11. septembra 1944. godine, prerastao u 3. vojvodansku brigadu, sa prostranom oslobođenom teritorijom. Svi pokušaji okupatora da ukroti Frušku goru ostali su bezuspešni.

Čitav ovaj prostor, obeležen skromnim spomenicima i pločama sa nečitim imenima boraca poginulih na Fruškoj gori za vreme rata, delovao je tužno i zapušteno. Dok smo nemo stajali sred tog prizora, nad nama je lebdelo bolno i neshvatljivo pitanje: kako je moguća tolika neljudskost da se zaboravljaju borci koji su svojom smrću i antifašističkom borbom doprineli slamanju Hitlerovih suludih i stravičnih planova, bez čijeg doprinosa, udruženog sa borbom antifašista čitavog sveta, ne bi bilo današnjih naraštaja, radosti ljudi i dečjeg smeha, jer bi sve bilo odavno zatomnjeno u fašističkim dušegupkama i drugim mračnim mestima za istrebljenje nearijevaca. Pitanje na koje nismo imali odgovora, i sa kojim smo, tužni i neutešni, napuštali obronke Fruške gore. (Septembar 2008)

JAJCE

SNATRENJE PORED PLIVE

Dok su se u Jajcu, na bini prepune sale Doma kulture, povodom 65-godišnjice II zasedanja AVNOJ-a i obnove Muzeja tog zasedanja, ređali govornici, predstavnici Saveza boraca iz delovanekafašnje SFRJ, u mašti priviđali su se prvaci aktuelne vlasti iz postojećih država kako, pošto su pošteno i bratski sveli račune iz nedavnih bratubičakih ratova, govore o zajedničkoj budućnosti. Zašto se to i u stvarnosti nije dogodilo? Svi smo sa te proslave u glavama poneli

REKLI SU, NAPISALI SU

Zagorka GOLUBOVIĆ, sociolog DESTRUKCIJA A NE PATRIOTIZAM

Radikalni ekstremizam i nacionalizam, udruženi sa neonacizmom i huliganstvom, ne samo da nije patriotizam, već je izraz čistog destruktivizma, koji se ne sme tolerisati i legalizovati. Vlada, ako je demokratska, mora jasno i odlučno da zauzme stav o tome šta jeste demokratija, a šta predstavlja napade na demokratiju...

to pitanje, na koje ko zna da li ćemo ikada dobiti odgovor.

Čudo se, ipak, dogodilo. Preko četiri hiljade ljudi došlo je u Jajce, grad koji je u nedavnom ratu upoznao sve strahote izazvane provalom mržnje i netrpeljivosti, da sve to zaboravi i dva dana prizove u sećanje vreme održavanja II zasedanja AVNOJ-a, kada su donete istorijske odluke

o zajedničkom životu naroda na jugoslovenskim prostorima. Grad je bio zakrčen kolima, na ulicama su se vile skoro zaboravljene zastave i odjekivale partizanske pesme. Čitavo Jajce, sa svojim stanovništvom i gostima, doživljavalo je snatrenje, u kome su se mešali sadašnjost i prošlost, realnost i maštarenje. Činilo se da su u ta dva dana svi uspevali živeti u promašenim snovima, koji su se činili stvarnim. Niko, kada, nije razmišljao o preksutrašnjem buđenju.

U 15 časova, 29. novembra, počeo je program proslave polaganjem venaca prispehlih delegacija i građana na Spomenfontanu i Spomenik dalmatinskim partizanima. Prvi su cveće položili zvanični predstavnici BiH, predvođeni Željkom Komšićem, članom Predsedništva BiH. Zvaničnika iz drugih republika, nažalost, nije bilo, njih su zamenila rukovodstva boračkih organizacija Narodnooslobodilačkog rata. Zatim je, presecanjem vrpce, u kome su učestvovali predstavnici svih boračkih organizacija nezavisnih država sa područja bivše Jugoslavije, otvoren obnovljeni Muzej II zasedanja AVNOJ-a. Dežurno osoblje s mukom je uspevalo da održi kakav-takav red pred razdraganom masom koja je po svaku cenu htela da, što pre, osefi dah davno održanog zasedanja i produži za koji čas iluziju. U tome joj je pomogla i svečana priredba održana u kratkoj sali Doma kulture, gde je dominirao slovenački hor "Pinko Tomazič" iz Trsta, maestralno pevajući najlepše i najpotresnije partizanske pesme. Najdublje emocije izazvala je himna husinskim rudarima, prenoseći svojim rečima čitavu salu u neke davne, nezaboravljene svetove ("Iz krvi crvene husinskih rudara, crveno je šuma procvetala!").

U masi koja je prekrila grad Jajce, sretali su se i prepoznavali ljudi iz čitave bivše Jugoslavije i čitave Evrope. Iz Slovenije, Crne Gore, Hrvatske i obližnjih evropskih gradova, stigle su stotine ljudi autobusima, kombijima i privatnim automobilima. Razdragana, velika grupa Slovenaca zaposela je čitav hotel na plivskom jezeru i tamo organizovala dopunski, vlastiti program, gde su svi bili dobrodošli.

Drugog dana, 30 novembra, dok se još intenzivno osećao dah praznika, održan je koncert pomenutog izvanrednog hora iz Trsta, a domaćini su se potrudili da učesnicima proslave omoguće upoznavanje sa svim novim i starim lepotama svoga grada, kandidovanog da postane deo svetske baštine UNESCO-a. Poznati jajački vodopad, podvrgnut ovih meseci detaljnoj reparaciji kako bi se sprečilo njegovo urušavanje, glasno je pripovedao o bogatoj istoriji grada, zajedno sa starom tvrđavom, tornjem Svetoga Luke, podzemnom, nikad dovršenom, crkvom, nesuđenom grobnicom Hrvoja Vukčića Hrvatinića, bosanskog vojvode, i njegove porodice, Medvedku-

lom, hramom boga Mitrasa i drugim istorijskim znamenitostima...

U smiraj toga dana, učesnici proslave skoro nečujno napuštali su istorijsko Jajce i odnosili sa sobom obnovljene uspomene, žal za propuštenim prilikama i neke varljivo nade da će se budućnost, ipak, dogoditi.

IZVRŠNI ODBOR SAVEZA ANTIFAŠISTA

SARADNJA SA OKUPATOROM JE KRIVIČNO DELO

Dražo Mihailović nije osuđen iz ideoloških razloga već, poput Petena u Francuskoj, zbog krivičnog dela saradnje sa okupatorom, kao i zbog počinjenih zločina protiv čovečnosti koji se ni u kom slučaju ne mogu osporiti. Otuda su i najnoviji zahtevi da se on rehabilituje u neskladu čak i sa ideološki a ne pravno motivisanim zakonom o rehabilitaciji, usvojenim u okviru neprincipijelnih političkih nagodbi sa pristalicama gubitnika u II svetskom ratu - ističe Izvršni odbor Saveza antifašista Srbije.

Dosledno izvršavanje sporazuma sa Nemcima Mihailović je u jesen 1941. započeo predavši im više od 300 na prevaru zarobljenih partizana, a okončao početkom 1945. braneci, zajedno sa ustašama, povlačenje nemačkih snaga sa Balkana. Nisu ga u tome pokobile ni odluke Teheranske konferencije, pa čak ni izričiti poziv kralja Petra II da se priključi stvarnim borcima protiv nacifašizma.

Stoga bi eventualna rehabilitacija, kao proizvoljno prekrajanje istorije i pokušaj krivotvorenja evropskog antifašističkog pokreta, duboko povredila istinske antifašiste i nanela težak udarac evropskoj orjentaciji Srbije jer u Evropi niko i ne pomišlja da rehabilituje svoje kvislinge. Takva odluka pred svetskom javnošću ali i pred istorijom moralno bi diskreditovala ne samo neposredne učesnike u odlučivanju nego i čitavu Srbiju kao jedinu državu koja se šest i po decenija po okončanju II svetskog rata isključuje iz pobedničke antifašističke koalicije i stavlja na stranu poraženih.

Rehabilitovati se ne mogu zločini u Vraniću, Drugovcu i širom Srbije iza kojih stoje izričita Mihailovićeva naređenja. Ne može se rehabilitovati Mihailović ni kao potpisnik instrukcije od 20. decembra 1941. kojom se nalaže "čišćenje državne teritorije od svih narodnih manjina i nenaacionalnih elemenata", to jest "Sandžaka od Muslimanskog življa i Bosne od Muslimanskog i Hrvatskog življa". Postupajući po toj instrukciji, Mihailovićeve četnici počinili su masovne zločine genocidnog karaktera, što je, nažalost, sa istim motivima i na istoj teritoriji, ponovljeno i pola veka kasnije pa se zahtevima za rehabilitaciju Mihailovića posredno opravdavaju i ova skorašnja nedela. (13. mart)

Kada je krajem 1994. u Sremskoj Mitrovici osnovana organizacija Društva za istinu o NOB-u u Jugoslaviji 1941-1945, odnosno današnjeg Saveza antifašista Srbije, za predsednicu je izabrana Danica Filipović Cikuša, poznati društveni aktivista Srema. Sa 18 godina je 1941. pristupila narodnooslobodilačkom pokretu, bila omladinski rukovodilac tokom rata i posle njega, a kasnije jedan od najpožrtvovanijih pregalaca Crvenog krsta. Osnovano je reći da je jedan od osnivača SUBNOR-a jer je 9. maja 1948. bila delegat na osnivačkom kongresu boračke organizacije. Nosilac je više državnih odlikovanja i društvenih priznanja.

Jednom rečju, jedan od onih ljudi koji čine čast svakoj sredini i organizaciji kojoj pripadaju. No, ima i izuzetaka.

Iako za to nije bilo nadležno, Predsedništvo SUBNOR-a Mesne zajednice "Sutjeska" u Sremskoj Mitrovici isključilo je 13. oktobra 1998. Danicu Filipović iz članstva, bez njenog prisustva i sa neobrazloženom tvrdnjom da "deluje protiv SUBNOR-a".

Ono što nije napisano u odluci o isključenju nalazi se u izjavama u "Sremskim novinama". Uočljivo je na prvi pogled da je rukovodstvu sremskomitrovačke boračke organizacije trn u oku bila organizacija današnjeg Saveza antifašista Srbije pa su se zbog toga okomili na njenu predsednicu. To nedovršeno potvrđuju iskazi zabeleženi u re-

SUBNOR I SAVEZ ANTIFAŠISTA SRBIJE, NEKAD, A SAD?

ISKLJUČILI OSNIVAČA

gionalnom listu:

- "Delovanje tog društva osudili smo na svakoj sednici..."

- "Šta oni imaju da brane istinu o NOB-u...?"

- "Ne verujem da deluju samo u duhu svog naziva već rovaru po ovom društvu..."

- "To društvo hoće da razori našu zemlju..."

- "Predlažem da se donese odluka po kojoj bi svakom borcu, članu tog društva, prestalo članstvo u boračkoj organizaciji..."

A tadašnji predsednik Opštinskog odbora SUBNOR-a Sremska Mitrovica Đorđe Nikolić, uz omalovažavajuće epitete, rekao je: "Umesto da igraju šah, bave se politikanstvom kao razbibrigom. Oni su borci protiv režima. Želja im je da se SPS vrati na ono što je SK Srbije bio pre Osme sednice kada je na čelu bio Ivan Stambolić..."

Danica Filipović se više puta žalila Pokrajinskom odboru SUBNOR-a Vojvodine dokazujući da nema osnova za ličnu odgovornost. Uzalud. Od tadašnjeg predsednika Pokrajinskog odbora u međuvremenu preminulog Miroslava Gonje dobila je ciničan odgovor:

"Vi ste po sopstvenoj volji prestali da budete član SUBNOR-a, obzirom da su Vaši stavovi suprotni programskoj orijentaciji naše organizacije..."

Da ne bi bilo dileme o čemu je reč, Gonja, bez obzira što priznaje izvesne "slabosti i manjkavosti vladajuće leve", ovoj čini komplimente i postavlja pitanje: "A šta tu čini Društvo za istinu?" i sam daje odgovor: "Ono bi da obori Miloševića i vladajući režim".

Godine su protekle. Mnogo toga je sada postalo jasno. Da li je, ili nije, rukovodstvo boračke organizacije odustalo od uverenja na osnovu kojih je Danica Filipović Cikuša, sa svojih 86 godina i danas aktivni član Saveza antifašista Srbije, isključena iz SUBNOR-a?

Ako jeste, bilo bi humano da, uz izvinjenje, Danicu vratite u članstvo, razume se ako, posle svega, ona to želi. Bio bi to simboličan gest i prema Savezu antifašista Srbije jer je on i bio glavna meta na koju se gađalo. Time bi se dao značajan doprinos za uspostavljanje adekvatnih odnosa i saradnje dve organizacije čiji se programi u mnogo čemu podudaraju.

N.D.

Jedan od zagovornika neoliberalizma i pisaca LDP-ovog ekonomskog programa LDP Ivan Janković slavio je stekao kao glavni urednik internet-magazina "Katalaksija", propagandnog projekta čiji je cilj proširivanje intelektualnog uticaja Mizesa, Hajeka, Nozika i drugih predstavnika "libertarijanske" doktrine o omnipotentnom tržištu.

Čin obnarodovanja ekonomskog programa LDP-a, redakcija "Katalaksije" propratila je javnim saopštenjem pri čemu se prvo deklariralo da je ovaj časopis posvećen "promociji individualne slobode i slobodnog tržišta", čija se politika suprotstavlja posledicama "komunističke zaostavštine i opredeljenja ogromnog broja političkih stranaka za ideje u rasponu od radikalne leve do socijaldemokratije". Potom se ističe kako ekonomski program LDP-a, koji je, sa dvoje kolega iz Centra za slobodno tržište, napisao i promovisao njen glavni urednik, "počiva na načelima do kojih drži i časopis 'Katalaksija'". Izražava se i zadovoljstvo "ovakvim izborom LDP-a, pogotovo kada se ima u vidu činjenica da je to prva parlamentarna stranka koja je usvojila jedan takav program" ("Katalaksija", 2. maj 2008).

Kada dođemo do pitanja načela kojih se drže Ivan Janković i njegovi saradnici u "Katalaksiji", a na kojima počiva i ekonomski program LDP-a, preostaje samo da konstatujemo koliko je upadljiva njihova nepomirljivost s načelima demokratije, modernih vrednosti i progresivnih društvenih težnji za ljudskom emancipacijom. Naime, tokom proteklih godina, uredništvo i saradnici "Katalaksije" su kontinuirano, u svojim tekstovima didaktičke i polemike prirode, iznosili stavove kojima su formulisali veoma konzistentan korpus ideja kra-

Akutna svetska ekonomska kriza radikalno je dovela u pitanje ekonomsku politiku zasnovanu na neoliberalnom tržišnom modelu. Imajući u vidu aktuelnost i značaj ove teme, "Glas istine" objavljuje deo šire analize mladog sociologa Vladimira Markovića koji posebno ukazuje šta sve domaći neoliberali nude u svom idejno-političkom paketu. Ekonomski koncept desničarske političke doktrine, nuđen kao "preduslov svakog napretka", za koji sada najistaknutija imena svetske ekonomske misli tvrde da je na izdisaju, mnogima je samo fasada za lansiranje šireg retrogradnog političkog programa.

ŠTA SVE NUDE DOMAĆI NEOLIBERALI

DA LI JE ANTIFAŠIZAM BESMISLEN POJAM?

inje desnog liberalizma, izrazito antidemokratskog i reakcionarnog sadržaja, uz javno izražavanje simpatija čak i prema pojedinim fašističkim pojavama.

U tekstovima u "Katalaksiji" polemisi se protiv demokratije, uz insistiranje na tome da poenta bilo kog pravednog političkog poretku nije u demokraciji, već u zaštiti individualnih prava, zbog čega poželjna liberalna vlast počiva na potpuno drugačijoj vrsti legitimiteta od demokratske. Iz toga, zatim, sledi zalaganje za ograničenje demokratije, jer politikom treba da se bave ljudi koji su specijalizovani za to zanimanje. (Andreja Vražalić, "Demokratija protiv ljudskih prava. Prilog demaskiranju demokratskog mita", "Katalaksija", 12. novembar 2004). A kada se liberalizam oslobodi demokratskog bagaža, može sebi dati i diktatorska ovlašćenja ukidanja pojmova. Što se tiče pojma socijalne pravde, pisac ekonomskog programa LDP-a naglašava da je to "logička besmislica" (Ivan Janković, "Šta je to socijalna pravda?", "Katalaksija", 1. septembar 2005). Janković zahteva praktikovanje konzervativnog patrijarhalnog modela porodice, kao ekonomski opravdanog. Zalaže se za oštru podelu uloga među polovima, gde je za muškarca određeno da ima "aktivnosti van kuće" i da "zarađuje sredstva za život", dok žena treba da bude vezana za domaćinstvo i "uzgajanje dece". On ističe da je očuvanje tradicionalne porodice jedna od pretpostavki očuvanja moralne i kulturne infrastrukture na kojoj počiva "slobodno društvo", a napad na patrijarhalnu porodicu ocenjuje kao kamufilirani napad na "tradicionalni liberalizam", kao "promociju socijalizma i ropstva pojedinca u odnosu na državu" (Ivan Janković, "Ekonomsko opravdanje patrijarhalne porodice", "Katalaksija", 26. septembar 2004).

Dalje, Janković apeluje na liberalnu javnost da ne naseda na ekološke priče o opasnostima koje su posledica zagađenja planete na kojoj živimo, jer na "histeriju o globalnom zagrevanju" treba gledati kao na instrument "jačanja političke moći onih grupa koje žele da suzbiju slobodnu konkurenciju i globalizaciju" (Ivan Janković, "Alar-

PRILOZI ČITALACA

DMITROVIĆEVA POSLA

Na nagovor prijatelja, pročitah u posljednjem septembarskom broju nedeljnika "Pečat" smiješnu i jednu pisaniju, zasnovanu na tvrdnji kako, tobože, Hrvati na TV, u štampi, na Internetu itd. svakodnevno govore da nemaju nikakve veze sa Srbima. Ljutiti autor, poznati "patriota" iz "Politike" i RTS-a Slobinog "raspleta krize", Ratko Dmitrović sjeo, uzeo pero-pušku u desnicu ruku i "sahranio" jadne Hrvate!

Šta sve u tom tekstu nema: bijes, laži, ignorancija, gluposti prevladaju. Recimo, tvrdnju da je "otac hrvatske nacije" Ante Starčević u stvari Srbin, znalac Ratko potkrepiluje i ovako: "Jedan njegov stric zvao se Boško". Buć. Ima tu, doduše, i istine (poluistine su brojnije), ali samo kad autor nabroja neka imena poznatih Srba da bi posle izveo trijumfalističku konotaciju kako bi bez tih ljudi hrvatska istorija i kultura bile bijedne, ličile bi, kaže on, na pun rupa švajcarski sir. Ne zna naš Ratko, a da je pitao Mikija Mause znao bi, da je švajcarski sir svjetski poznata delicija pa bi, bar po njegovim kriterijumima, s njim (sirom) bolje bilo upoređivati srpsku sjajnu nego hrvatsku jadnu kulturu, istoriju posebno.

Pri nabrojanju Srba nosilaca hrvatske kulture, Dmitrović navodi čak i neke pevaljke (zna on i iz kojeg su sela!), daleko ispod rejtinga Fahrete Jahić ili Nade Topčagić.

Kaže ratnik Ratko da je himna "Lijepa naša" srpska jer ju je komponovao Srbin Josif Runjanin. Po toj istoj Dmitrovićevoj logici, "Bože pravde" je slovenačka himna jer ju je komponovao Slovenac Davorin Jenko!

Neko sličan Dmitroviću, učen i drčan kao on, a sa hrvatske a i sa nekih drugih strana, mogao bi ga upitati šta misli o "rupičatosti" srpske kulture bez, recimo, dva Hrvata, prvog predsjednika SANU Josipa Pančića i nobelovca Ive Andrića i kakva krvna zrnca su imali Meša Selimović, Branislav Nušić, Oskar Davičo, Stanislav Vinaver, Vako Popa, Danilo Kiš, Emir-Nemanja Kusturica... Da li su, po njegovom mišljenju, u srpskoj pozorišnoj i filmskoj kulturi ikakvog traga ostavili Vjekoslav Afrić, Marija Crnobori, Branko Pleša, Jozo Laurencić, Marijan Lovrić, Karlo Bulić, Aljoša Vučković, Neda Arnerić, Bojan Stupica, Stevo Žigon... One koji među njima nisu Hrvati Dmitrović bi, vjerovatno, lakše mogao priznati za svoje.

Naš sveznalac Dmitrović je u Slobino doba stigao u Beograd iz Zagreba o kome sve zna ali vjerovatno ne zna da su dva Hrvata, Ivan

Meštrović i Toma Rosandić, prvi rektor Akademije likovnih umjetnosti u Beogradu, tvorci najljepših i najvrednijih spomenika u našem glavnom gradu. Evo mu na znanje: Spomenik neznatom junaku na Avali, Pobjednik na Kalemegdanu, Igrali se konji vrani, ispred, kako se to danas kaže, Doma Narodne skupštine... Ima još, ali bi bilo mnogo za Dmitrovića. Može biti da je ovaj "znalac" nacionalnih prilika, ovih i onih, čuo i za Josipa Slavenskog i Krešimira Baranovića? Čuo je, nadam se, i za Stanislava Biničkog, kompozitora prve srpske opere "Na uranku" i autora čuvenog "Marša na Drinu", ali vjerujem da ne zna ništa o njegovom porijeklu. Majka mu je bila Njemica, a otac potiče iz naroda kojem je Josif Runjanin podario himnu toliko dragu našem Ratku. Da je bar dio ovdje rečenog znao, ali i da je istine koje je u svom tekstu naveo na pravi način shvatio, sigurno ne bi imao obraza svoju ignorantsku zapjenušenu pisaniju nasloviti "Šta oni imaju s nama?" niti završiti rečenicom: "Zaista, šta zajedničko Hrvati imaju sa Srbima?"

Marijan PILJIĆ, Novi Sad

mistički mitovi o globalnom zagrevanju", "Katalaksija", 8. jul 2007).

Zanimljivo je s kolikom gorljivošću pomenuti pisac napada pacifiste i druge kritičare agresorske politike predsjednika SAD Džordža Buša. Mirovnjačku parolu "Ne damo krv za naftu", on ocenjuje kao "otrcani komunistički stereotip", a na dobar odziv koji ona ima u zapadnoevropskim zemljama reaguje elitističkom osudom "doktrinarno-demokratskog poverenja u narod i njegovu zdravu pamet kao pouzdane političke vodiče". Rezolutno ističe da "svako kome je sloboda naše civilizacije na srcu, mora shvatiti da je jedini poželjan ishod cele ove gužve oko Iraka pobjeda Amerike u ratu, i poraz onih koji priželjkuju poraz Amerike, od Pekinga i Moskve, do Teherana, Tora Bore ili Pariza" (Ivan Janković, "Antiamerikanizam i mirovnjački talibani", "Katalaksija", 11. septembar 2004).

Isti autor ocenjuje kako će nacionalizam u XXI veku biti "korisna i progresivna pojava", budući da će biti snaga koja će se suprotstaviti levičarima koji su se, suočeni sa "porazom socijalističkog projekta u okvirima nacionalnih država", "polako počeli okretati nadnacionalnim institucijama kao novoj igrači za popravljanje čovečanstva i 'humanizovanje' kapitalizma" (Ivan Janković, "Liberalni nacionalizam", "Katalaksija", 26. april 2005). Takođe se zalaže za "potpunu političku rehabilitaciju Ravnogorskog pokreta". Smatra da je Draža Mihailović bio "komandant legalnih oružanih snaga", koji "gradi svoju strategiju tako da poštedi narod žrtava i razaranja". Janković i njegov saradnik iz redakcije "Katalaksije" osuđuju partizane kao "grupu profesionalnih revolucionara koja u ratnim uslovima podiže pobunu, ne da bi zemlju oslobodila od jedne okupatorske sile, već da bi je podvrgla okupaciji druge". Za ove korifeje liberalizma u Srbiji, četnici nesumnjivo predstavljaju "dobre momke", a njihova "saradnja sa Nemcima je onda imala taktičkog smisla, jer je bolje koncentrisati se na najveću opasnost, komuniste". Iz toga, pretpostavimo, i sledi njihov zaključak da je "antifašizam po sebi besmislena kategorija" (Andreja Vražalić & Ivan Janković, "Istina ili pomirenje?", "Katalaksija", 18. decembar 2004).

Posle takvog zaključka, ne bi trebalo da začudi to što se pisac ekonomskog programa LDP-a i njegove kolege ne zadržavaju samo na glorifikaciji domaćih ratnih zločinaca i kolaboratora s fašizmom iz vremena II svetskog rata, već izražavaju podršku i drugima koji su okrvavili ruke mučenjem i ubijanjem hiljada nedužnih ljudi u ime načela do kojih drži i časopis "Katalaksija". Mračna groteska propagiranja tržišnog fundamentalizma potpun oblik dostiže u redakcijskom saopštenju povodom dugo odlaganog početka sudskog procesa nekadašnjem čileanskom diktatoru Augustu Pinoću,

optuženom zbog sistematskih mučenja, masovnih ubistava, nezakonitih zatvaranja i kidnapovanja. Saopštenje pod naslovom "Stop crvenom teror!" započinje doslovno sledećom rečenicom: "Redakcija 'Katalaksije' se pridružuje većini čileanskog naroda i svim slobodoljubivim ljudima širom sveta u oštroj osudi najave sudskog progona generala Augusta de Pinočea, bivšeg predsednika Čilea, i heroja slobodnog čovečanstva, čoveka koji je obezbedio ne samo napredak i blagostanje Čilea, već i zaustavio dalje širenje komunističke infiltracije u Latinskoj Americi".

U tom saopštenju podrške Pinoću, pisac ekonomskog programa LDP-a i njegovi redakcijski saradnici iznose tvrdnje da je čileanski diktator, šef vojne hunte i poslodavac izbeglim nacistima, "tokom deceniju i po svoje vladavine Čile pretvorio u najslobodniju i najprosperitetniju zemlju Južne Amerike", dok je "takozvani teror" s početka 1980-ih "bio samo odmeren odgovor vlasti na širenje nereda koje su izazivali komunistički sindikati, organizujući masovne nasilne demonstracije" ("Katalaksija", 23. septembar 2004).

S obzirom da se ekonomski program LDP-a "Ekonomija bez granica" zasniva na istim načelima na kojima počivaju i predstavljeni stavovi, jasno je da je njegovim usvajanjem jedan bizarni ideološki projekat propagiranja neoliberalne dogmatike, nakon dugogodišnjeg upornog zalaganja, najzad uspeo da obezbedi okvir organizovanog partijskog delovanja i time ostvari mehanizme još snažnijeg širenja uticaja doktrine tržišnog totalitarizma u državnom aparatu.

Zahtevi ovog ekonomskog programa idu na ruku svim potencijalnim merama koje pospešuju smanjenje socijalne sigurnosti stanovništva, masovno otpuštanje radnika i radnica, nesigurnost zaposlenja, produžavanje trajanja radnog dana i pogoršavanje uslova na radu, snižavanje plata, neizvesnost penzionih fondova, poskupljenje zdravstvenih usluga i školovanja, suspendovanje demokratije i isključivanje čitavih društvenih slojeva iz političkog delovanja, jačanje polne diskriminacije, uspon militarizma i ratne politike, blagonaklonost prema fašističkom delovanju, organizovanje terora nad radničkim sindikatima...

U okolnostima pritiska u pravcu sprovođenja takvog ili sličnog programa, treba očekivati vrlo agresivno političko intervenisanje s ciljem podrivanja preostalih elemenata sistema socijalne zaštite i stečenih prava najširih društvenih slojeva. Međutim, ostaje i uverenje da će se brzo konsolidovati i masovan, demokratski, politički artikulisan i solidaran otpor radništva i drugih obespravljenih društvenih grupa, ugroženih perspektivom nametanja neoliberalne utopije bezgranične eksploatacije.

Vladimir MARKOVIĆ

OTPOR I KLANJANJE OKUPATORU NE MOGU U ISTI KOŠ

ANDRIĆ JE ANDRIĆ, KVISLINZI SU KVISLINZI

Glavni i odgovorni urednik Srpske književne zadruge Marko Nedić svojevremeno je isticao kako je Svetislav Stefanović bio na čelu ove kuće od 1942. do 1944. godine, te da su u tom periodu objavljena dva kola knjiga kojih se SKZ, posle oslobođenja, morala da odrekne, iako su među objavljenim knjigama bila i neka kapitalna dela. Prečutao je pritom veoma bitnu činjenicu: početkom okupacije 1941, uprkos pritisku okupatora i kvislinga, uprava Srpske književne zadruge odlučila je da obustavi svoj rad kao što je to učinila i u vreme Prvog svetskog rata.

Taj patriotski čin uprave SKZ je za isticanje a ne za prećutkivanje i blagonaklono gledanje na kolaboraciju kako to danas neki čine. Prihvatanjem rada pod kvislinškom upravom bačena je ljaga na SKZ i bilo je normalno da se posle oslobođenja ova institucija, u skladu sa prethodnom odlukom svoje legalne uprave, a bez ikakve prinude, toga rada odrekne.

Dobro je poznato da je pomenuti Stefanović pozvao na saradnju i Ivu Andrića, kasnijeg dobitnika Nobelove nagrade za književnost, k?i? u saradnju odlučno odbio i o tim danima zapisao: "Da, mučni i neizvesni su bili moji dani provedeni za vreme okupacije u Beogradu. Pisanje je bilo sve što mi je ostajalo od života. Pa i to je jedva bilo moguće. Živelo se od danas do sutra, i niko nije verovao da će idućeg jutra živ osvanuti... Najuzasniji je, ipak, trenutak kad su Nemci i nedićevci zahtevali od mene da dozvolim preštampavanje svojih dela i da saradujem u njihovim časopisima i štampi. Napisao sam pismo i energično odbio ma kakvu saradnju rekavši da to ne mogu uraditi, jer moj narod pati i strada. I sada se sećam, kao da je juče bilo: jednog prepodneva odneo sam to pismo na poštu i poslao ga preporučeno. Vratio sam se kući, spakovao kofer i očekivao najgore. Noćima i noćima nisam mogao da spavam očekujući agente da dođu po mene".

Da je Andrić u potpunosti sledio ovaj stav, vidi se i na osnovu jednog drugog reagovanja. Kada je poznati izdavač S. B. Cvijanović 1943. pustio u prodaju Andrićeve "Sabrane spise", ovaj književnik je energično zahtevao da se knjiga povuče iz prodaje. U pismu od 22. aprila 1943. godine, knjižar Cvijanović mu je poručio: "Vaše tri knjižice - 'Ex ponto', 'Put Alije Đerđeleza' i 'Nemiri' dao sam ukoričiti u jednu celinu i pustio ih pre 14 dana u prodaju, isključivo po sopstvenoj inicijativi i za svoj račun, bez prethodnog pitanja i znanja i ikakvog učešća Vašeg u toj stvari. Međutim, na Vašu želju, koju ste mi danas saopštili, povukao sam još danas iz prometa preostala tri primerka te knjige, dok je ostalih 12 primeraka prodato (ukoričeno je svega 15 primeraka). Ujedno sam obustavio svako dalje korišćenje i prodaju te knjige pod gornjim naslovom, niti ću to ili slično ubuduće činiti bez Vaše naročite dozvole i pristanka..."

Dragoslav Beli DIMITRIJEVIĆ

U aprilskom ratu 1941, prilikom prodiranja ogromne nacističke vojne mašinerije prema Jajcu, na prevalima kod Mrkonjić Grada toj sili suprotstavio se jedan dobrovoljački đakčki bataljon, u kojem je bilo i mladih Jajčana. Otpor je brzo slomljen uz velike žrtve mladih đaka junaka.

Odmah nakon ulaska fašista, vojna organizacija folksdojčera, koja je tajno djelovala sa ustaškom organizacijom, izašla je na ulice i sprovodila kao roblje vojnike slomljene jugoslovenske vojske. Postrojili su ih pred zgradom sokolskog doma i naredili da se na jednu stranu odvoje Hrvati i Muslimani, a na drugu Srbi i Židovi. Tokom godina sklapano prijateljstvo i drugarstvo bez obzira na vjeru i naciju djelovalo je i u tom tragičnom času. Opraštali su se plačuci zagrljeni. Srbe i Jevreje otjerali su u logore, a Hrvate i Muslimane u domobrane a mali broj je stupio u ustaše.

Nakon izvjesnog vremena, ustaše su počele sa krvavim pohodom na Srbe, Jevreje i komuniste. Prvo su planula sela Kamenice i Bravnice, gdje je na svirep način ubijen 201 nevin stanovnik a među njima 39 djece. Slijedi zločin u Podmilačju - stradalo je 168 civila, Jezeru - 600 žrtava, deportacije u Jasenovac...

U Jajcu, u mojoj ulici Gornje Pijavice, bili su nastanjeni Hrvati, a u Donjim Pijavicama Muslimani. I jedni i drugi gajili su prijateljstvo i uzajamno poštovanje sa Srbima iz obližnjeg sela Čusine tako da su bili potreseni ovim ustaškim zločinima koji će malo kasnije i stići i u ovo selo. Nekoliko dana nakon zločina u Kamenicama i Bravicama, moj plemeniti djed Nikola, uvidjevši opasnost i za stanovnike Čusina, otišao je u ovo selo, doveo sedmočlanu porodicu Mirka Dakića i smjestio ih na tavan naše kuće. Govorio je: "Ljude i komšije treba spašavati, što mi jedemo, djelićemo s njima." Slično su učinile i neke hrvatske porodice iz sela Mila koje su, poput mog djeda, primile nekoliko srpskih porodica koje su jedine iz tog sela preživjele nešto kasnijim pogrom. Muslimani iz Donjih Pijavica tokom rata su hranom pomagali Hrvate iz Gornjih Pijavica da prehrane Srbe iz Čusina smještene u njihovim kućama.

Na tadašnjim stratištima ustaše su na stravičan način pobile i šest sinova majke Anđe Popratim: Mirka (34 godine), Vojka (32), Ljupka (29), Simeuna (24), Milana (21) i Todu (19). Nisam čuo da se tako grozan zločin - ubistvo šestoro rođene braće - desio bilo gde, kako u II svjetkom tako i ratu devedesetih u Bosni i Hercegovini.

PRILOZI ČITALACA

PLEMENITO SRCE MAJKE ANĐE

Kada je majka saznala za smrt šest sinova, prisutni su kazivali da nije odmah zaplakala nego joj je glava pala na koljena, te je tek kasnije počela naričati i tako tužno dozivati sinove da se prisutnima krv hladila. Posle naricanja i duže šutnje, progovorila je: "Cjelog života živjela sam za svoje sinove pa ću i sad do smrti živjeti za njih šest, moja rano ljuta".

Živeći u toj veliko tuzi, dočekala je majka Anđa kraj rata i često navraćala u kuću mog djeda Nikole. Došla mu je u posjetu i kad je bio bolestan zbog posljedica sedmomjesečnog ratnog logorovanja u Sarajevu. U posjeti djedu bili su i prvoborci našeg kraja Mirko Grabež i Vafo Ganibegović. Pozdravili su srdačno majku Anđu i nakon nekog vremena Vafo joj reče: "Majko, uhvatili smo dvojicu ustaša koji su sa ostalim zločincima pobili tvoje sinove, pa reci šta od njih da uradimo".

Anđa je podigla glavu, pogledala u Mirka, pa onda u Vafu, malo je razmišljala pa reče: "Djeco moja, nikakva osveta ne može meni vratiti moje sinove. Ne želim da se radi mojih sinova mojim msepom zavije u crno njihova majka". Malo stade pa nastavi: "Ne znate koliko je teška bol na majčinoj duši i golema rana na srcu za izgubljenom djecom. Ako imaju ta dvojica majku, i ako je nemaju, budite milostivi, možda su to morali učiniti... Pitajte vi mene a ja znam da ćete učiniti ono što vam stariji naredi".

Te plemenite reči majke Anđe duboko su nas dojmile i gledali smo djeda Nikolu. On se obrati Anđi: "Anđo, sve što si rekla, to je iz dna majčine duše, i ja bi se tako ponio da sam u tvojoj tuzi." Odgovorila je: "Znam, dragi prijatelju, ali malo je takvih ljudi i znam samo da bi ti bio kadar to učiniti."

Majka Anđa živjela je sa svojim nevjestama i unucima i doživjela 85 godina. Živjela je, kako reče, za svoje sinove.

Vjerujem da sve majke koje su izgubile djecu u onom ili ovom najnovijem ratu imaju ovako plemenito srce bile one Anđe, Kate ili

ZAŠTO JE NA USKRS BOMBARDOVAN BEOGRAD?

Američka komanda, posle osvajanja Sicilije i južne Italije, krajem 1943. godine instalirala je na jugu Italije 15. armijsku grupu, u okviru koje su bile i vazdušne snage (16 aerodroma sa oko 2. 800 aviona različite namene). Zadatak ovih američkih snaga bio je da kontrolišu i vrše vojne akcije na Sredozemnom sektoru - od južne Francuske, preko Italije, Austrije, Mađarske, Jugoslavije, Rumunije, Grčke do Egejskog mora. Bombardovanje po dubini, tj. strategijske vojne operacije, bile su u isključivoj nadležnosti savezničkih komandi i u tom pogledu su primale obaveštajne izveštaje samo od Vrhovnog štaba i Josipa Broza Tita. "Taktičke misije" su koordinirane sa komandama korpusa NOVJ. Iz ovih koordiniranih vojnih misija bila je potpuno isključena komanda Jugoslovenske vojske u otadžbini i Dragoljub Mihailović kao njen komandant, jer u vojnom pogledu nije više predstavljala nikakav činilac u borbi saveznika za oslobođenje Evrope od nacizma.

Ciljeve po dubini Amerikanci su snimili u razdoblju oktobar-novembar 1943. godine. Takođe i ciljeve za rezervne "taktičke misije". Imali su Beograd "na dlanu" sa svim važnijim ratnim objektima. Zašto je bombardovanje Beograda izvršeno baš na Uskrs 16. i 17. aprila 1944. godine? Šta je navelo Amerikance na opštu vazduhoplovnu ofanzivu? Jedan je motiv svakako bio odvlačenje pažnje od priprema za iskrcavanje u Normandiju. Drugi je motiv bio taj što su američke i britanske vazduhoplovne snage u jednoj "noćnoj misiji" nad Nemačkom imale vrlo velike gubitke - samo Amerikanci preko 80 oborenih aviona od modernizovanih tipova "Meseršmita".

U američkom glavnom štabu doneta je odluka da se priđe realizaciji uništenja što većeg broja fabrika, infrastrukture i naftonosnih polja u Rumuniji, posebno postrojenja koja su radila za glavnu fabriku "Meseršmita" u Viner Nojštatu kraj Beča. I to na severnom atlanskom sektoru britanske snage, a na južnom američke. Tokom marta i aprila 1944. godine žestoko su napadnuti ciljevi u Mađarskoj i Rumuniji. Beograd je u tim akcijama, po principu strateških i taktičkih dejstava, bio rezervni cilj. Znači, Beograd je bombardovan isključivo iz vojnih razloga. Zašto na Uskrs? Strateški plan bombardovanja ciljeva u Rumuniji, zbog vremenskih prilika, bio je odgođen i američke vazduhoplovne snage krenule su na rezervni cilj - Beograd. Uz to, saveznici su znali da se na Uskrs u Srbiji nije radilo, što je američku misiju učinilo svrsishodnijom. O ovim razlozima nismo našli potvrdu u američkim i našim istorijskim

izvorima, dok se ne otvore dosijea tajnih službi. Ali, znamo da je saveznička, partizanska i četnička, kao i britanska obaveštajna služba za to znala i ranije.

Nemački komandant Jugoistoka još 1941. godine doneo je naredbu da se zabranjuje slavljenje onih državnih praznika jugoslovenskog karaktera koji bi bili u suprotnosti sa debelacijom države (Dan ujedinjenja 1. decembar, kraljev rođendan, itd) i svi jevrejski praznici. Zabranjene su sve litije (preslave) i procesije jer se na njima okupljalo mnogo ljudi. Dozvoljeno je bilo slavljenje Božića, Uskrsa (dva dana) i krsne slave. Fabrike, škole i državne ustanove 16. i 17. aprila nisu radile.

Kakav je bio vojni učinak bombardovanja? Koliko je bilo civilnih i vojnih žrtava? Uništena je potpuno fabrika "Ikarus", "Danubijus", zemunska željeznička stanica, aerodrom, a u Beogradu značajno je oštećena fabrika aviona "Rogožarski" u Knez Danilovoj ulici, ali i stambeni blokovi oko nje, zatim fabrika "Zmaj", "Teleoptik", brodogradilište, "rafinerija" na Čukarici i deo beogradske željezničke stanice (magacini, koloseci i zgrada gde je danas "Pošta 2", itd). S obzirom na loše vremenske uslove, bombardovanje je vršeno sa bezbednosne visine od 3 do 5. 000 metara većim delom "tepih bombama", te je stradao i izvestan broj civilnih objekata i stanovništva. Primera radi, od jedne bombe velike razorne moći koja je pala na Bajlonovu pijacu, umesto na 500 metara udaljeni željeznički pretovarni čvor Dorćol, poginulo je 200 ljudi, koji su sahranjeni, po kazivanju svedoka, u porti crkve Sv. Aleksandar Nevski. Međutim, tamo postoji ploča na zidu da su tu sahranjeni poginuli u bombardovanju Beograda 1941! Druga takva bomba, namenjena istom cilju, pala je u Borču, ali nema nikakvog obeležja o žrtvama! Treća takva bomba nije eksplodirala i Beograđani su na njoj mogli pročitati natpis "Srećan Uskrs"! U Hajd-park se srušio teško oštećeni avion, pilot je bio ranjen i zarobljen, lečen u Pančevačkoj bolnici pod strogim nadzorom Nemaca.

Po tadašnjim saznanjima jugoslovenske vlade u Londonu, dobijenim iz Istambula i Stokholma, u nekoliko stotina porušenih kuća poginulo je oko tri hiljade ljudi u Beogradu i oko 1. 200 u Zemunu. Međutim, na osnovu pomnog istraživanja arhivske građe za Zemun, utvrđeno je da su poginula i na Gardoškom groblju sahranjeno 154 stanovnika. Za Beograd takvo istraživanje još nije sveobuhvatnije izvršeno. Na osnovu dokumentacije Novog i Centralnog groblja, kao i otkopavanja i provere grobnice 1973. godine, utvrđeno je da su sahranjena 453 identifikovana

leša, 104 neidentifikovanih muških, 93 ženskih i 28 dece - ukupno 668 građana Beograda.

Postavlja se pitanje zašto nije bombardovana Autokomanda kada je ona, čak i sa većih visina, bila najuočljiviji vojni objekat? U nedostatku primarnih izvora, moramo da iznesemo naše pretpostavke uvažene od

ANALIZA ISTORIČARA ĐORĐA STANKOVIĆA, PROFESORA FILOZOFSKOG FAKULTETA

"Glas istine" u nekoliko nastavaka objavljuje izvode iz šireg rada istoričara dr Đorđa Stankovića, profesora Filozofskog fakulteta u Beogradu, objavljenog u Glasniku Vojnoistorijskog instituta.

Profesor Stanković ističe principe na kojima treba da se zasniva savremena historiografija a kojima mnogi današnji istoričari u Srbiji (i na prostorima nekadašnje Jugoslavije) okreću leđa. To konkretno analizira na primeru savezničkih bombardovanja u Srbiji tokom II svetskog rata i dokumentovano opovrgava nastojanja da ih istoričari "revizionisti" koriste za kompromitovanje Josipa Broza Tita i drugih istaknutih partizanskih komandanata kao navodnih mrzitelja srpskog naroda.

strane svedoka, kao i vojnih eksperata. Možda će se medijima dopasti ovakvo naučno neutemeljeno iznošenje pretpostavki, ali revizionističkim istoričarima neće, jer oni znaju da je ovakav naš postupak u istorijskoj nauci dozvoljen ukoliko ga kao takvog i nazovemo.

Na Autokomandi je bilo izuzetno veliko skladište municije i različitog goriva za motorizovane nemačke jedinice. Prostiralo se na gotovo tri puta većoj površini nego što to današnji pojam Autokomande podrazumeva - sa odvojenim i udaljenim skladištima. Ono je svakim danom postojalo sve veće zbog sve težeg doturanja jedinicama na jug. Imalo je takvu eksplozivnu moć i potencijal, da je, ukoliko bi bilo pogođeno "tepih bombama", pretila opasnost da budu uništeni: Neimar do Vračarskog platoa, Čubura, Dušanovac, Voždovac, Topčidersko brdo, Prokop, Sava-mala i kompleks Gradskih bolnica. Znači, četvrtina grada! Da li su o tome vodili računa američki komandanti, koji su ovu akciju planirali, još uvek ne znamo. Ukoliko prevedemo 14 knjiga dokumenata "taktičkih misija" vazduhoplovstva 15. američke armije verovatno ćemo znati više.

(Nastavlja se u sledećim brojevima)

O ČETNICIMA, SARADNJI SA NEMCIMA I ZLOČINIMA

MOŽE SE PREĆUTKIVATI I LAGATI,

NE I SAKRITI

U ovom našem "tranzicionom vremenu" mnogi bi da ospore i ono što se ne može osporiti pa i to da su četnici na kraju rata bežali zajedno sa nacistima i uz njihovu pomoć i podršku. Pritom se, kao navodni argument, ističe pitanje: "Pa zar Draža i Kalabić nisu uhvaćeni u Srbiji?". Drugim rečima, hoće se reći da pomenuti Srbiju nisu ni napuštali. No, nije tako. Istorijske činjenice su dobro poznate, ali se prenebregavaju te valja na njih stalno podsećati.

Za vreme nastupnog marša 1. proleterskog i 12. udarnog korpusa u zapadnu

U odstupanju pred partizanima, 4. grupi jurišnih korpusa, u kojoj je bio i Kalabićev korpus, pukovnik Jungenfeld je, preko nemačkog vojnoupravnog komandant Jugoistoka generala Felbera, omogućio da se se, preko Obrenovca i Umke, povuku do Beograda, što je iznenadilo Beograđane. Tu su od Nemaca dobili vozove i 3. i 4. ?kt?bra prebacili su se do Kraljeva, gde su se prikupljale sve četničke snage iz Srbije. Njima se priključila i Srpska državna straža preformirana u Srpski udarni korpus sa oko šest hiljada vojnika. Četnička komanda Beograda - Gorski štab 2 sa svojim ljudstvom nemačkim kamionima se iz Beograda prebacio do železničke stanice Ripanj a odatle, zajedno sa Avalskim korpusom, vozom, takođe dobijenim od Nemaca, 5. oktobra stigao u Kraljevo gde se ova grupacija priključila ostalim četnicima. Svi zajedno uputili su se u Sandžak (Sjenica i okolina) preko koga su se povlačile nemačke trupe iz Grčke. U zajedničkim kolonama sa Nalcima, od kojih su dobijali municiju i hranu, prebacili su se u Bosnu, trpeći usput velike gubitke od savezničke avijacije.

Ovu četničku grupaciju od oko 15 hiljada ljudi kod Sokoca je sačekao Mihailović i izdao naredbu da se zauzme Tuzla. Pošto četnicima to nije uspeo, prebacili su se na planinu Trebavu i uključili u nemačko-ustaški front prema partizanima, odnosno 2. armiji kojom je komandovao general Koča Popović. Četnici su držali sektor fronta kod varošice Gradačac, severozapadno od Tuzle. Levo od njih, prema Brčkom, front su držali Nemci, a desno, u rejonu Gračanice, ustaše s kojima su četnici saradivali i nigde protiv njih nisu vodili borbe, kako to neki tvrde a među njima i autor serije "Crveno doba", svojevremeno prikazane na RTS-u. Zbog epidemije tifusa Mihailović se čak pismeno obratio nadbiskupu Stepincu i ustaškom poglavniku Anti Paveliću i tražio pomoć u lekovima, hrani i ostalom. Paveliću je slao i delegacije a poslednju je predvodio general Svetozar Đukić koji je kasnije u emigraciji o tome pisao, a to je učinio i Pavelić.

Kada su se Nemci povukli iz Bosne, Mihailović je sa desetkovanim četnicima, preko centralne Bosne, krenuo ka gornjem toku Drine sa ciljem da se prebaci u Srbiju, ali su na tom putu razbijeni od partizana. Sa jednom grupom Draža se prebacio u Srbiju, gde je kasnije uhvaćen. Slično su postupili i drugi preživeli ko-

mandanti a među njima i Kalabić. Posle oslobođenja zemlje, ove odmetničke bande, dok nisu konačno likvidirane, u Srbiji su ubile preko hiljadu pripadnika vojske, milicije, organa nove vlasti i drugih, a među njima i Acu Spasića, gimnazijalca iz Bariča kod Obrenovca koji je bio komandant Beogradske omladinske radne brigade na seči drva na Crnom vrhu u istočnoj Srbiji.

Oni koji danas četnike svrstavaju među antifašiste ne pominju te zločine pa ni pogibiju srbijanskih četnika, pretežno omladine, po bosanskim gudurama prilikom zaštite nemačke odstupnice mada im je omiljena tema pogibija srpske omladine ali na - Sremskom frontu.

Razume se da uz poimanje četnika kao antifašista ne ide ni to da se pominju ni njihovi prethodni zločini. U okolini Beograda, na teritoriji srezova posavskog, vračarskog i gročanskog, "crni teror" sprovodio je Avalski korpus čiji je komandant bio kapetan pa major Svetislav Trifković. U posavskom srezu (Umka), četnici su u noći između 10. i 11. avgusta 1943. u selu Konatice zaklali Ivka Stevanovića, Ljubisava Pavlovića, Rajka Stanojčića, Miladina Aleksića i Radosava Ilića; u Poljanama Milana Petrovića, Branislava Petrovića, Svetislava Pavlovića, Ljubisava Pavlovića i Dušana Poleksića; sledeće

REKLI SU, NAPISALI SU

Miloš Vasić, novinar
KO TO LJUBI
NEDIĆEVU SLIKU?

Nešto se ne sećam da u Oslu u kraljevskoj vladi visi Vidkun Kvisting, u Matinjonskoj palati u Parizi Filip Peten, a u Banskim dvorima u Zagrebu Ante Pavelić (visi po izvesnim strankama i kafanama, doduše, ali i to sve manje). Neko je, dakle, parama poreskih obveznika napravio, uramio i obesio tu sramotu u zgradi Vlade Republike Srbije. Pitam: ko?

Srbiju septembra 1944, sva dejstva anti-partizanskih snaga - Nemaca, ljotićevaca, nedićevaca i 4. grupe jurišnih korpusa ravnogorskih četnika pod komandom majora Račića usmeravao je nemački pukovnik Jungenfeld, komandant nemačkog policijskog puka u Šapcu. Iako su u svojoj zapovesti četnici te borbe proglasili bitkom za Srbiju, posle poraza na Jelovoj gori 8. i 9. septembra, Draža Mihailović se, iznenađen i zamalo izbegavši zarobljavanje, preko Posavotamnave i Mačve, sa pratnjom prebacio u Bosnu.

Još pre toga, krajem avgusta 1944, kralj Petar je svojim ukazom ukinuo Štab Vrhovne komande Jugoslovenske vojske u otadžbini a đenerala Mihailovića razrešio dužnosti načelnika tog štaba. Nešto kasnije, 12. septembra pozvao je "sve Srbe, Hrvate i Slovence" da pristupe vojsci maršala Tita, čime su i Mihailović i njegova vojska bili delegitimizirani. Mihailović i većina njegovih četnika nisu prihvatili ove odluke, čime su se odmetnuli i od Kralja. Uz pomoć Nemaca i u njihovoj funkciji, nastavili su rat protiv partizana.

REKLI SU, NAPISALI SU

Milan Koljanin, istoričar
ISTORIJA PO
ARŠINIMA POLITIKE

Tokom devedesetih godina došlo je do prevrednovanja savremene istorije sa stanovišta njene političke upotrebljivosti. Relativizacija društvenih vrednosti i tranzicija doveli su do marginalizacije antifašizma. Društvena kriza, obeležena masovnom nezaposlenošću, kriminalom, korupcijom i slomom sistema vrednosti, doprinela je oživljavanju ekstremističkih ideologija pa i onih koje se pozivaju na tradicije fašizma.

noći u Stepojevcu šest meštana među kojima i Vojislavu Čirović, prvu ženu žrtvu četničkog terora u Posavini, a 1944. i Ljubomira Petrovića i Radmilu Maksić Garu, majku šestoro dece, čiji je muž bio u zarobljeništvu.

U Velikom Borku, 18. decembra 1943, četnici su streljali deset saradnika NOP-a,

IZ DRUGIH DELOVA NEKADAŠNJE ZAJEDNIČKE DRŽAVE

šest iz Borka, dva iz Leskovca, a iz Šiljakovca solunskog ratnika Marka Todovića i njegovog sina Vlastimira.

Posle masovnog pokolja u Vraniću, kada su poklane čitave porodice uključujući i decu u kolevci, četnici su u tom selu likvidirali još sedam ljudi među kojima i bivšeg sveštenika Borivoja Gavrilovića i radnika Andriju Šimunovića samo zbog toga što je Hrvat, i još devet ljudi koji su se privremeno sklonili u Vranić.

Kada su u Barajevu, u zaseoku Ravni Gaj, iz školske zgrade, gde su ih saslušavali i mučili, 25. decembra 1943. uveče prema groblju vezane sprovodili i usput klali Milivoja Đokića, Milivoja Pantića, Velimira Tašića, Vojislava Damjanovića i Mihaila Tašića, mobilisani harmonikaš Miša Gagin iz Barajeva svirao je dok su četnici pevali. Na svakom zaklanom ostavili su cedulju da ih može sahraniti samo porodica ali van groblja i tako da im se ne poznaje grob. A kada su 23. marta 1944. u Ravnom Gaju zaklali Živka Ivanovića i Ljubišava Cvetkovića, odrekli su im glave i bacili u zapaljenu kuću partizana Milivoja Tašića, pa su bez glava sahranjeni na kućnom imanju. A kada je zgarište raščišćeno, bilo je muke da se ustanovi čija je koja glava. Na kraju je to procenio najstariji meštanin Milan Damjanović, pa su grobovi otkopani da bi se uz tela pokojnika položile i njihove glave. Iz Ravnog Gaja četnici su zaklali još dva lica.

Tokom zime 1943/44. četnici su u Barčevcu zaklali 13 lica, među kojima je bilo pet žena i jedna devojka. U Ostružnici - deset, Stremčici - devet, na Umci - 27 i tako redom, druga mesta da se i ne pominju... Milan Gavrilović Brzak iz Beograda, koji je dolazio u Jasenak i Mislođin, zaklan je valjda zato da bi mu skinuli zlatne zube...

U leto 1944, posle obilaska sreza posavskog, član Centralnog nacionalnog komiteta Branislav Ivković poslao je izveštaj u kome piše: "Major Trifković, sa njegovim "Zekom" (čiji je bataljon izvršio pokolj u Vraniću) i drugim sličnim saradnicima ubili su do sada u srezu posavskom oko 150 ljudi, žena, staraca pa čak i male dece, koja ne mogu ni za šta biti kriva ni Bogu ni ljudima".

U gročanskom srezu, najviše je stradao Mali Požarevac gde su, juna 1944, grupu ljudi četnici doterali u crkvenu portu da im, pre klanja, sveštenik živima održi opelo. U Boleću su, decembra 1943, zaklali 12 lica; Danici Marinković koljač nije do kraja pre-rezao grlo; preživela je, lečila se, nosila kanilu i, krkljajući, 1946. svedočila na suđenju Draži Mihailoviću...

(Ove podatke autor je koristio reagujući na tekst objavljen u "Politič", ali je ovaj list skratio njegov tekst tako da se ne vidi da su tragovi četničkih zločina ostali u gotovo svakom selu a ne samo u Vraniću i Drugovcu, gde su bili najdrastičniji).

Dragoslav Belj DIMITRIJEVIĆ

CRNA GORA

PODSEĆANJE NA ZAVNO
CRNE GORE I BOKE

U Kolašinu, "prijestonici ratne Crne Gore", svečano je obeležena 65. godišnjica Prvog zasedanja Zemaljskog antifašističkog veća narodnog oslobođenja Crne Gore i Boke.

U ovom gradu 15. i 16. novembra 1943. bila su na okupu 544 delegata - narodna predstavnika iz svih delova Crne Gore. Tom prilikom konstituisan je najviši organ narodne vlasti, najviše političko i predstavničko telo od 118 većnika, pri čemu je deset srezova bilo zastupljeno sa po deset, a Podgorica i Nikšić sa po 14 većnika. Veće je izabralo Izvršni odbor sa profesorom dr Nikom Miljančićem na čelu. Ovaj istorijski događaj nezaobilazni je međaš u obnovi crnogorske državnosti.

Proslavi u Kolašinu prisustvovala je i delegacija Saveza antifašističkih boraca Dubrovnika i Dubrovačko-neretvanske regije.

ZAJEDNIČKA BORBA
JE NEDELJIVA

Zajedničku narodnooslobodilačku borbu u II svetskom ratu ne možemo i ne smemo deliti - poruka je sa sastanka predstavnika boračkih organizacija Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Slovenije, Hrvatske, Srbije i Makedonije koji je, na inicijativu domaćina - SUBNOR-a Crne Gore, održan u Podgorici.

Ovom zaključku prethodile su kritike upućene "drugim borcima" - protagonistima odvojenih proslava značajnih jubileja NOB-a, pri čemu je konstatovano da zbog takvih pojava nisu, na zajedničkom dogovoru u Podgorici, borci iz Republike Srpske. "Ne možemo ići u dve kolone na proslavu slavni bitaka. Zajedničke su nam i Sutjeska i Kuća cveća, i Jajce, i Neretva, i Sremski front" - rečeno je, pored ostalog, uz napomenu da se borci sa prostora nekadašnje zajedničke države Jugoslavije ne smeju deliti iako su sada u posebnim samostalnim državama jer to slabi antifašistički front u celini ali i u svakoj od bivših jugoslovenskih republika.

PRESEDNIKOVE REČI
KAO SMERNICE

Predsednik SUBNOR-a Crne Gore Andrija Nikolić u desetoj je deceniji života. Bogato životno i antifašističko iskustvo pretvara njegove reči u smernice i putokaze:

- Prošlost treba poštovati, ali vrata budućnosti valja otvarati.

- Antifašistički front ima snagu da budemo zajedno na stratištima revolucije: na Tjentištu, Neretvi, na Sremskom frontu, na Kadinjači, u Jasenovcu, na Kozari, Pljevljima, Lazinama, Ljubinom grobu, odakle je stigla poruka za pokoljenja: "Dok budete čuli pucnje, znajte da ima živih proletera..."

- Od zuba vremena moramo sačuvati spomenike istorije, što je Zakonom riješeno, ali mora biti i životom ovjereno, jer ko ne poštuje svoje ognjište i svoju prošlost, taj nema pravo na budućnost.

- Ideju slobodarstva treba prenositi na mlade. Mi stari borci, uz malo kašnjenja, pokrenuli smo misiju da naše redove ojačaju mladi privrženici slobodarske ideje, antifašisti čiji pokret u svijetu ima svoje posebno mjesto.

Nikolić posebno poručuje mladima: "Učite, budite dobri ljudi, imajte vremena za druge i borite se za ličnu i slobodu svakog čovjeka. Vijek u kojem živimo ima grane sa plodovima; sačuvajte korijen slobodarski, antifašistički, jer to je ulaznica u svijet prosvijećenih naroda..."

SKUP JADRANSKO-
JONSKIH ANTIFAŠISTA

U Baru je održano šesto zasedanje Stalnog foruma antifašističkih i partizanskih udruženja jadranskih i jonskih gradova, prvo organizovano izvan Italije u kojoj je inače sedište Forumu osnovanog 2005. godine sa dva osnovna cilja: da obnovi i održava veze solidarnosti među partizanima i antifašističkim asocijacijama na dve jadranske obale i da prenese mladim evropskim generacijama vrednosti i pouke antifašističke borbe na čijim je temeljima sazdana savremena Evropa.

U tom kontekstu, predsednik Forumu Nazareno Re ističe:

- Evropa koju danas poznajemo, slobodna i demokratska, sa svim svojim ograničenjima, rođena je u antifašističkoj borbi protiv diktature nacista i fašista. Ovo ne može da se prećutkuje ili skrivati. Forum želi da nastavi tu tradiciju i želi da ovi elementi uvek budu prisutni u edukaciji i formiranju mladih generacija.

Od osnivanja do danas, Forum je, pored ostalog, organizovao razmenu italijanskih i slovenačkih studenata, inicirao izradu studije izvodljivosti restauracije antifašističkih spomenika u gradovima na obe jadranske obale, a pre svega u Hrvatskoj, počeo pripreme za osnivanje institucije koja bi stipendirala mlade istoričare čije bi studije bile posvećene antifašističkoj borbi.

U razmeni mišljenja, jadransko-jonski antifašisti su ukazali da poslednji ratovi

IZ DRUGIH DELOVA NEKADAŠNJE ZAJEDNIČKE DRŽAVE

na Balkanu i mnoga aktuelna zbivanja pokazuju da nacifašizam, vojnički pobeđen u II svetskom ratu, nije konačno uništen, te da je nacionalizam globalni problem, a sve to zahteva i odgovarajuću antifašističku akciju.

Albanski grad Skadar ponudio je gostoprimstvo za sledeće zasedanje Foruma.

NEGOVANJE TRADICIJE I SEĆANJA

U skladu sa tezom da onaj "ko ne poštuje svoju prošlost i svoje ognjište - nema pravo na budućnost", širom Crne Gore se održavaju prigodne manifestacije i aktivnosti:

- Sto godina od rođenja narodnog heroja Nika Rolovića obeleženo je javnim časom i polaganjem cveća na njegovu bistu u barskoj Gimnaziji koja nosi njegovo ime.

- Obnovljeno je partizansko groblje na Grotulji gde su četnici pogubili više pripadnika partizanskog narodnooslobodilačkog pokreta. Tu su kasnije sahranjeni i posmrtni ostaci 44 borca koji su poginuli na mojkovačkom području, a pripadali su crnogorskim, dalmatinskim, krajiškim i sandžačkim brigadama, 2. udarnom korpusu, 37. diviziji, Jezero-šaranskom bataljonu, omladinskom Durmitorskom bataljonu, Komskom odredu, 1. proleterskoj brigadi.

- U šavničkom selu Timaru zajedničkom akcijom meštana obnovljena je spomen-česma na kojoj su, pored imena narodnog heroja Bogdana Kotlice, ispisana imena još 26 rodoljuba ovog kraja. Tim povodom organizovana je svečanost kojoj su prisustvovali mnogi žitelji ovog kraja i brojni gosti iz čitave Crne Gore. Na ratni put Bogdana Kotlice podsetio je član Izvršnog odbora Saveza antifašista Srbije general u penziji Josif Strunjaš, dok je o antifašističkim tekovinama govorio član Predsedništva SUBNOR-a Crne Gore Ljubo Žarković.

BOSNA I HERCEGOVINA

PRAVEDNIK SVETA IZ BIJELJINE

Dokazani antifašista i humanista, prosvetni radnik i publicista iz Bijeljine Lazar Manojlović u Padovi je, oktobra prošle godine, proglašen za "Pravednika sveta". Uz ovo prestižno međunarodno priznanje, uručen mu je i pečat grada Padove. U njegovu čast, kao počasnom građaninu Padove, u Parku pravednika širom sveta zasađena je maslina kao

simbol mira.

Kao doprinos promovisanju kulture mira, poštovanja ljudskih prava i ljudskog dostojanstva, a pod pokroviteljstvom Predsednika Republike Italije, grad Padova je osnovao ovaj park sa ciljem da se čuva sećanja na hrabre ljude koji su se suprotstavili genocidnim zločinima prošlog stoljeća.

Titula "Pravednika" dodeljuje se osobi "koja se, na konkretan način, zalagala kako bi spasila život progonjenim ili je intervenisala u uslovima očigledne i vladajuće nepravde, a u korist istorijske istine."

Ova počast Italije i njenog grada poznatog i po jednom od najstarijih univerziteta u svetu ukazana je još deveterici hrabrih humanista. Manojlović je priznanje dobio za hrabra i humana dela u vreme rata 1992-1995. godine u Bosni i Hercegovini. Istakao se suprotstavljanjem etničkom čišćenju u Bijeljini spasavajući Bošnjake zatočene u logoru smrti u Batkoviću, pri čemu se susretao sa brojnim problemima, rizičnim i za vlastiti život.

Zahvaljujući se za dodelu visokog priznanja, Manojlović je, pored ostalog, istakao da mu je ono "lijepo i sjajno kao sunce, a veliko kao nebo", tim lepše što ga prima u Padovi, u Italiji, a za dela koja je činio i čini u Bosni i Hercegovini, "mojoj otadžbini, lijepoj za oči, a teškoj za dušu". "To što sam činio za malog, ugroženog čovjeka u velikom nevremenu, u vremenu zla i Danteovog pakla, činio sam iz osjećanja ljudskosti i ljudskog dostojanstva, jer sam po opredjeljenju altruista, etičar i kosmopolita. Jer hrabrost nije ubiti, već spasiti čovjeka"... "Ne dozvolimo da se bilo gdje ikada desi nova Bosna i Hercegovina"... "Budimo sljedbenici borbe za čovjekovu sreću i njegovu sudbinu. Mislimo ispravno. Hodajmo uspravno. Ne možemo biti sretni sve dok oko nas i u svijetu žive gladni i nesretni i ugroženi".

Zajedno sa ostalim dobitnicima, Lazar Manojlović sreo se sa učenicima srednjih škola Padove i drugih gradova regije Veneto govorio im o onome što se tokom rata dešavalo u Bosni i Hercegovini naglasivši da joj je mirovnim sporazumima oduzeto pravo da bude Republika BiH, te već 14 godina nije ni prava ni pravna država, već zemlja bez adrese.

Manojlović je i dobitnik nagrade za građansku hrabrost "Duško Kondor", a vlastodršci Bijeljine svojevremeno su ga "nagradili" nasilnim penzionisanjem.

PORUKA IZ JAJCA

"Molimo naše drugove antifašiste iz nama susjednih zemalja da nam pomognu, da se bore protiv svojih fašista i da im onemoguće da rade to što rade.

Od nas Bosanaca i Hercegovaca glava nikoga neće zaboljeti. Nama tuđe ne treba. Mi želimo samo svoje i želimo da živimo u miru i duhu svoje tradicije i u svojoj državi" - rekao je u Jajcu, na svečanom obeležavanju 65. godišnjice II zasedanja AVNOJ-a, predsednik Upravnog odbora Saveza antifašista i boraca NOR-a BiH Jure Galić.

Galić je tom prilikom, između ostalog, istakao:

- Mi Bosanci i Hercegovci ponosni smo na svoju prošlost i ulogu u toku narodnooslobodilačkog rata. Na ovim našim prostorima u toku rata odigrali su se najveći istorijski događaji. Doneseni su Fočanski propisi, održano Prvo zasjedanje AVNOJ-a u Bihaću, Drugo zasjedanje AVNOJ-a u Jajcu na kojem su donesene istorijske odluke.

- Na ovim prostorima bile su dvije najveće neprijateljske ofanzive na NOV i obadvije su slomljene. To se moglo uraditi ovdje, jer Bosna i Hercegovina ima veliku dušu i kao takva mogla je da ugosti svakoga prijatelja i da se svako ovdje osjeća kao kod kuće. Na ovim bosanskohercegovačkim prostorima, svaki narod nekadašnje Jugoslavije dobio je svoju državu, izgrađuje je i u njoj, po vlastitoj volji, živi. Bosna i Hercegovina izborila se i za svoju državu, dobila ju je nakon skoro 500 godina, ali je još, u stvari, nema. Nema je zahvaljujući i pojedinim državama, našim susjedima, a u prvom redu istočnim. Oni nam je ne daju, hoće da nam je otmu, otrgnu neke njene dijelove i da ih pripoje k sebi. U tom cilju, uglavnom među našim nacionalnim partijama stvaraju svoje agencije i od njih traže da ih služe. Mi antifašisti Bosne i Hercegovine želimo da se tako ne radi, jer to nas vodi u zlo. Bosna i Hercegovina ničim nije zaslužila da se nad njom vrši zločin, a vrši se.

SVEČANOST U POSTOJBINI HUSINSKIH RUADARA

U organizaciji Saveza antifašista i boraca NOR-a Kantona Tuzla i Distrikta Brčko, u Husinu, nedaleko od Tuzle, u znaku jubilarne godišnjice I zasedanja ZAVNOBiH-a i II zasedanja AVNOJ-a, održana je svečanost povodom 65. godišnjice formiranja partizanskih jedinica u severoistočnoj Bosni - Tuzlanskog, Posavskog i Trebavskog partizanskog odreda, 15. i 17. majevičke, 16. muslimanske, 18. hrvatske i 19. birčanske brigade Narodnooslobodilačke vojske.

Pored preživelih boraca i velikog broja građana ovog kraja, u svečanosti su učestvovali i mlađi antifašisti iz Brčkog, Bijeljine, Ugljevika, Šekovića, Doboja, Sarajeva, Konjica i drugih bosansko-

hercegovačkih gradova. Ovom prilikom javnosti je upućena poruka o ozbiljnoj političkoj, ekonomskoj i socijalnoj situaciji u BiH, kao i o destruktivnom delovanju nacionalnih ekstremista i neofašista. Uz ukazivanje na tolerantan odnos vlasti prema neofašističkim ispoljavanjima, upućen je poziv svim antifašistički opredeljenim građanima da se suprotstave ovom zlu.

ZA OBNOVU SPOMEN-PARKA VRACE

Na radnom sastanku o obnavljanju i čuvanju Spomen-parka Vrace u Sarajevu, uz učešće resornih kantonalnih ministara i predstavnika Kantonalnog Saveza antifašista i boraca NOR-a, dogovoreno je da se pokrene inicijativa prema nadležnim federalnim i državnim organima i zahteva da dalju brigu o Vracama preuzmu vlasti i institucije Kantona Sarajevo.

Spomen-park Vrace izuzetno je vredan istorijski spomenik koji čuva sećanje na preko 11 hiljada poginulih i stradalih sarajevskih antifašista, čija su imena ovde spomenično uklesana. U toku poslednjeg rata Spomen-park je u znatnoj meri devastiran a pošto nema titulara - devastacija se nastavlja.

ZATIRANJE SEĆANJA NA GLAMOČKOM POLJU

Na mestu pogibije Ive Lole Ribara na Glamočkom polju svojevremeno je podignut memorijalni centar "Ivo Lola Riba". Ovo spomen-obeležje danas je obraslo u korov, a još tužnija je sudbina vodenice u naselju Busija, samo kilometar od centra Glamoča, u kojoj je od 18. avgusta do 14. septembra 1942. boravio vrhovni komandant NOV i POJ Josip Broz Tito. Ostali su samo goli zidovi, a spomen-ploča je rafalno izrešetana a posebno Titovo ime na njoj.

No, iako su spomen-obeležja u ovakvom stanju, ima onih koji im dolaze u posete. Da odaju počast onima koji su zaslužili istorijsko pamćenje ali i da se uvere u nedela onih čijem vandalizmu sledi samo prezir.

MAKEDONIJA

VANDALIZAM U PRILEPU

Aleja velikana u Prilepu bila je prepoznatljiva i po bronzanim spomenicima podignutim u čast osam narodnih heroja. Ti spomenici su oskrnavljeni, tačnije rečeno - obezglavljeni.

Od toga je još tužnije što tako, na očigled građana, stoje već dve godine a

da se gradske vlasti zbog toga ne uzbuđuju. Niti se traga za počiniocima, niti se otklanjaju posledice vandalizma. Reagovala je boračka organizacija Makedonije u ime više od 22 hiljade svojih članova. Upućen je apel državnom vrhu Makedonije da se ukloni ljaga sa lica Prilepa ali i makedonske države.

HRVATSKA

PROSLAVA JUBILEJA

Velike proslave organizovane su u Hrvatskoj povodom 65. godišnjice krupnih istorijskih zbivanja koja su neodvojivi deo narodnooslobodilačke borbe:

- U ličkom gradu Otočcu, pod pokroviteljstvom Hrvatskog sabora, obeležena je 65. godišnjica Prvog zasedanja Zemaljskog antifašističkog veća narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH), Tom prilikom govorio je predsednik Sabora Luka Bebić naglasivši da je ZAVNOH temelj moderne Hrvatske i zahvalivši se svim učesnicima antifašističke borbe. Pavelićeva NDH, rekao je pored ostalog Bebić, ne može se smatrati delom istorijskog, slobodarskog i demokratskog kontinuiteta jer je nastala kao satelit i instrument nedemokratskog, fašističkog i nacističkog sistema.

O razvoju NOB-a govorio je član Saveta Saveza antifašističkih boraca i antifašista Hrvatske Juraj Hrženjak koji je iskoristio prisustvo predsednika Sabora da kaže: "Molimo da se zauzmete za negovanje povijesne istine o antifašističkoj borbi hrvatskog naroda i svih građana Hrvatske...Založite se da se Deklaracija o antifašizmu, usvojena u Hrvatskom saboru, dosljedno ostvaruje..."

- U Pazinu je održana centralna svečanost povodom 65. godišnjice odluka o sjedinjenju Istre sa maticom. U svojstvu izaslanika Predsednika Republike Hrvatske Damir Kajin tom prilikom je rekao: "Bez NOB-a i Josipa Broza Tita nikada, baš nikada, Istra, Rijeka, Zadar i dio otoka ne bi bili dio Hrvatske...Država Hrvatska moralni je dužnik ne samo braniteljima iz Domovinskog rata nego i Titovih boraca i zato nema opravdanja za neprovođenje Deklaracije o antifašizmu i nerješavanje materijalnih i drugih prava antifašističkih boraca, kao ni za toleriranje omalovažavanja antifašističkog NOB-a."

- U Splitu je, uz učešće predsednika Hrvatske Stjepana Mesića, svečano obeležena 65. godišnjica formiranja Osmog - dalmatinskog korpusa Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije.

ZAHTEVI SABA SABORU I VLADI

Iako je u Hrvatskom saboru poodavno usvojena Deklaracija o antifašizmu koja je nalagala preduzimanje niza konkretnih mera, ona je ostala mrtvo slovo na papiru. Zbog toga je Savez antifašističkih boraca i antifašista Hrvatske (SABA) bio prinuđen da, uz novi zahtev Saboru i Vladi, sam predloži odgovarajuća zakonska rešenja kojima treba da se:

- Poboljša materijalni položaj jedino u Hrvatskoj diskriminiranih vojnih osiguranika nekadašnje SFRJ;

- Obezbedi obnova antifašističkih spomenika i spomen-obeležja (u Hrvatskoj je u poslednjoj deceniji XX veka srušeno i devastirano oko tri hiljade spomenika, ne računajući spomen-ploče značajnih ličnosti i institucija NOB-a i promene antifašističkih naziva ulica). Podsećajući da do danas niko nije odgovarao za taj vandalizam, SABA predlaže da se zakonskim propisima osigura obnova oko 20 spomenika velike kulturne vrednosti od strane države, a da se županije, gradovi i opštine obavežu za obnovu svih ostalih spomen-obeležja na svojoj teritoriji;

- Takođe se zahtevaju odgovarajuće izmene i dopune školskih udžbenika istorije kao i to da država bude nosilac obeležavanja najvažnijih istorijskih događaja iz NOB-a.

JEDNI U KLIN, DRUGI U PLOČU

Gotovo listom hrvatski politički čelnici daju antifašističke izjave. Prednjači predsednik Republike Stjepan Mesić koji ne propušta nijednu priliku a da ne ukaže na pravi smisao antifašističke borbe i suprotstavi se neofašizmu. Poznato je da on antifašizam definiše kao ljudsko a ne kao stranačko ili ideološko opredeljenje te da u skladu s tim tvrdi da "antifašistička borba nije bila ideološki obojena iako su je vodili komunisti". Protiv je "jeftinih pokušaja izjednačavanja antifašističke borbe s boljševičkim komunizmom", zalaže se za otpor rehabilitaciji ustaštva i relativiziranju nacizma, neprestano ponavlja da se Jasenovac i Blajburg ne mogu poistovećivati, da kod Blajburga niko nije ubijen samo zato što je bio Hrvat, niti su u osvetničkim odmazdama stradali samo Hrvati.

Predsednik Vlade dr Ivo Sanader nije ni približno konsekventan ali, u prigodnim prilikama, kaže kako "i Hrvatska i cijela Evropa počivaju na stečevinama antifašističke borbe", te se zalaže "za osobiti pijetet prema žrtvama te borbe". Da su "vrijednosti antifašizma jednoznačno pri-

IZ DRUGIH DELOVA NEKADAŠNJE ZAJEDNIČKE DRŽAVE

hvaćene i ugrađene u temelje samostalne Republike Hrvatske" može se čuti i od potpredsjednice Vlade Jadranke Kosor, ali ne i direktne osude neoustaštva kome se gleda kroz prste, kao ni objašnjenje zašto se ne ostvaruje ono što je naloženo saborskom Deklaracijom o antifašizmu.

S druge strane, povelika grupa uglednih hrvatskih intelektualaca među kojima su akademici, biskupi, univerzitetski profesori, javno podržavaju pevača Marka Perkovića Thompsona čiji nastupi, po njima, "pobuđuju plemenite osjećaje solidarnosti". A i vrapci znaju da se Thompsonovi koncerti održavaju sa ustaškom ikonografijom i uz pokliče "Ubij Srbina".

Ne samo što je praktično doživio osuđenik, nekadašnji komandant jasenovačkog logora Vinko Šakić, uz prečutnu saglasnost vlasti, sahranjen u ustaškoj uniformi, već je to bio i povod svešteniku Vjekoslav Lasiću da kaže kako je osuđom Šakića osuđena cela Hrvatska i hrvatski narod. Centar "Simon Vizental" zahtevao je da hrvatske vlasti osude organizatore Šakićeve sahrane ali se nije moglo primetiti da se one zbog toga preterano uzbuđuju. Reagovala je Udruga mladih antifašista grada Zagreba ističući da pomenuti sveštenik ne samo da ponižava Šakićeve žrtve nego ih ponovo ubija, te da se Lasićevom zatrašujućom izjavom hrvatski narod poistovećuje sa ustaštvom.

ČITAVA HRVATSKA - ANTIFAŠISTIČKI FRONT

Širom Hrvatske organizuju se manifestacije povezane sa događajima i ličnostima iz NOB-a. Obnavljaju se i pojedini spomenici porušeni u poslednjoj deceniji prohujalog stoleća. U Pakovom selu kod Šibenika srušen je spomenik u znaku slova "U", podignut 1993. Doneta je i prva presuda zbog nošenja ustaške kape na javnom mestu. U Vodicama se protive da udruga "Hrvatski domobran" podigne spomenik navodnim žrtvama "jugokomunizma". Uz tvrdnju da ovde domobrana nikada nije bilo, Vodičani pitaju "domobranksu gospodu" gde su bili kada su u čitavoj Dalmaciji harali italijanski fašisti...

Istovremeno se, međutim, veoma glasno i agresivno ispoljava i ona druga strana. U Karlovačkoj županiji, na primer, mnogo je toga što izaziva ogorčenje antifašista utoliko pre što se dešava uz toleranciju ili čak podršku zvaničnih državnih organa; izdata je knjiga koja ustaškog krvnika Juru Francetića prikazuje kao nevinu žrtvu; minirana je partizanska spomen-kosturnica u Rečici, veliča se ustaštvo, revidira istorijska istina...

Takve pojave bile su povod da se Savez

antifašističkih boraca i antifašista Hrvatske obrati javnosti otvorenim pismom u kome se, pored ostalog, ističe:

- Suočeni smo sa svakodnevnim brojnim zataškavanjem proustaških i nacističkih pojava i ispada, koje najčešće čine mladi ljudi. Osim sporadičnih blagih osuda, ni vlast ni javnost na te pojave ne reaguju na adekvatan način.

- Godinama pjevač Marko Perković Thompson sustavno veliča ustaštvo i širi nacionalnu mržnju. To osuđuje cijeli demokratski svijet, ali ne i odgovorne institucije u Hrvatskoj... Pojedini predstavnici Vlade, odlazeći na koncerte Perkovića, šalju suprotnu poruku iako Vlada službeno promovira antifašizam.

- Sjetimo se da su navijači iz Hrvatske na Malti tjelima formirali kukasti križ, da su u Austriji, za vrijeme sviranja hrvatske himne, podosta njih uz fašistički pozdrav nosili i pojedine nacističke i ustaške simbole.

- Učenici godinama u školama uče da su u II svjetskom ratu borci NOV činili zločine a ne ustaše... O antifašizmu se obično govori od prilike do prilike, ali nisu poduzete mjere da istina o antifašizmu bude u centru pažnje kao civilizacijska tekovina i norma ponašanja u društvu.

- Toleriranje proustaških i nacističkih pojava otišlo je zaista predaleko. Ne smije se zaboraviti da su i nacisti krenuli provokacijama da bi završili terorom.

- Sazrelo je vrijeme da se ovim antihrvatskim, antidemokratskim pojavama stane na kraj da ne bi bilo prekasno. Nužno je dosljedno provoditi Ustav RH i Deklaraciju Sabora o antifašizmu kao temelju hrvatske državnosti.

Savez antifašističkih boraca i antifašista Hrvatske podsetio je i čelnike Katoličke crkve u Hrvatskoj na ono šta je deo te crkve radio pre, za vreme i posle II svet-skog rata (učesće u ustaškom pokretu, prekrštavanje 240 hiljada pravoslava-ca...), o čemu postoje nepobitni dokumenti te se istorijske činjenice ne mogu proizvoljno negirati ili zaboravljati. Od Crkve se očekuje da se ponaša u duhu Evanđelja i poruka pape Ivana-Pavla II, a ne da satanizuje svakog ko drukčije misli i govori.

PORUKE ISPRED SRUŠENOG SPOMENIKA

U Srbu se do 1991. slavio Dan ustanka naroda Hrvatske, a sada ustanka samo naroda Like. Proslavu su prošle godine organizovali Savez antifašističkih boraca i antifašista Hrvatske i Srpsko narodno vijeće (SNV), a venac je, pored ostalih, položila i delegacija Predsednika Republike Hrvatske.

Ispred srušenog i dalje neobnovljenog spomenika "Ustanak" Vanje Radauša, okupilo se oko hiljadu ljudi ovog sada gotovo nenastanjenog kraja i onih koji su došli iz Zadra, Splita, Šibenika, Pule, Bjelovara, Zagreba, Osijeka, Slavonskog Broda, Beograda... "Svi oni koji u Hrvatskoj govore o antifašizmu a ne spominju Srbe, ne govore punu istinu. Ne želimo se dijeliti, jer je podjela dosad više nego što ih trebamo i možemo podnijeti" - rekao je tom prilikom dr Milorad Pupovac, predsednik SNV-a, dok je Zoran Milanović, predsednik SDP-a, vodeće opozicione partije u Hrvatskoj, naglasio da nema hrvatskog antifašizma bez Srba, kao što ga nema ni bez Hrvata.

SLOVENIJA

ZAJEDNIČKI PROTIV PROPAGANDE NACIZMA I USTAŠTVA

Predsednica Saveza antifašističkih boraca i antifašista Hrvatske dr Vesna Čulinović-Konstantinović i predsednik Udruženja boraca za vrednosti NOB-a Slovenije dr Janez Stanovnik u ime organizacija kojima su na čelu potpisali su zajedničku izjavu - protest zbog toga što su austrijske vlasti na Blajburškom polju dopustile spomen-skup uz prisustvo učesnika u ustaškim uniformama i s nacističko-ustaškim insignijama, kao i zbog toga što su slovenačke vlasti dozvolile paradu uniformisanih ustaša na svojoj teritoriji.

"To predstavlja direktnu povredu ustavnih odredbi Republike Austrije i Republike Slovenije a za žaljenje je se što su obe priredbe održane pod pokroviteljstvom katoličkih sveštenika i insignija, čime se i sveštenstvo direktno solidarizalo sa ustaškom neofašističkom nostalgijom - kaže se u izjavi i, između ostalog ističe:

- Iako su saveznici odlučili da optuženima za ratne zločine neće dati zaštitu po Haškim i Ženevskim konvencijama, pa su ih stoga i vratili u Jugoslaviju, a granicu zatvorili, smatramo da su masovna ubijanja bila u suprotnosti s humanitarnim i moralnim načelima kojima se rukovodio partizanski pokret tokom cijelog rata u skladu s partizanskom zakletvom.

- Poštivanje posmrtnih ostataka ljudskih bića i njihovih grobova jedno je od osnovnih načela civilizacije. Stoga je svetogrđe iskorištavanje pijeteta nad ostacima preminulih za propagandu nacizma i ustaštva kao i za trovanje i razdvajanje današnjih generacija - bez obzira koju

ideologiju ili stranu zastupali.

U izjavi se takođe ukazuje i na neprincipijelnost pojedinih odredbi sporazuma vlada Hrvatske i Slovenije o uređenju vojnih grobalja.

ZAŠTO SE RASPALA JUGOSLAVIJA?

AVNOJ je kruna i simbol narodnooslobodilačke borbe naroda nekadašnje Jugoslavije - rekao je predsednik slovenačke boračke organizacije Janez Stanovnik, na svečanosti u Jajcu povodom 65. godišnjice II zasedanja AVNOJ-a.

Stanovnik je, pored ostalog, naglasio:

- Nismo došli ni sa kakvom nostalgijom a ni kao zarobljenici prošlosti, ali ne možemo da dozvolimo da se prošlost, koja je za nas uzvišena i svetla, povezuje sa makakvom lakrdijom. Došli smo da potvrdimo vernost načelima i vrednostima koje su iznedrile AVNOJ.

- Ishodište AVNOJ-a bilo je načelo samopredeljenja naroda iz čega je proizlazila nacionalna ravnopravnost na čemu je počivala jugoslovenska federacija. Načelo demokratije zasnivalo se na ljudskim pravima koja su temelj anti-fašizma. Demokratska i ljudska prava i danas su osnova pravne države za koju se borimo.

- Načelo jednakosti i solidarnosti, takođe osnova NOB-a, prekaljeno i u bitkama za ranjenike, ostalo je uklesano u principe humanizma. Iz toga se rodila socijalna država i težnja za ostvarivanjem socijalizma. Načelo slobode i bratstva, proklamovano još od francuske revolucije, sadržano i u američkoj i ruskoj, istaknuto je i na zastavu naše revolucije.

Stanovnik je posebno naglasio da se "federativna demokratska Jugoslavija raspala zbog nacionalizma koji je izdao i srušio načela AVNOJ-a", koji je, "umesto nacionalne ravnopravnosti, nametao hegemonizam najbrojnijeg naroda, umesto demokratije - autokratiju "vođe", po uzoru na firera, dučea i kaudilja, a umesto bratstva "događanjem naroda" rasplamsavao neprijateljstvo i pozivao na bratobilački rat..."

OBNAVLJA SE BOLNICA "FRANJA"

Čuvena partizanska bolnica "Franja", jedinstven spomenik humanosti i narodnog jedinstva, stravično pogođena katastrofalnom poplavom u jesen 2007. koja je od 13 baraka u klisuri poštedela samo dve - obnavlja se sredstvima Ministarstva kulture Slovenije, ali i mnogobrojnim prilozima građana.

Pristup klisuri u kojoj se nalazi bolnica već je pristupačan za manje skupine

posetilaca a detaljna obnova ovog spomenika uvrštenog u evropsku kulturnu baštinu trajaće do 2010. godine.

ROCK PARTYZANI

Već pet godina na muzičkoj ali i političkoj sceni Slovenije prisutan je šestočlani bend muzičara Aleša Klinara - "Rock partyzani". Nedvosmisleno iskazuju simpatije prema partizanima - javno se pojavljuju u partizanskim uniformama sa crvenom zvezdom na kapama. Privlače i mlađe i starije slušaoce koji većinom s oduševljenjem prihvataju njihovu muziku. Izdali su album "Dan pobede" na kome su partizanske pesme, slovenske popevke, rok, pop, pank i muzika novog talasa. Javno su nastupali više od 300 puta, a na Radio Sloveniji probijali su se među pesme nedelje.

O PARTIZANSKIM SPOMENICIMA

U ljubljanskoj reviji "Svobodna misel", Janko Haberle piše:

- Narodnooslobodilačka borba bila je kulturna bitka. Ostvarila je novu samosvest naroda i utrla humanizam kao temeljnu vrednost pojedinaca i ljudstva. Otuda spomenici NOB-a nisu samo svojina pojedinaca i društvenih grupa, već svojina naroda, čovečanstva. S njima ne čuvamo samo prošlost naroda; oni su značajni i za njegovu budućnost kao svojevrsna kulturna i istorijska vrednost koja udružuje materijalno i duhovno biće naroda.

- Moralna je obaveza da, kao pojedinci, društvene grupe i svi drugi, negujemo poštovanje prema tim vrednostima. Ne smemo dozvoliti nebrigu prema njima, njihovo uništavanje, skrnavljenje...

ŠEST DECENIJA ZVEZE BORCEV SLOVENIJE

Pored redovnih godišnjih manifestacija povezanih sa datumima osnivanja partizanskih jedinica, bitkama, stradanjima i drugim značajnim datumima iz NOB-a, širom Slovenije svečano je obeležena i jubilara - 60. godišnjica osnivanja Zveze borcev NOB-a Slovenije. Jedna od najupočetljivijih proslava bila je ona u Slovenskim Konjicama gde je u jubilarnoj godini boračka organizacija broj članova povećala sa 244 na 314, pa je izraženo veliko zadovoljstvo zbog dolaska u organizaciju velikog broja mladih.

- Pored brige o ranije podignutim spomenicima, postavljaju se i novi. U Trnovu iznad Nove Gorice, na primer, postavljen je spomen-top u čast artiljeraca 9. korpusa NOV. Prisutna je bila i del-

egacija iz opštine Aleksandrovac u Srbiji s kojom ovaj deo Primorske saraduje.

Dve nove spomen-ploče postavljene u Raskrižju u Pomurju koje će podsećati na mesta gde su se sastajali organizatori otpora okupatoru i gde je delovala kurirska postaja S 15/B.

- U Topolšici u okolini Velenja otkrivena je spomen-soba koja podseća da je tu general Aleksandar Ler, komandant armijske skupine "E", to jest nemačke vojne sile u jugoistočnoj Evropi, potpisao kapitulaciju, Soba je uređena tako da se može videti u svakom trenutku dana i noći. Deo izložbene postavke je rekonstrukcija čina potpisa kapitulacije, a tu je i pištolj koji je tom prilikom partizanski general Ivan Dolničar zaplenio od Lera.

- Prigodnom svečanošću kod nekadašnje partizanske bolnice "Ognjenca" odata je pošta bolničarki Mimici Čepon i ranjenicima koji su se odlučili za smrt da ne bi pali u ruke okupatoru. Obeležen je i herojski poduhvat iz avgusta 1944 - prenos 95 ranjenika iz Primorske u Notranjsku, jedno od mnogih svedočanstava o odlično oranizovanom partizanskom sanitetu i požrtvovanju njegovog osoblja.

- Da je partizansko školstvo temelj današnjeg, naglašeno je na svečanosti u čast delovanja partizanskih osnovnih škola u Masorama i Krnicama kod Idrije, a u Dobrničju je, pred više od tri hiljade učesnika, obeležena 65. godišnjica I kongresa Antifašističkog veća žena Slovenije.

- Boračkim organizacijama u Sloveniji pridružuju se i učesnici omladinskih radnih akcija u nekadašnjoj Jugoslaviji. Na 21 skupu Kluba ljubljanskih brigadir a kasnije je i nekadašnji brigadir a kasnije i predsednik Slovenije Milan Kučan koji je i zvanično postao član ovog kluba.

PAHOR BRANI TITOVE ULICE I TRGOVE

Desničarska Slovenska demokratska stranka i njen lider Janez Janša koriste svaki povod za promociju antitoizma. Na najnoviju Jansinu kampanju i zahtev da se u Sloveniji ukloni Titovo ime iz naziva svih ulica i trgova koji ga nose, reagovao je aktuelni slovenački premijer Borut Pahor.

Pahor je nedvosmisleno stavio do znanja da je protiv takvih inicijativa. Partizane i Titovo rukovođenje narodnooslobodilačkim antifašističkim pokretom smatra pozitivnim pa u skladu s tim naglašava da sa javnih prostora ne treba ni Titove biste premeštati u muzeje: "Tito je, kaže Pahor, deo jednog istorijskog pamćenja i u dobrom i u lošem smislu".

SREBRENICA I OMARSKA BOGATE RUDAMA...

Kulturno-propagandni komplet "Beton", dvonedeljni podlistak "Danasa", u broju 61 objavio je duži prilog Saše Ilića o genezi i sadržaju Enciklopedije srpskog naroda (u daljem tekstu - ESN) koja se, pod glavnourednikovanjem Radoša Ljušića, pojavila u izdanju Zavoda za udžbenike. U tekstu se, između ostalog, konstatuje:

...Druga vertikalna na kojoj počiva ova knjiga je etnocentrična i revizionistička historiografija. Udarni autorski trojac koji je obradio zaista veliki broj odrednica - pored samog dr Ljušića, koji se "obračunavao" sa ličnostima posebnog formata (npr. Ivan Đurić je dobio kraću odrednicu

ma". Kako su se, međutim, pojmovi moralno i politički čistili na terenu, ESN nas ne izveštava, već nas ostavlja da svoje znanje dopunimo nekim pomoćnim izvorom. Ovaj disbalans je sasvim u skladu sa revizijom koji je svojski vršila Vlada Vojislava Koštunice, a koju je dr Ljušić ugradio u temelje ESN, trasirajući zauvek enciklopedijsku diseminaciju znanja u skladu sa ideologijom Ravnogorskog pokreta.

Rudna bogatstva: topografija ratnih zločina - Da bi se utvrdilo kako je u samoj ESN teklo moralno i političko čišćenje pojmova, najbolje je ispitati enciklopedijsku reprezentaciju nedavne prošlosti, tj. ratova

srpsko stanovništvo koje je "raseljeno iz pojedinih delova BiH u kojima danas živi pretežno muslimansko stanovništvo". U zaključku se iznosi podatak da Srebrenica ima rudnik boksita čije se rezerve procenjuju na oko 5,5 miliona tona (str. 1056). Sintagma "veliko pomeranje stanovništva" ovde funkcioniše kao pesnički trop, kojim se potisnuti nemili događaj transformiše u sliku demografske imaginacije. Takođe, evociranjem sećanja na progon srpskog stanovništva iz drugih delova Bosne trebalo je da se *normalizuje* novo zatečeno stanje. Autorka beleške je Dragica Gatarčić, specijalistkinja za antropogeografiju i autorka Zavodovih udžbenika iz geografije.

Tako je u odrednici o Srebrenici došlo do deteritorijalizacije zločina, odnosno do njegovog neposrednog opravdanja isticanjem velikog materijalnog bogatstva samog toponima, kako je to ranije objašnjavao dr Aleksa Buha, opravdavajući srpske ratne akcije odbranom rudnih bogatstava u Bosni. Svakako treba pomenuti još jedan *umetnički* postupak koji je primenjen na istoj stranici ESN - reč je o montaži; naime, u paralelnom stupcu, odmah pored odrednice o Srebrenici, stoji enciklopedijska beleška o *srbofobiji*, koja po dužini i značaju prevazilazi susednu.

Vežu topografije ratnih zločina i faktografije o rudnim bogatstvima moguće je naći i u odrednici *Omarska*. Strukturalno je identična sa beleškom o Srebrenici, ali nešto kraća i bez ijednog pomena zloglasnog logora. Umesto beleške o logoru, u zaključku stoji da "su u okolini naselja utvrđena bogata nalazišta uglja i gvožđa" (str. 786)... U isti rang odrednica spada i *Mačkatice* (rudnik molibdena i pirita) za koju je Fond za humanitarno pravo utvrdio da je bila mesto spaljivanja albanskih leševa u maju 1999. *Keraterm* nije uspeo da se kandiduje za ESN, kao ni *Ripač*, mesto logora u Bosni...

...Možda je Vojislav Koštunica izgubio na izborima, ali njegovi nacionalni projekti nisu. Oni imaju dugoročno dejstvo i to je valjda svakome, ko se imalo bavi kulturom i naukom, jasno. Oblikovanje i proizvodnja udžbenika, kao i enciklopedija, predstavljaju poslove koji se ne mogu lako osporiti. Pri tom ne mislim na kritiku, koja će se kod nas vrlo lako artikulirati. Pravo osporavanje bi nastalo kada bi se prekinuo kontinuitet nacionalističkog kulturno-političkog programa koji je u Srbiji još uvek na snazi...

NOVOBEOGRAĐANIN VLADIMIR PAVLOVIĆ U "POLITICI"

PRAVDA SE NE ISTERUJE NEPRAVDOM!

Najžešći, najglasniji borci protiv "komunizma" danas jednako opsesivno pokušavaju da prečute važne trenutke srpske istorije, između ostalog i preimenovanjem ulica. Isterivanje istorijske pravde ima smisla samo ako se time ne čini druga istorijska nepravda. Po "pravu prvenstva", možda je i razumljivo što je velikom bulevaru vraćeno ime jednog ne baš velikog kralja - bilo je većih, ali je nerazumljivo što se za socijalističku revoluciju, koja je imala svoju nacionalnu, ali i međunarodnu dimenziju, nije našla odgovarajuća ulica ili bulevar koji bi nosio to ime.

Ne mora čovek da bude istomišljenik ubijenog premijera Đinđića da bi ga prihvatio kao važnu ličnost novije srpske istorije kojoj svakako pripada i jedna ulica u glavnom gradu. Ali ne po cenu oduzimanja imena ulici koja se zvala po ključnom istorijskom događaju koji je obeležio stvaranje zemlje za čije razbijanje okrivljujemo druge i za kojom navodno žalimo i grabimo se za njen kontinuitet! Đinđiću sigurno pripada ulica, i to ne bilo koja, ali pripada i AVNOJ-u kao prelomnom događaju novije srpske i jugoslovenske istorije.

Učešćem u internacionalnim brigadama u Španskom građanskom ratu ponose se danas zemlje koje u antifazišizmu vide jedno od svojih ključnih obeležja. Španski borci iz Srbije svedočanstvo su o stanju duha jednog naroda koji inače voli da ističe svoje slobodarstvo, nezavisno od ideološkog predznaka - nisu svi španski borci bili komunisti, kao što to nisu bili ni svi delegati AVNOJ-a. A sve i da jesu, komunisti su bili deo srpske stvarnosti, identiteta, naročito srpskog i crnogorskog (pogotovo ako se pogleda ko je godinama punio Goli otok), to su bili naši najbliži rođaci, roditelji, prijatelji...

od Dobrice Erića) - ponikao je iz ravnogorske vojne doktrine. To su hagiografi generala Mihailovića, istoričari dr Kosta Nikolić i dr Bojan Dimitrijević... Jasno je već da je Draža Mihailović "obrađen kao tragični junak II svetskog rata. Sličan topos je prisutan i u odrednici o generalu Nediću. U skladu s tim, autor "Ravnogorske čitanke" je istoimenom pokretu dao prednost u odnosu na NOP koji je bio *ideološki promašaj*, dok se kod Ravnogorskog pokreta radilo o *samonikloj organizaciji* koja je nastojala da stvori novu državu "na pozitivnim narodnim osobinama, s pročišćenim moralnim i političkim pojmovi-

vođenih tokom devedesetih. O čišćenju, odnosno cenzuri ratne prošlosti i počinjenih zločina, veoma dobro je pisala kritičarka Nataša Kovačević pod naslovom "Cenzurisana etika"

(www.zokster.net/dupal/node/282)...

...Toponim Srebrenica je svakako najeklatantniji primer. ESN beleži geografski položaj mesta, površinu, nadmorsku visinu, istorijski osvrt na razvoj rudarstva, kao i rezultate popisa stanovništva iz 1991. i 1996. na osnovu čega se zaključuje: "Tokom ratnih događaja 1992-1995. došlo je do velikog pomeranja stanovništva". Navodi se da i danas tamo živi većinsko